

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Eğitim Yönetimi Programı

ÖĞRETMENLERİN VE OKUL YÖNETİCİLERİNİN SOSYAL SERMAYEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNE YÖNELİK FENOMENOLOJİK BİR ÇALIŞMA

Sevilay ÇALIŞKANOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye ... En İyiyeye ...

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Eğitim Yönetimi Programı

ÖĞRETMENLERİN VE OKUL YÖNETİCİLERİNİN SOSYAL SERMAYEYE İLİŞKİN
GÖRÜŞLERİNE YÖNELİK FENOMENOLOJİK BİR ÇALIŞMA

A PHENOMENOLOGICAL STUDY ON THE OPINIONS OF TEACHERS AND SCHOOL
ADMINISTRATORS ABOUT SOCIAL CAPITAL

Sevilay ÇALIŞKANOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

Kabul ve Onay

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne,

Sevilay ÇALIŞKANOğLU'nun hazırladığı "ğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayeye İlişkin Gr¼Őlerine Yönelik Fenomenolojik Bir alıŐma" başlıklı bu çalışma j¼rimiz tarafından **Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitim Yönetimi Bilim Dalında Y¼ksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

J¼ri BaŐkanı

Doç. Dr. Nihan DEMİRKASIMOğLU

İmza

J¼ri Üyesi (Danışman)

Doç. Dr. Didem KOŞAR

İmza

J¼ri Üyesi

Doç. Dr. Fatih ŞAHİN

İmza

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisans¼st¼ Eğitim, ğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri üyeleri tarafından / / tarihinde uygun gr¼lm¼Ő ve Enstit¼ Yönetim Kurulunca / / tarihi itibarıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Selahattin GELBAL
Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼r¼

Öz

Bu çalışmanın amacı, Ankara ilinde yer alan ortaokullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayeye ilişkin görüşlerini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayenin anlamına, unsurlarına, kişisel ve örgütsel katkılarına, okullarda geliştirilme sürecine, karşılaşılan zorluklara ve sosyal sermayenin geliştirilmesi için yapılabilecek çalışmalara ilişkin düşünceleri incelenmiştir. Araştırma, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Çankaya, Yenimahalle, Mamak, Altındağ, Etimesgut, Keçiören ve Sincan ilçelerinden maksimum çeşitlilik, ölçüt ve kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemleri ile belirlenen katılımcılar ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemi benimsenerek olgu bilim çalışması şeklinde desenlenen bu çalışmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Ortaya çıkan bulgular doğrudan alıntılarla desteklenerek sunulmuştur. Araştırma sonucuna göre öğretmenler ve okul yöneticilerinin düşüncelerinde sosyal sermaye iş birliği, iletişim ve güven olgularıyla iç içe olan bir kavramdır. Katılımcılar sosyal sermayenin bileşenleri olarak güven, sosyal ağlar, faaliyetlere katılım, okuldaki normlar ve örgütsel bağlılığa vurgu yapmışlardır. Öğretmenler ve okul yöneticileri sosyal sermayenin varlığının öğretmenlerin okula ait hissetme durumunu, mesleki motivasyon ve gelişimini, akademik başarıyı, okulun atmosferini ve imajını olumlu yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Böylelikle sosyal sermayenin okulun verimli işleyişine katkı sağladığı belirtilmiştir. Sosyal sermayenin geliştirilmesinde öğretmenler arasındaki iletişimin iyi olmaması, okul idaresinin otoriter bir tutum içinde olması, iletişime kapalı olması ve velilerin eğitim-öğretim sürecinde pasif bir konumda olması gibi engellerle karşılaşıldığı ifade edilmiştir. Çalışmada, Ankara ilinde görev yapan öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayeye ilişkin düşünceleri ortaya konularak okullarda sosyal sermayenin geliştirilmesine ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sermaye, ortaokul, sosyal ağlar, güven, nitel araştırma.

Abstract

The purpose of this study is to examine the opinions of secondary school teachers and administrators about social capital in Ankara. In accordance with this aim, the thoughts of secondary school teachers and administrators related to the content and components of social capital, improving process of social capital in schools, the challenges faced in this process and necessary actions for creating social capital in schools were analyzed. This study was conducted with the teachers and school administrators working in the central districts of Ankara, Çankaya, Yenimahalle, Mamak, Altındağ, Etimesgut, Keçiören, Sincan and the participants were selected with maximum variation, criterion sampling and convenience sampling methods during the 2020-2021 educational year. This research was designed with phenomenology design which is one of the qualitative research techniques, and semi-structured interview form were used to collect the data. The data were sorted out with descriptive and content analyses and the results were presented with the support of direct quotations. According to the results of this study, the participants stated that social capital is a concept intertwined with cooperation, communication, confidence and sense of belonging. They emphasized confidence, communication, school rules and organizational commitment as the components of social capital. Moreover, they expressed that availability of social capital in schools contributed to teachers' sense of belonging to school, their professional motivation and development, students' academic success, positive atmosphere in school and school image. Thus, they defined that social capital supported efficient operation of schools. The participants specified that the obstacles affecting social capital were lack of communication between teachers, authoritarian attitude of school administrators and inactivity of parents. In this study, the thoughts of the teachers and school administrators related to social capital were put forth and some advice connected with developing social capital in schools were given.

Keywords: Social capital, secondary school, social networks, confidence, qualitative research.

Teşekkür

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana bilgi birikimi, tecrübesi ve hoşgörüsüyle daima destek olan, her ihtiyaç duyduğumda ulaşabildiğim, beni bu yolda kararlı bir şekilde ilerlemeye teşvik eden, meslek hayatımda daima örnek alacağım değerli danışmanım Doç. Dr. Didem Koşar'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tez savunma sınavında yer alarak çalışmamı titizlikle inceleyen ve çok kıymetli katkılarda bulunan Doç. Dr. Nihan Demirkasımoğlu'na ve Doç. Dr. Fatih Şahin'e teşekkürlerimi sunarım. Akademik gelişimime yaptıkları değerli dokunuşların kıymetini özellikle tez sürecinde anladığım, öğrettikleriyle yoluma ışık tutan saygıdeğer lisans hocalarıma çok teşekkür ederim.

Büyüme ve gelişme yolculuğumda daima beni destekleyen, her koşulda yanımda olan, bütün kararlarıma saygı duyan, koşulsuz sevgileriyle beni bugünlere getiren fedakâr annem Senem Bozak ve babam Sami Bozak'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca birlikte büyüdüğüm, birçok şeyi paylaştığım, güzel ve zor zamanlarımda yanımda olan canım kardeşlerim Büşra Karagözcüler ve İzzet Oğuz Bozak'a teşekkür ederim.

Umutsuzluğa kapıldığımda beni cesaretlendiren, yolun sonunun aydınlık olduğuna inandıran, yalnız olmadığımı hissettiren canım arkadaşım Begüm Erçakır Kozan'a duygularımı paylaştığı için çok teşekkür ederim. Ayrıca veri toplama sürecinde gönüllü olarak kıymetli vakitlerini ayıran, çalışmama çok büyük katkı sağlayan değerli meslektaşlarıma ve okul yöneticilerine teşekkürlerimi sunarım.

Varlığıyla bana güç veren, desteğini hep arkamda hissettiğim, bu yolculukta bana umutla ve samimiyetle eşlik eden, elinden gelenin çok daha fazlasını yapmaya çalışan, azmini ve öğrenme isteğini örnek aldığım eşim sevgili İhsan Çalışkanoğlu'na gönülden teşekkür ederim. Her mücadelede yoldaşım olacağını ve her düştüğümde elini uzatıp kaldıracağını biliyorum. Bu güveni bana derinden hissettirdiği için kendisine minnettarım.

Hayatımın rengini umuda çeviren, gözlerimin içine bakıp gülen, sevgisiyle kalbimi şenlendiren biricik oğlum Tuna'm tez çalışmamın tüm süreçlerinde bana eşlik etti. Fedakarlığı, saf sevgisi ve bana öğrettiği her şeyle gelişmeme sağladığı paha biçilemez katkıdan dolayı sonsuz teşekkürler... Umarım akademik ve sosyal hayatıma katmaya çalıştığım her güzelliğin senin büyüme yolculuğundaki aksi hayal ettiğim gibi seni yeşertecek, çiçeklendirecek nitelikte olur canım yavrum.

Son olarak bir yandan annelik gibi zorlu ve rengarenk bir yolda harikalar diyarında keşfe çıkan Alice gibi düşe kalka ilerlemeye çalışırken bir yandan emeklerimin kıymetini bildiğim için, kendime inandığım için, yürüdüğüm her yolda en iyisini yapabilme amacıyla ilerlediğim için, bana hediye edilen bu güzel hayatı içime sinerek ilmek ilmek işlediğim için kendime teşekkür ederim.

İçindekiler

Kabul ve Onay	ii
Öz	iii
Abstract	iv
Teşekkür	v
Tablolar Dizini	x
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini	xi
Bölüm 1 Giriş	1
Problem Durumu	1
Araştırma Problemi	8
Sayıtlılar	8
Sınırlılıklar	8
Tanımlar	9
Bölüm 2 Araştırmanın Kavramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar	10
Sermaye ve Sermaye Türleri	10
Ekonomik Sermaye	13
Kültürel Sermaye	13
Beşerî Sermaye	14
Sosyal Sermaye	16
Sosyal Sermayenin Tarihsel Gelişimi	16
Sosyal Sermaye Tanımı	19
Sosyal Sermayenin Unsurları	22
Sosyal Sermayenin Boyutları	29
Sosyal Sermaye Teorisyenleri	30
Eğitim ve Sosyal Sermaye	37
Sosyal Sermaye ile İlgili Araştırmalar	43

Türkiye’de Yapılan Araştırmalar	43
Yurtdışında Yapılan Araştırmalar	45
Bölüm 3 Yöntem	47
Araştırma Deseni.....	47
Çalışma Grubu	48
Veri Toplama Süreci.....	53
Veri Toplama Araçları.....	53
Verilerin Analizi.....	54
Geçerlik ve Güvenirlik	55
Bölüm 4 Bulgular ve Yorumlar	57
Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Anlamına İlişkin Görüşleri Temasına Ait Bulgular	57
Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Unsurlarına ve Okullarda Kullanımına Yönelik Uygulamalara İlişkin Görüşleri Temasına Ait Bulgular	60
Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Katkılarına İlişkin Görüşleri Temasına Ait Bulgular.....	73
Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi Sürecinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Görüşleri Temasına Ait Bulgular.....	80
Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Geliştirilmesine Yönelik Önerileri Temasına Ait Bulgular.....	87
Bölüm 5 Sonuç, Tartışma ve Öneriler	95
Sonuç ve Tartışma	95
Öneriler	102
EK-A: Veri Toplama Aracı.....	cxv
EK-B: Veri Toplama Aracı.....	cxvii
EK-C: Etik Komisyonu Onay Bildirimi	cxix

EK-Ç: İl Milli Eğitim Araştırma İzni	cxx
EK-D: Etik Beyanı	cxxi
EK-E: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu.....	cxxii
EK-F: Thesis/Dissertation Originality Report	cxxiii
EK-G: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı.....	cxxiv

Tablolar Dizini

Tablo 1 <i>Beşerî, Kültürel ve Sosyal Sermayenin Karşılaştırılması</i>	12
Tablo 2 <i>Sosyal Sermayenin Çeşitli Tanımları</i>	19
Tablo 3 <i>Sosyal Sermayenin Unsurları</i>	22
Tablo 4 <i>Sosyal Sermaye ve Eğitim Çıktıları İlişkisi</i>	42
Tablo 5 <i>Öğretmenlere Ait Demografik Bilgiler</i>	51
Tablo 6 <i>Okul Yöneticilerine Ait Demografik Bilgiler</i>	52
Tablo 7 <i>Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Anlamına İlişkin Görüşleri Temasına Ait Bulgular</i>	57
Tablo 8 <i>Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Bileşenlerine ve Okullarda Kullanımına İlişkin Görüşleri Temasına Ait Bulgular</i>	60
Tablo 9 <i>Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Katkılarına İlişkin Görüşleri Temasına Ait Bulgular</i>	74
Tablo 10 <i>Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Geliştirilmesinde Karşılaşılan Engeller Temasına Ait Bulgular</i>	80
Tablo 11 <i>Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Geliştirilmesine Yönelik Önerileri Temasına Ait Bulgular</i>	88

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

Bölüm 1

Giriş

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümlesi, sayıtlar, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

Problem Durumu

II. Dünya savaşından sonra ülkeler ekonomik anlamda kalkınmalarını devam ettirebilmek için sürekli bir çaba içine girmişlerdir. Ekonomik gelişme düzeylerini arttırmaya çalışan ülkeler gelişmiş, gelişmekte ve az gelişmiş ülkeler olarak sınıflara ayrılmıştır. Araştırmacılar ülkeler arasındaki gelişme farklılıklarını açıklamaya ve yorumlamaya çalışırken genellikle ekonomik değişkenlere odaklanan teorileri izlemişlerdir. Bu sebeple sosyal ve kültürel faktörlerin ülkelerin gelişmesinde ve büyümesindeki rolü yok sayılmıştır (Gerni, 2013). Bu bağlamda kalkınmanın merkezinde yer alan sermaye kavramı da katı bir şekilde ekonomik terimlerle açıklandı. Karlı bir kazanç için yatırım yapılabilecek birikmiş bir miktar para olarak tanımlanan sermayenin değerini arttırmak, ne kadar fayda sağladığını ölçmek, karşılaştırmak mümkündür (Field, 2006, s. 16-17).

Bireylerin beşerî özelliklerinin, sosyo-kültürel öğelerin, manevi değerlerin yadsındığı ve emeğin mekanik bir varlık olarak kabul edildiği klasik yönetim teorisinde (Gerni, 2013) ekonomistler geleneksel olarak toprak, emek ve fiziki sermayeyi kapsayan üç ana üretim faktörü belirlemişlerdir. 1960'lardan itibaren bu yaklaşım ülkelerin ve bireylerin gelişmesini açıklamakta yetersiz kalmıştır. Bunun sonucunda emeğin kalitesi, eğitim seviyesi ve işgücü eğitimi yoğun bir şekilde dikkatleri üzerine çeken konular haline gelmiştir. Bu doğrultuda değişen ekonomik ve sosyal koşulların da katkısıyla bireylerin ve milletlerin ekonomik başarısında beşeri sermaye olarak bilinen bilgi ve becerilerin öneminin üzerinde durulmaya başlanmıştır. Böylece ekonomik kalkınmayı sağlamada yeterlilik ve bilgi birikiminin önemi ve rolü birçok ekonomist ve araştırmacı tarafından kabul edilmiştir (Cote ve Healy, 2001). Beşeri yeteneklerin ve eğitimin bir sermaye biçimi olarak kabul edilmeye başlamasıyla

sermaye kavramının anlam ve çerçevesi genişlemiştir. Modern örgüt yaklaşımlarında, bireyler ve örgütler arasındaki ilişkiler ve etkileşimler de sermaye olarak alanyazında yer almıştır (Bursalıoğlu, 2003). Bu durumun sonucu olarak sermaye olarak kabul edilen sosyal ilişkiler ve süreçlerin “sosyal sermaye” ismiyle önem kazandığı görülmektedir. Coleman’a (1988) göre bireylerin eylemleri sosyal çevre tarafından şekillendirilir, yönlendirilir ve kısıtlanır. Bu sebeple normlar, kişiler arası güven, sosyal ağlar ve sosyal organizasyonlar sadece toplumun işleyişinde değil aynı zamanda ekonomi alanında da önemlidir. Toplumsal bir değeri ifade eden sosyal sermayenin iş birliği, sosyal uyum, toplumsal refah, yaşam memnuniyeti, gruplarda yüksek performans gibi katkılarından yararlanmak isteyen toplumlar sosyal sermayeyi geliştirmek için yatırım yapmaktadırlar (Gerni, 2013, s. 2)

Örgütler varlığını devam ettirebilmek, amaçlarını gerçekleştirebilmek ve etkili olabilmek için yeniliklere uyum sağlamak ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek durumundadırlar (Namalır, 2015). Yenilik ve değişimlere uyum sağlayamayan örgütlerin, örgüt üyelerinin ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesi ve onları eşgüdümleyerek iş birliği içinde örgütün amaçları için işe koşması mümkün görünmemektedir. Field’a (2006, s. 3) göre bir örgütte insanların iş birliği yaparak karşılıklı hedeflere ulaşma yolunda birlikte hareket edebilmeleri için ortak değerleri paylaşıp bu konuda iyi hissetmeleri gerekmektedir. Bu noktada örgütlerde sosyal sermayenin unsurları olan sosyal ilişkilere, normlara, örgüt içinde güven duygusuna ve katılıma olan ihtiyaç düşünüldüğünde örgütlerin sosyal sermayeyi kullanma ve geliştirme gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Akyürek, 2019).

Açık sosyal sistem kuramına göre okullar girdisi ve çıktısı insan olan örgütlerdir. Okullarda okul yöneticileri, öğretmenler, öğrenciler, veliler ve eğitim-öğretim sürecine katkı sağlayan yardımcı personel eğitim örgütünü oluşturur. Bu bağlamda okulların faaliyetlerini ve işleyişini insanların ihtiyaçlarından ve sosyal özelliklerinden bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Bunun yanı sıra eğitim örgütleri temel ögesi insan olması sebebiyle sosyal sermayeyi geliştirmeye ve korumaya en çok gereksinim duyan örgütler arasındadır (Ersözlü, 2008, s. 1). Bu bağlamda okullardan beşerî sermayeyi geliştirmesinin yanında

sosyal sermayeyi üretmesi de beklenir. Sosyal sermaye bakımından zayıf olan bir okulun kendisinden beklenen beşerî sermayeyi geliştirme görevini de başarılı bir şekilde yerine getiremeyeceği açıktır (Gerni, 2013).

Eğitim-öğretim sürecinin işleminde görev, sorumluluk ve yetki sahibi olan örgüt üyeleri hep beraber okulun genel ve özel amaçlarını gerçekleştirmek ve okulların varlığını devam ettirmek için çalışırlar. Bir örgüt olarak okulun temel amaçlarından birisi girdi olarak aldığı öğrencileri Millî Eğitim Bakanlığı temel amaçları çerçevesinde akademik ve sosyal açıdan hedeflenen bilgi, beceri ve davranışlar kazandırılmış yurttaşlar olarak topluma ve diğer örgütlere hazırlamaktır (Bursalıoğlu, 2010, s. 33-36). Bu bağlamda Coleman sosyal sermayenin insanlar arasında ilişkilerin, sorumluluk ve beklentilerin oluşmasını sağladığını, sosyal hayatta sadakat ve dürüstlüğün gelişmesine yardım ettiğini, bilgi akışı için kanallar açtığını, uygun olmayan davranışlara yaptırımlarla müdahale ettiğini ve uygun davranış şekillerini onaylayarak sermaye kaynaklarını oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu şekilde sosyal sermayenin eğitimsel hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır (Field, 2006).

Okulların faaliyetlerini verimli bir şekilde devam ettirebilmesi için örgüt üyeleri olan okul yöneticileri ve eğitim-öğretim sürecinde aktif rol alan öğretmenler, öğrenciler, veliler ve yardımcı personel sürekli iletişim ve etkileşim halindedir. Okul yöneticisi, öğretmen, veli, öğrenci ve yardımcı personel arasında karşılıklı ve karmaşık ağlardan oluşan bağlar mevcuttur ve iletişim bu karmaşık ağlardan sağlanır (Güngör, 2011, s. 5). Bunun yanı sıra okullarda normlar okul yöneticilerine, öğretmenlere, velilere, öğrencilere ve yardımcı personele okul içinde ve dışında onlardan beklenenleri ve nelerin kabul edilip hoş görüleceğini, nelerin kabul edilmeyeceğini açıkça gösterir. Böylece okul örgütü üyeleri bu normlar sayesinde okulun işleyişine uygun olarak davranış sergiler. Ayrıca eğitim örgütü üyelerinin okula aidiyet hissi, örgütsel güven durumu, okul içinde ve dışında örgüt üyeleri için organize edilen aktivitelere katılımı ve okulla ilgili alınan kararlara katılımı son zamanlarda okulların etkili olması için vazgeçilmez unsurlardır. Bu doğrultuda Coleman'ın

(1987) araştırması sosyal sermayenin unsurlarının eğitim-öğretim sürecine katkısını ortaya çıkarmıştır. Coleman'ın araştırmasının sonucuna göre Katolik okullarında eğitim alan öğrenciler devlet okullarındaki ve özel okullardaki akranlarından daha başarılıdır. Coleman bu durumu Katolik okullarında öğrenciler ve velilerin daha sıkı bağlar içinde olması, eğitimi-öğretim sürecinde paylaşılan değer ve inançlara daha fazla önem verilmesi ve bu değerleri gelecek nesillere aktarmada daha başarılı olmalarıyla açıklamıştır.

Eğitim örgütlerinde sosyal sermayenin önemi dikkate alındığında okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin sosyal sermaye konusundaki görüşleri ve farkındalığı oldukça önemlidir. Nitekim okul yöneticileri ve öğretmenlerin okullarda sosyal sermayenin geliştirilmesi, artırılması ve kullanılmasına yönelik yerine getirmeleri beklenen görev ve sorumlulukları vardır. Aynı zamanda, yönetici ve öğretmenlerin görev ve sorumluluklarını yerine getirirken sosyal sermayeye duydukları ihtiyacın da yadsınamaz olduğu sonucuna varılabilir. Bu bağlamda eğitim örgütlerinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için okul yöneticileri ve öğretmenler gerek sosyal sermayeye ihtiyaç duyan gerek sosyal sermayenin geliştirilmesine katkıda bulunan örgüt üyeleridir.

Okulun örgütsel boyutlarının etkili bir şekilde yönetilmesinden, bir başka bir ifadeyle okulun hedeflerinin gerçekleştirilmesinden, bir örgüt olarak varlığının devam ettirilmesinden ve ikliminin korunmasından okul müdürü sorumlu olmalıdır (Bursalıoğlu, 2010, s. 40). Bu doğrultuda Plagens (2011, s. 59) de ortak amaçları gerçekleştirmek için okul yöneticisinin okul örgütünün diğer üyelerini paylaşılan inançlar ve değerler etrafında toplanmaya teşvik etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Okul yöneticileri okullardaki eğitim-öğretim faaliyetlerini organize eder, örgüt üyelerini ortak amaçlar etrafında koordine ederek iş birliğine yöneltir ve okulların etkili ve verimli işleyişi için örgüt üyelerine liderlik eder. Töremen'e (2002) göre okul yöneticisi sosyal sermayeyi geliştirmede liderlik rolünü yerine getirirken örgüt üyelerine güven telkin edebilmeli, sağlıklı ve güçlü iletişim kanalları kurmalı ve adil bir tutum içinde bulunarak çalışanlara destek olmalıdır. Ayrıca toplu etkinlikler düzenleyerek birlikte zaman

geçirme fırsatı yaratmak ve okulda yapılan faaliyetlere herkesi dahil ederek aidiyet duygusunu geliştirmek okul yöneticilerinden beklenen davranışlar arasındadır.

Eğitim örgütlerinde örgütün devamlılığını sağlamada, genel ve özel hedefleri gerçekleştirmede okul yöneticileri örgütün lideri konumundayken sınıflarda öğretmenler öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimine liderlik ederler. Bunun yanı sıra öğretmenler öğrencilerin sınıfta güvende ve değerli hissetmelerini sağlayarak okula aidiyet duygusu geliştirmelerinde aktif role sahiptirler. Bu duruma ek olarak okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görev ve sorumluluklarını verimli bir şekilde yerine getirmeleri konusunda okulun sosyal sermayesinin yüksek derecede etkili olduğu ileri sürülebilir. Eğitim örgütlerinin sosyal sermayesinin sunulan eğitimin kalitesini artırmanın yanında yönetici ve öğretmenlerin, eğitim öğretim faaliyetlerini daha etkili bir şekilde yürütmelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Püsküllüoğlu, 2015).

Öğretmenlerin, okul yöneticilerinin, öğrencilerin, velilerin ve diğer örgüt üyelerinin sağlıklı bir şekilde iletişim kuramadığı, birbirlerine güven duygusu geliştiremedikleri, akademik ve sosyal faaliyetlerde gönüllü olmadığı, normları benimsemediği bir okulda sağlıklı bir eğitim-öğretim ortamı ve pozitif bir okul ikliminin oluşması mümkün görünmemektedir. İletişimin, etkileşimin sağlıklı bir kanaldan yürümediği, örgüt üyelerinin güven duygusu ve aidiyet duygusu geliştirmedikleri bir okul ikliminde öğrencilere hedeflenen bilgi, beceri ve davranışları kazandırmak zordur. Ayrıca sosyal sermayenin, okulun amaçlarını gerçekleştirmede en önemli kaynaklardan biri olduğunun farkında olmayan ve sosyal sermayenin okul ve sınıf ortamında geliştirilmesi ve arttırılması için liderlik rollerini yerine getirmeyen öğretmenler ve okul yöneticilerinin görev ve sorumluluklarını etkili bir şekilde yerine getirmesi imkansızdır. Sonuç olarak sosyal sermayeyi geliştirmede etkili olmayan bir okulun bireylerin becerilerini geliştirmesi, bireyleri çağın koşullarına uygun bilgi birikimi ve yeteneklerle donatması ve okulların hedefleri bağlamında etkililiğini arttırması mümkün görünmemektedir (Ekinci, 2010, s. 3).

Sosyal sermayenin örgütlerdeki işlevi dikkate alındığında okullarda ortak amaçlara ulaşma ve verimli olma yolunda sosyal sermayeyi temsil eden değerlere duyulan ihtiyaç açıktır. Bu bağlamda sosyal sermaye kavramını öğretmenler ve okul yöneticileri görüşleri doğrultusunda detaylı bir şekilde ele alan bu çalışma okullarda sosyal sermayenin nasıl anlamlandırıldığını, sosyal sermayeye yönelik ne tür uygulamalar yapıldığını, sosyal sermayenin okullarda bireylere ve okul örgütüne ne tür faydalar sağladığını, sosyal sermayenin kapsadığı değerler açısından ne tür sorunlar yaşandığını ortaya koymayı hedeflemiştir. Böylece ulaşılan bulgular ışığında, eğitim örgütlerindeki uygulayıcılara okullarda sosyal sermayenin kendini gösterebildiği değerler, sosyal sermayenin yeterli hissedilmeyen unsurları, sosyal sermayenin nasıl kullanılabileceği ve geliştirilebileceği, sosyal sermayenin önündeki temel engelleri kaldırmak için yapılabilecek çalışmalar konusunda fikir verecektir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı Ankara ilinde yer alan resmi ortaokullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayeye ilişkin görüşlerini incelemektir.

Eğitim örgütleri hammaddesi insan olan ve örgütün işleyiş sürecinde insanların aktif rol aldığı, sürecin insanlar tarafından şekillendirildiği örgütlerdir. Eğitim örgütlerinde örgüt üyeleri birbirleriyle sürekli iletişim halindedir ve çok yönlü ve karmaşık ağ bağlar mevcuttur. Sağlıklı iletişim ve sosyal bağlara sahip örgütler güven, aidiyet, katılım atmosferi içinde varlığını sürdürür. Bu tür eğitim örgütleri sosyal sermayesi gelişmiş örgütlerdir. Bu sebeple günümüz gerekliliklerine uyum sağlayarak hayatta kalabilme ve ülke kalkınmasına katkı sağlayabilecek, çağın gerektirdiği niteliklere sahip bireyler yetiştirebilme amacı olan eğitim örgütlerinin sosyal sermayelerini geliştirme, sosyal sermayeyi kullanma ihtiyacı ve sosyal sermayenin öneminin farkında olan yönetici ve öğretmenlerin gerekliliği açıkça görülmektedir.

Ortaokullar eğitim öğretim sürecinde kilit role sahiptir. Ortaokullarda sosyal, duygusal, psikolojik ve akademik alanda yapılan çalışmalarla öğrencilerin hem ortaöğretim

kademesine başarılı bir şekilde hazırlanması hem de ülkenin geleceğine donanımlı, topluma katkı sağlayabilecek yeterliliğe sahip bireyler olarak yetiştirilmesi hedeflenir. Ortaokulların paydaşları olarak okul yöneticileri, öğretmenler, öğrenciler, veliler ve yardımcı personel arasında bulunan sosyal ağlar, güven duygusu, okul faaliyetlerine katılım, okulun sahip olduğu kurallar ve normlar gibi faktörler okulda yapılan akademik ve sosyal faaliyetlerin tümünün kalitesini etkileyebilir.

Türkiye’de eğitim örgütleri bağlamında sosyal sermayeyle ilgili yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Eğitim örgütleri bağlamında yapılan çalışmalar çoğunlukla nicel araştırma yönteminde desenlenmiş olup eğitim örgütlerinde sosyal sermayenin düzeyini belirlemeyi (Kahraman, 2016; Namalır, 2015; Özbilen, 2019), öğretmenlerin sosyal sermaye düzeyi ile iş doyumu (Arslanoğlu, 2014; İpek, 2018; Şimşek, 2013), örgütsel özdeşleşme (Eker, 2014), tükenmişlik düzeyi (Püsküllüoğlu, 2015) ve yenileşme iklimi (Polatcan, 2017) gibi çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemeyi hedeflemiştir.

Bu çalışma nitel araştırma deseninde uygulanmış olup nitel araştırma yöntemine ait veri toplama teknikleri ile öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşlerini detaylı bir şekilde irdelerek eğitim örgütlerinde sosyal sermaye olgusunu kendi gerçekliği içinde incelemiştir. Bu çalışmada nitel araştırma veri toplama tekniklerinden olan görüşme yöntemi ile öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin düşüncelerinden hareketle sosyal sermaye kavramına ait ayrıntılı veriler elde edilerek okullarda öğretmen ve okul yöneticileri tarafından sosyal sermayenin nasıl anlamlandırıldığı, nasıl oluşturulduğu, sosyal sermaye bağlamında okullarda neler yapıldığı ve sosyal sermayenin geliştirilmesinde karşılaşılan engeller ortaya konmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulguların okul yöneticilerine, öğretmenlere ve alandaki diğer uygulayıcılara okullarda sosyal sermaye konusunda içinde bulunulan mevcut durum, hissedilen ihtiyaç, beklentiler ve engel teşkil eden durumlar konusunda bilgi vermesi beklenmektedir. Bu noktada eğitim camiasında, okulun sağlıklı bir atmosfere sahip olmasında sosyal sermayenin önemi, geliştirilme sürecinde öğretmenlere ve okul yöneticilerine düşen roller ve somut örneklerle sosyal sermayeye ilişkin yapılabilecek

faaliyetler konusunda farkındalık oluşturacaktır. Ayrıca sosyal sermaye konusunu farklı bağlamda ve boyutta inceleyecek olan araştırmalara da yol gösterecektir.

Araştırma Problemi

Ankara ilinde yer alan resmi ortaokullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayeye ilişkin görüşleri nelerdir?

Alt problemler

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayenin;

1. Anlamına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Unsurlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Okullarında kullanımına yönelik uygulamalara ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Katkılarına ilişkin görüşleri nelerdir?
5. Okullarda geliştirilmesi sürecinde karşılaşılan engellere ilişkin görüşleri nelerdir?
6. Geliştirilmesine yönelik önerileri nelerdir?

Sayıtlılar

Bu araştırmada 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Ankara ilinde yer alan resmi ortaokullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruları samimi bir şekilde yanıtladığı varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Ankara ilinde resmi ortaokullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayeye ilişkin görüşleri ile sınırlıdır.

Tanımlar

Eğitim Örgütü: Bu araştırmada ele alınan eğitim örgütü, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Çankaya, Yenimahalle, Mamak, Altındağ, Etimesgut, Keçiören ve Sincan ilçelerinde yer alan resmi ortaokulları ifade eder.

Öğretmen: 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Çankaya, Yenimahalle, Mamak, Altındağ, Etimesgut, Keçiören ve Sincan ilçelerinde yer alan resmi ortaokullarda görev yapan ve bu araştırmaya katkı sağlayan öğretmenleri ifade eder.

Okul Yöneticisi: 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Çankaya, Yenimahalle, Mamak, Altındağ, Etimesgut, Keçiören ve Sincan ilçelerinde yer alan resmi ortaokullarda görev yapan ve bu araştırmaya katkı sağlayan okul müdürleri ve müdür yardımcılarını ifade eder.

Bölüm 2

Araştırmanın Kavramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, araştırmanın kavramsal çerçevesine yer verilerek sermaye, sermaye türleri, sosyal sermaye, sosyal sermayenin unsurları, boyutları, sosyal sermaye teorisyenlerinin çalışmaları, eğitim ve sosyal sermaye ilişkisi üzerinde durulmuştur. Ayrıca sosyal sermaye konusuyla ilgili yapılmış olan bazı çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Sermaye ve Sermaye Türleri

Sermaye kavramını ekonomi alanına kazandıran Marx, üretim sürecinde artı değer ifade eden ve doğrudan ekonomik değeri olan varlıkları sermaye olarak tanımlamıştır (Şahin, 2011). Marx'a göre sermaye gelir ve kazanç akışı gibi, yarar akışı sağlayan varlık birikimidir (Field, 2006) ve artı değer sağlayan, geri dönüşümü olan bir yatırımdır (Namalır, 2015). Bu çerçevede oluşan sermaye yaklaşımı klasik sermaye teorisi olarak kabul edilmiştir. Marx sermayeyi kavramsallaştırırken üretim ve tüketim süreçlerinde üretim araçlarının kapitalistlerin ve burjuvanın kontrolünde olması üzerinde durmuştur (Lin, 1999).

Klasik sermaye anlayışının üretim için temel aldığı emek, sermaye, girişim ve doğal kaynak ögeleriyle günümüz ekonomik olgularını irdelemek mümkün değildir. Bu sebeple gelişmiş ülkelerin içinde buldukları durum sadece fiziki sermaye birikimiyle, sanayileşmemiş toplumların durumu ise fiziki sermaye eksikliği ile açıklanamaz (Karagül ve Masca, 2005). Bu doğrultuda son yıllarda sınıf farklılığı açıklamasına dayanan klasik ve neoklasik sermaye teorisi yerini çağdaş sermaye teorilerine bırakmıştır (Kapu, 2008). 'Sermaye' kavramı 1960'lı yıllarda üretim sürecinde kullanılan makine ve teçhizat gibi değerleri kapsayan fiziki kaynakları ifade ederken, bu gelişmelerle birlikte bu değerlerin yanı sıra üretimi olumlu yönde etkileyen insan gelişimi, insanlar arasındaki iletişim, sürdürdükleri hayat kalitesi, insanların içinde bulunduğu örgütsel yapıyı oluşturan sosyal ve beşerî bütün dinamik etkenlerin etkileşimini nitelemeye başlamıştır (Varol ve Karaçay, 2015). Bir başka tanımla, içsel büyüme teorilerine göre ekonomik gelişmeyi direkt ve dolaylı olarak

destekleyen maddi ve maddi olmayan politik, örgütsel, çevresel, entelektüel, kültürel, beşerî, bilimsel, teknolojik ve sosyal tüm elementler sermaye olarak kabul edilmiştir (Berber, 2018). 1960'larda Schultz ve Becker'ın ileri sürdüğü, çağdaş sermaye teorilerine ışık olan "Beşerî Sermaye" kavramı ortaya çıkmıştır. Klasik ekonomistler toprak, emek ve fiziki sermayeyi ekonomik büyümenin üç temel faktörü olarak belirtirken Schultz (1961) ve Becker (1962) bu sürece beşerî sermayeyi de dahil ettiler. Böylece eğitilmiş ve sağlıklı çalışanların bir toplumun sahip olduğu sermaye türlerinden biri olduğunu kabul eden bu yaklaşım klasik sermaye yaklaşımının yerini almıştır (Woolcock, 2001).

Sermaye kavramı klasik ekonomi unsurları, emek, sermaye, girişim ve doğal kaynaklara teknolojiyi de dahil ederek finansal sermayeye ek olarak beşerî ve sosyal sermayeyi de kapsayacak biçimde yeniden şekillenmiştir (Keskin, 2011). Çağdaş sermaye yaklaşımları doğrultusunda Svendsen ve Sorensen (2006) 'sermaye' kavramını üretim sürecini pozitif yönde etkileyen fiziki ve fiziki olmayan iktisadi değerler olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde Karagül (2012) de sermayeyi iş yapmayı kolaylaştıran veya ekonomik açıdan katma değer oluşturmaya fırsat oluşturan maddi ve maddi olmayan değerlerin tümüdür şeklinde tanımlamıştır.

İlerleyen yıllarda yapılan çalışmalarla 'sermaye' kavramı ekonomik, beşerî, kültürel, fiziki ve sosyal sermaye olarak incelenmiştir. Ekonomik sermaye insanların sahip olduğu ev, araba, iş ve para gibi gözle görülebilen varlıklarla açıklanabilir. Beşerî sermaye bireylerin bilgi, yetenek ve değerlerini ifade ederken fiziksel sermaye bireylerin etrafındaki somut maddi kaynakları ifade etmektedir. Bireylerin sahip olduğu diploma, sertifika gibi belgelerle ortaya çıkan sermaye kültürel sermaye olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer sermaye türü bireylerin hayatını kolaylaştıran güven, karşılıklık, dürüstlük, görev bilinci, yardımlaşma ve iş birliği gibi değerleri kapsayan sosyal sermayedir (Toprak ve Bozgeyikli, 2011).

Beşerî, kültürel ve sosyal sermayenin yer, değer, ölçüm ve vurgu açısından karşılaştırılması Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1*Beşerî, Kültürel ve Sosyal Sermayenin Karşılaştırılması*

	Beşerî Sermaye	Kültürel Sermaye	Sosyal Sermaye
Yer	Bireylerin yetenek ve becerilerinde	Egemen söylem	İnsanlar arasındaki etkileşimlerde ve sosyal organizasyonlarda
Değer	Referans mektupları, bir bireyin potansiyel üretim kapasitesini tanımlayan piyasa işaretleme faktörleridir	Kurumsallaşmış, yüksek statülü kültürel işaretler. Sosyal ve kültürel ayrıcalıkların yeniden yaratılması ve normatif düzenin meşrulaştırılmasında kullanılır	Sosyal bütünleşme ve güveni yaratır, kolektif eylemleri, bilgi akışını ve sosyal yaptırımı kolaylaştırır.
Ölçüm	Eğitim ve yetenekler tarafından ölçülür. Sosyo-ekonomik statüyle büyük ölçüde ilişkilidir.	Zevkler, söylemler, kurumsallaşmış eğitim ve sanat aracılığıyla ölçülür.	Sosyal organizasyon, etkileşimler, güven ve transfer edilebilir değerler aracılığıyla ölçülür.
Vurgu	Beşerî sermaye ile bireyler kendi bireysel değerleri aracılığıyla faydalarını artırır.	Kültürel sermaye, meşru meydan okumalarla karşılaştığı zamanlar hariç, seçkinlerin niteliklerinin koruyucusudur.	Kullanıldığında artan, kullanılmadığı zaman ise azalan bir kamusal maldır.

(Strawn, 2001; akt. Eker, 2014).

Tablo 1'e bakıldığında eğitim durumu, yetenek ve becerileri kapsayan beşerî sermayenin bireylerin kendi şahsi değerlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Kültürel sermaye ise topluma hâkim olan egemen söylemde yer alır; zevk ve sanatsal öğelerle kendini gösterir ve toplumsal hayatta sosyal ve kültürel ayrıcalıkların oluşmasında rol oynayarak ayrıcalıklı olanların sahip olduğu özelliklerin korunmasını sağlar. Tabloda üçüncü sermaye türü olarak yer alan sosyal sermaye insanlar arasındaki etkileşimlerden ve sosyal faaliyetlerden beslenmektedir. Sosyal sermaye toplumda bilginin yayılmasını, sosyal kenetlenmeyi, birlikte hareket edebilmeyi ve güven duygusunun gelişmesini sağlar. Fiziki sermaye materyalin üretimi sağlayan araçlara dönüştürülmesini ifade ederken beşerî sermaye bireylerin yetenek ve becerilerinin geliştirilmesi sürecini ifade eder. Sosyal sermaye ise insanlar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan değişim ve gelişmelerdir. Fiziki sermaye gözle görülebilir tamamen somut varlıklardır. Beşerî sermaye insanların yetenek

ve becerilerinde yer alan daha az somut bir sermaye türüken sosyal sermaye insan ilişkilerinde ortaya çıkar ve somut değildir (Coleman, 1988).

Ekonomik Sermaye

Ekonomik sermaye örgütlerin sahip olduğu somut sermaye içerisinde kabul edilebilecek öğelerden biridir. Örgütlerin ellerinde bulunan para birikimi, büyüme ve gelişmelerine yardım eden yatırımlar ve gerekli durumda nakite dönüştürülebilen parasal kaynaklar ekonomik sermaye olarak tanımlanabilir (Namalır, 2015). Ekonomik sermaye fiziki sermaye ile bağlantılıdır. Çünkü fiziki sermaye sahip olma konusunda ekonomik sermayeye katkı sağlamaktadır. Samuelson ve Nordhaus'a (2004) göre fiziki sermaye, üretim yapabilmek için gerekli olan ve emek verilerek elde edilmiş tüm üretim teçhizatını kapsar. Bir başka tanımla fiziki sermaye ilk elden ve direkt olarak nakite çevirilebilir ve kurumsallaştırılabilen değerlerin tümüdür. Bu bağlamda ekonomik ve fiziki sermaye sebep sonuç açısından oldukça kuvvetli bir bağ içindedir. Bunun sonucu olarak ekonomik sermayeye sahip olan örgütler fiziki sermaye olarak da güçlü olup, bu durumdan avantaj sağlayabilir (Bourdieu, 1986).

Ekonomik sermaye, gelir olarak tanımlanmaktadır ve kapitalist toplumlarda bireylerin elde ettiği gelir toplum içinde ulaşabilecekleri fırsat ve konumları önemli derecede etkilemektedir (Erdoğan, 2018). Marx'a göre finansal sermaye, ekonomik sermayesi olanlar ve olmayanlar şeklinde sosyal sınıfların ayrımında işlev göstermiştir (Şahin, 2011). Marx'ın yaklaşımını destekler şekilde Bourdieu da toplumsal hiyerarşinin temelinde yatan prensiplerden birinin ekonomik sermayenin sağladığı güç olduğunu ileri sürmüştür.

Kültürel Sermaye

Bourdieu, Marx'ın ileri sürdüğü sermaye kavramını kültürel alana uygulamıştır ve bu kavramı açıklayıp sınıflandırma üzerine çalışmalar yapmıştır (Kahraman, 2016). Bu yaklaşıma göre insanların ekonomik durumları ve sosyalleşme süreçleri ile kazandığı sosyal davranışlar, tecrübeler, iletişim biçimi ve beğenileri onların kültürel sermayesidir (Günkör,

2016). Bourdieu kültürel sermayeyi okul sermayesi ve miras sermayesi olarak iki başlık altında ele almıştır. Okul sermayesi formal eğitimle elde edilen diplomaları kapsarken miras özelliğindeki sermaye aileden gelen ve aile yaşamı içinde sahip olunan değerleri niteler (Uğuz, 2010). Bourdieu'ya (1986) göre kültürel gelenekler ve sosyal grupların örnek yapılarıyla ilişkili bilgiler okul faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır. Okulların sahip olduğu sermaye birikimi onları etkileyen grupların kültürel ve entelektüel birikiminin derecesine bağlıdır (Şahin, 2011). Kültürel sermaye aileden gelen kültürel yapının eğitim ile kaynaşması sonucu yeniden üretimin bir parçası şeklinde oluşmaktadır. Bireylerin kültürel sermaye birikimleri ve eğitim süreçleri karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir. Bourdieu'nun yaptığı çalışmalara göre öğrencilerin sahip olduğu kültürel sermaye sahip oldukları okul başarısını önemli derecede etkilemektedir. Kültürel sermaye bireylerin elde ettikleri ve yapabildikleriyle iç içe olduğu için ayrıcalıklar getirir ve refahın oluşmasını sağlar (Ayalp, 2010, s. 82).

Beşerî Sermaye

1960'lı yıllarda klasik sermaye teorisi sarsılmaya ve beşerî sermaye kavramı ekonomi ve iktisat alanında dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştır. Beşerî sermaye kavramı tartışılmaya başlayana kadar sermaye kavramı yalnızca emek, iş gücü gibi ekonomik terimlerle tanımlanmıştır (Uğuz, 2010). Beşerî sermaye ile ilgili ilk olarak Smith Wealth of Nations (1776) isimli eserinde yönetimde etkililiği sağlayan en önemli ögenin insan olduğu ve ülke nüfusunun sahip olduğu bütün becerilerin sermaye unsuru olduğu üzerinde durmuştur (Aydemir, 2011). Smith'ten sonra Schultz (1961) ve Becker'ın (1964) bir üretim unsuru olarak beşerî sermayeye dair tanım ve açıklamaları literatürde yerini almıştır. Onlara göre emek değeri de diğer üretim unsurları gibi sürecin bir parçasıdır. Ayrıca eğitim ve sağlık alanında yapılan uygun yatırımlarla daha da avantajlı hale gelebilir (Field, 2006). Becker'a (1994) göre eğitim-öğretim, bilgisayar kullanma kursu, sağlık için yapılan harcamalar, dakiklik ve dürüstlük gibi erdemler üzerine alınan eğitimler gibi yatırımlar da bir anlamda sermayedir. Çünkü bunlar bir bireyin gelirinin yükselmesine, sağlık

durumunun iyi olmasına ve hayatı boyunca onunla beraber olacak iyi alışkanlıklar kazanmasına yardım eder. Bu sebeple eğitim-öğretim, sağlık, kişisel gelişim gibi alanlara yapılan yatırımları beşerî sermayeye yapılan yatırım olarak kabul eder.

Beşerî sermaye kavramına dair birçok tanım mevcuttur. En kapsayıcı anlamda beşerî sermaye bir örgütteki bireylerin üretim sürecine dair bilgi, beceri, yeti, tecrübe; işle ilgili duygusal bağının, tutum ve değerlerinin ulaştığı seviyeyi ifade ederken diğer taraftan fiziki ve mental sağlık durumunu ifade eden bir kavramdır (Keskin, 2011). Şimşek (2013) ise örgütlerde çalışan bireylerin sahip olduğu, örgütün amaçlarını gerçekleştirmesinde olumlu katkı sağlayacak bilgi ve yetenekleri beşerî sermaye olarak tanımlamıştır. Buna benzer şekilde OECD de beşerî sermayeyi yapılan ekonomik faaliyetlerin sonucu olarak örgüt üyelerinin elde etmiş oldukları bilgi birikimi ve uzmanlaşma olarak ifade etmiştir (Turna ve Ceylan, 2022).

Günümüz koşullarında hem ülkelerin hem de kurumların kalkınabilmesi, verimli ve üretken olabilmesi, gelişme ve büyüme yarışında devam edebilmeleri sadece maddi yatırım ve kaynaklarla mümkün olmamakta ve bu noktada beşerî sermayenin işlevi ön plana çıkmaktadır. Buna bağlı olarak büyüme ve gelişmede özellikle kalifiye emeğin etkisi üzerine fikirler ileri sürülmüştür (Gerni, 2013). Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin üretim yapmak için ellerinde bulundurdukları beşerî sermayeleri kıyaslandığında gelişmiş ülkelere oranla beşerî sermayelerinin düşük düzeyde olduğu fark edilmektedir. Bu yüzden beşerî sermaye tüm dünya genelinde bir gelişmişlik kriteri olarak kabul edilmekte ve ülkelerin gelişmesine büyük katkılar sağlamaktadır (Karagül, 2002). Ayrıca beşerî sermaye bir örgütün sahip olduğu sosyal sermayeyi direkt olarak destekleyen bir sermaye çeşididir.

Çağdaş sermaye teorilerine göre beşeri sermaye yeni fikirlerin yaratılmasında 'girdi' niteliğindedir. Bu sebep eğitim uzun soluklu büyüme ve gelişme yolculuğunda en önemli belirleyicilerden bir tanesidir (Temple, 2001, s. 61). Beşeri sermaye, eğitim-öğretim örgütleri olan okullar bağlamında okulun çıktısı olarak düşünülen öğrencilerin nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda öğrencilere doğrudan etki eden deneyim, bilgi birikimi, sertifika gibi

öğretmenlerin sahip olduğu özellikler ile ilişkilendirilmiştir. Üstelik, okul müdürünün akademik geçmişinin ve okulda işe alınan öğretmenlerin kalitesinin ilişkili olduğu ileri sürülmüştür. Sonuç olarak eğitim öğretim örgütü olan okullarda beşerî sermaye okul yöneticisi ve öğretmenlerin özellikleriyle ortaya çıkan bir olgudur (Rice ve Croninger, 2005).

Sosyal Sermaye

Bu başlık altında sosyal sermayenin tarihsel gelişimine, sosyal sermayenin çeşitli tanımlarına, unsurlarına, boyutlarına ve sosyal sermaye teorisyenlerinin yaklaşımlarına yer verilmiştir.

Sosyal Sermayenin Tarihsel Gelişimi

Kavramların anlattığı olgular kavramsallaşma aşamasından önce de var olmaktadır. Fakat kavramsallaşmayla beraber bu olgular belli bir çerçevede daha sistematik bir şekilde incelenebilir. Bu doğrultuda sosyal sermaye kavramının işaret ettiği düşünceler bu kavram ortaya atılmadan önce bazı çalışma ve düşüncelerde varlığını göstermektedir (Şan ve Şimşek, 2011).

Sosyoloji tarihinde sosyal sermayeye ilişkin ilk düşüncelere Fransız düşünür Tocqueville'nin çalışmalarında rastlanmaktadır. Tocqueville Amerika'ya seyahatler yapmıştır ve bu seyahatler sonucunda Amerikan demokrasisi ve toplumsal yaşamını ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Edindiği izlenimler sayesinde, Amerika'da ekonominin iyi olmasında ve buna bağlı olarak demokrasinin iyi işleminde gönüllü kuruluşların ve bu kuruluşlardaki etkileşimin önemine vurgu yapmıştır. Tocqueville Avrupa'da geleneksel ve hiyerarşik bağları bir arada kılan resmi statü ve sorumluluk ilişkilerinin tersine Amerika'da bireyleri birbirine bağlayan şeyin gönüllü kuruluşlardaki etkileşim olduğunu ve sosyal bir yapıştırıcı işlevi gördüğünü ifade etmiştir (Field, 2006, s. 7). Böylelikle Tocqueville sosyal sermaye kavramının içeriğine dair önemli noktalara değinmiştir (Türk, 2015).

Durkheim ve Tönnies de sosyal sermaye alanına fikirleriyle temel oluşturmuş isimlerdendir. Emile Durkheim insan ilişkilerinin değişen doğası üzerinde durmuştur. Durkheim'ın insanlar arasındaki ilişkilerinin değişimine yaptığı vurgu sosyal sermaye teorisyenlerinin sosyal yapıyı irdelemelerinde çıkış noktası olmuştur (Şan ve Şimşek, 2011). Durkheim'a göre toplumsal inanç, norm ve değerler sosyal hayatta birlikteliği ve düzeni sağlayan bir tür yapıştırıcı görevi üstlenir. Bu sebeple sosyal sermaye literatüründe sosyal normlar üzerinde duran teorisyenler Durkheim'dan esinlenmişlerdir (Günkör, 2016). Durkheim'la benzer düşünceleri paylaşan Tönnies amaca dayalı toplulukları (gemeinschaft) araçsal topluluklardan (gesellschaft) ayırma üzerinde durmuştur (Field, 2006, s. 7).

Sosyal sermaye alanına katkıda bulunan bir diğer isim ise Weber'dir. Weber çalışmalarında kültürel değerlerle ekonomik gelişme arasında bağlantı kurarak ekonomik ve sosyal kalkınmayı etkileyen manevi motivasyonu açıklamaya çalışmıştır (Alemdar, 2019). Weber düşüncelerini paylaşırken doğrudan sosyal sermaye kavramını kullanmamasına rağmen sosyal ağların girişimci faaliyetlerin şekillenmesinde etkili olduğunu ve ekonomik kalkınmayı kolaylaştırdığını belirtmiştir. Weber sosyal sermaye konusuna dair fikir belirten birçok düşünür gibi sosyal ilişki ağlarının sonuçlarını sadece ekonomik eylemler doğrultusunda değerlendirmiştir ve başka alanlardaki etkilerini yadsımıştır (Şenkal, 2008).

Yukarıda bahsi geçen sosyologların teorileri, insanlar arası ilişkilerin gücüne ve sosyal norm ve değerlerin önemine vurgu yapmıştır. Temelini bireyler arasında var olan bağlar ve toplumsal değerler üzerine kuran bu yaklaşım sosyal sermayeye teorik olarak bir çatı oluşturmaktadır (Alemdar, 2019). Bununla birlikte bu teoriler doğrudan 'sosyal sermaye' kavram ve alanına işaret etmeyip bu kavramın barındırdığı anlam, düşünce ve olgulara ilişkin fikirler üzerinde durup kavramın gelişmesine katkı sağlamışlardır.

'Sosyal sermaye' kavramı ilk kez 1916 yılında Amerikalı reformist Hanifan'ın toplumsal katılımın okul performansına etkisini inceleyen çalışmalarında yer almıştır. Bu çalışmalarda sosyal sermaye, sermaye kavramının somut varlıklar, şahsi mallar ve nakit

para olarak genel kabul gören yaklaşımdan bağımsız olarak ele alınmıştır ve toplumu oluşturan bireyler ve gruplar arasında var olan iyi niyet, arkadaşlık, sempati ve ilişkiler ağı olarak tanımlanmıştır bu doğrultuda bireyler sosyalleşmeye ihtiyaç duymaktadır ve birliktelik duygusuyla yaptıkları işler de gelişme ve artış göstermektedir (Hanifan, 1920).

İlerleyen yıllarda Seeley ve arkadaşları eyalet başkanlarının yükselmelerinde sosyal sermayenin oynadığı role vurgu yapmışlardır. 1961 yılında Jacobs büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı isimli çalışmasında şehirlerde mevcut olan komşuluk ilişkilerini incelerken sosyal sermaye kavramına değinmiştir (Türk, 2015). Jacobs'a (1961, s. 113) göre sağlıklı bir toplum hayatı oluşturmak sadece fiziksel öğelerle sağlanabilecek ve açıklanabilecek kadar basit bir konu değildir. Toplum hayatını irdelerken sosyal ve beşerî unsurlar da dikkate alınmalıdır. Bu noktada Jacobs (1961) şehirlerdeki komşuluğun barındırdığı sosyal ağları toplum güvenliğini teşvik eden bir tür sosyal sermaye olarak tanımlamıştır.

Yukarıda bahsedilen tüm çalışmalar ışığında sosyal sermaye kavramının 1916 yılına kadar bir olgu olarak birçok sosyolog ve iktisatçının çalışmalarında yer aldığı açıkça görülmektedir. Sosyal sermaye olgusunun kavramsallaşmasında ve gelişerek literatürde daha fazla yer edinmeye başlamasında sosyoloji ve ekonomi teorisyenlerinin çalışmalarının katkısı açıktır. 'Sosyal sermaye' kavram olarak ilk defa Hanifan tarafından ele alındıktan sonra birçok teorisyen bu kavrama çalışmalarında yer vermeye başlamıştır. Sonuç olarak bu kavrama yoğunlaşan ilgi ve yapılan çalışmaların sayısındaki artışla kavram bugünkü anlamını ve kapsamını kazanmıştır. Sosyal sermaye kavramı birçok farklı şekilde tanımlansa da Bourdie, Coleman, Putnam ve Fukuyama'nın çalışmaları ve ileri sürdükleri fikirler kavramın şekillenip, tanımlanıp, açıklanmasında literatürde çıkış noktası olmuştur. Söz konusu teorisyenlerin sosyal sermayeyle ilgili çalışmalarına ilişkin ayrıntılı bilgi ve kavrama yönelik tanımlarına ileriki bölümlerde yer verilmiştir.

Sosyal Sermaye Tanımı

Sosyal sermaye kültürel ve sosyal değerleri barındıran çok boyutlu ve karmaşık bir kavram olduğu için son zamanlarda sosyolog, antropolog, siyaset bilimci, ekonomistlerin de içinde bulunduğu birçok bilim insanı çeşitli ekonomik ve sosyal çıktıları ve sonuçları açıklamak için bu kavram üzerinde durmuştur (Bhandari ve Yasunobu, 2009, s. 480-510). Sosyal sermaye disiplinler arası bir kavramdır ve gün geçtikçe bu kavramın ele alındığı alan sayısı artış gösterdiğinden tanım, uygulama, eleştiri noktaları ve yorumlamada farklılıklar görülmektedir (Kahraman, 2016). Dünya Bankası, sosyal sermaye kavramını insanları birlikte tutan yapıştırıcı veya kayıp halka benzetmeleri ile açıklayarak sosyal sermayenin gelişimi destekleyen ve refahı sağlayan gücü üzerinde durmaktadır (Eşkinat, 2015). Benzer şekilde Field (2006) da sosyal sermayeyi bireylerin sosyal ilişkiler sayesinde elde ettiği bir varlıktır şeklinde tanımlayıp sosyal sermaye teorisinin 'ilişkiler önemlidir' ilkesine dayandığını belirtmiştir. Burt'e (1992, s. 9) göre ise sosyal sermaye ekonomik ve beşerî sermayeyi kullanabilmeye imkân tanıyan arkadaşlar, meslektaşlar ve genel ilişkilerdir. Bu bağlamda ekonomik ve beşerî sermaye bireylere ait olabilir, fakat sosyal sermaye insanlar arası iletişim ve bağlardan beslendiği için etkileşim şarttır. Ayrıca finansal ve beşerî sermayeyi kazanca dönüştürebilme süreci meslektaşlar, arkadaşlar ve müşterilerle olan sosyal ilişkiler aracılığıyla gerçekleştiği için sosyal sermaye başarılı olma yarışında son belirleyicidir.

Tablo 2'de sosyal sermayenin çeşitli tanımlarına yer verilmiştir.

Tablo 2

Sosyal Sermayenin Çeşitli Tanımları

Tanımı Yapan	Tanım
Pierre Bourdieu (1986)	Karşılıklı tanışıklık ya da tanımaya dayalı, aşağı yukarı kurumsallaşmış ilişkilerin oluşturduğu sürdürülebilir bir ağa sahip olmaya bağlı gerçek veya potansiyel kaynaklar toplamı

James S. Coleman (1990)	Sosyal organizasyon(lar) sosyal sermayeyi oluşturur ve öyle hedefleri gerçekleştirmeyi sağlar ki bunlar sosyal sermaye olmadan başarılabilir veya çok yüksek maliyet gerektirir.
Robert Putnam (1993)	İş birliği ile meydana gelen faaliyetleri kolaylaştırarak toplumun etkinliğini arttıran ağlar, normlar ve güven gibi sosyal örgütlenme özellikleri
Francis Fukuyama (1995)	İnsanların bir grup veya organizasyon dahilinde ortak bir amaç için çalışma kabiliyeti. En basit şekliyle bir grubun üyeleri arasında paylaşılan gayri resmi değerler ya da normlar topluluğunun varlığıdır.
Portes (1998)	Ülkenin ekonomik faaliyetlerine sosyal yaşantının etkilerini ortaya koyma amacı taşıyan yeni bir ekonomik kavramdır.
Temple (2000)	Toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini artıran güven, norm, iletişim ağı özellikleri.
Lin (2001)	Piyasada beklenen getirileri olan toplumsal ilişkilere yatırım. Eylem amacıyla aktörler arasında erişilen ve kullanılan ve sosyal ağların içinde bulunan kaynaklardır.
OECD (2001)	Gruplar içinde ve gruplar arasında iş birliğini sağlayan normlar, değer ve anlayışlar ile birlikte ağlar.
Dünya Bankası (2002)	Bir toplumun sosyal etkileşiminin niteliğini ve niceliğini şekillendiren kurumlar, ilişkiler ve normlar. Kurumlarla, ağlar ve sosyal normlarla toplumun sosyal etkileşim nitelik ve nicelik olarak biçimlenmesi
Grootaert ve Bastelaert (2002)	Kişiler arası ilişkileri düzenleyen ekonomik ve sosyal gelişmeye katkı yapan kurumlar, ilişkiler ve değerler.
Töremen (2004)	Sosyal sermaye, örgütün günlük yaşamının içinde yatan "örgütün insanda canlandırdığı duygular" olarak görülebilir.
Seçer (2009)	Sosyal sermaye temelde kişilerin ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim sosyal sermaye ilişkilerin hem kalitesini hem de yapısını vurgulayan çok boyutlu bir kavramdır.

Tablo 2 incelendiğinde sosyal sermayeye ilişkin tanımların merkezinde insanlar arasında var olan ve örgütlerde iş birliğini kolaylaştıran “ilişkiler” yer almaktadır. Tanımlarda sosyal ilişkilere ek olarak toplumsal hedeflerin gerçekleştirilmesinde etkili olan normlar, değerler, güven ve ağlar kavramları üzerinde durulmuştur. Bu noktada sosyal sermayenin ekonomik ve sosyal gelişmeye zemin hazırlayan sosyal etkileşimlerden doğan bir kaynak olduğu açıkça belirtilmiştir.

Woolcock ve Narayan (2006) sosyal sermayeyi normlar ve ağlar bağlamında ele almıştır ve sosyal sermayeyi bireylerin birlikte hareket edebilmelerini sağlayan normlar ve ağlar şebekesi şeklinde tanımlamışlardır. Lin (2004, s. 24-25) de sosyal sermayeyi tanımlarken insanlar arasındaki bağlantılara yani sosyal ağlara vurgu yapmaktadır. Ona göre sosyal sermaye bireylerden ziyade sosyal ilişkilerde mevcut olan kaynaklardır ve bu kaynaklar insanlar tarafından kullanılır (akt. Özcan, 2011). Bowles ve Gintis (2002) ise sosyal sermayeyi bir topluluğun normlarına, normları dikkate almayanların cezalandırılmasına ve bunun yanında güvene ve insanların birlikte davranma istekliliğine değinerek tanımlamıştır.

Cohen ve Prusak (2001) sosyal sermayeyi insanların güven temelli oluşturdukları iletişim ve dayanışma içinde hareket etmelerini sağlayan şebeke ve topluluklar olarak tanımlamışlardır. ‘Güven’ olgusu Fukuyama’nın sosyal sermaye yaklaşımının temelini oluşturur ve bir toplumda ya da bu toplumun herhangi bölümünde hâkim olan güven duygusundan oluşan değerler sosyal sermaye olarak tanımlanır (Fukuyama, 2000) Karşılıklı güven sosyal sermayenin merkezinde yer alan bir olgudur ve toplumda beklentileri ve sorumlulukları kapsayan bir sistem oluşturur (Şahin, 2011).

Bourdieu’ye (1986, s. 21) göre sosyal sermaye bireyin karşılıklı tanışıklık ve tanıma ilişkileri yoluyla bazı durumlarda kurumsallaşarak düzenli bir iletişim ağı şekline dönüşmüş gerçek ya da olası kaynaklarının toplamıdır. Şahin ve Ünal’a (2010) göre genel anlamda sosyal sermaye; aile fertlerinin, birlikte bulunan grupların, çocuk ve gençlerin düşünsel ve sosyal davranış becerileri açısından gelişmesini sağlayan bir biçimdir. OECD ise sosyal

sermayeyi gruplar içinde veya arasında iş birliğini destekleyen ortak normlar, değer yargıları, anlayışlar ve ağlar olarak tanımlar (Cote ve Healy, 2001, s. 41) Bir başka tanımda ise sosyal sermaye bir topluluğun kaynaklarını ve içinde paylaşılan değerlerin ve güvenin derecesini niteler (Ihlen, 2005).

Gerni'ye (2013) göre sosyal sermayeyi tanımlamak ve kavramsallaştırmak için üç temel unsur vardır. Bu unsurlar sosyal ağlar (aileler, arkadaşlar, topluluklar, kuruluşlar), normlar (ortak normlar, değerler, davranışlar) ve güvendir (diğer birey ve örgütlere karşı). Kuşcu (2006, s. 13) da sosyal sermayeyi Gerni'yle benzer doğrultuda toplumu bir arada tutan bireylerin kendi durumlarını göz önünde bulundurarak oluşturdukları güvene dayalı ilişkiler, sosyal norm ve ağlar, değerler, örgütlenmeler olarak tanımlamıştır. Sosyal sermayenin çeşitli tanımları değerlendirildiğinde iş birliği, sosyal ağlar, iletişim, normlar kavramlarına sıklıkla rastlanmaktadır. Söz konusu kavramlar sosyal sermayenin kapsamını oluşturan, sosyal sermayeyle iç içe olan ve bir örgütte sosyal sermayenin varlığını temsil eden olgulardır. Bu doğrultuda sosyal güven, sosyal ağlar, normlar ve katılım sosyal sermayenin unsurları olarak literatürde yer almaktadır. Ayrıca sosyal sermaye yapısal, ilişkisel ve bilişsel olmak üzere üç ana boyutta ele alınmaktadır.

Sosyal Sermayenin Unsurları

Sosyal sermayenin unsurları, sosyal sermayenin oluşturulmasını ve geliştirilmesini sağlayan ve birbirleri ile etkileşim içerisinde olan kaynaklar ve aynı zamanda sosyal sermayenin de birer sonucu olabilen olgulardır (Erbil, 2008).

Tablo 3

Sosyal Sermayenin Unsurları

Grup Karakterleri	Genelleşmiş Kurallar	Berberlik	Günlük Sosyal	Komşuluk Bağları	Gönüllülük	Güven
-------------------	----------------------	-----------	---------------	------------------	------------	-------

Üyeliklerin sayısı	Kişilerin yardımseverliği	İnsanların geçinilebilir olması	Sürekli hoş sohbet olunması	Komşuların çocukların hastalıklarını sormaları	Sizin gönüllülüğünüz	Ailenin güvenilirliği
Para bağışları	Kişilerin güvenilirliği	İnsanların beraberliği		Hastalığınız konusunda yardım teklif etmeleri	Gönüllülük beklentisi	Komşuların güvenilirliği
Katılımların sıklığı					Gönülsüzlüğün eleştirisi	Farklı etnik yapıdaki kişilerin güvenilirliği
Üyeliklerdeki farklılıklar					Komşulara yardımın takdir edilmesi	Kamu görevlilerinin güvenilirliği
Grubun mali kaynakları					Başkalarına yardım yapar	Mahkeme, hâkim ve polislin güvenilirliği Yerel yetkililerin güvenilirliği

(Masca ve Karagül, 2005, s. 44)

Tablo 3'te sosyal sermayenin çeşitli unsurları ve bu unsurlara ait ögeler gösterilmiştir. Masca ve Karagül'e (2005) göre sosyal sermayenin unsurları grup karakterleri, genelleşmiş kurallar, beraberlik, günlük sosyal, komşuluk bağları, gönüllülük ve güvendir. Bu unsurlar altındaki maddeler incelendiğinde beraberlik, güvenilirlik ve gönüllülük ögelerinin ön planda olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tabloda sosyal sermayenin unsurları olarak güven ve iletişim olguları vurgulanmaktadır. Bu çalışmada sosyal sermayenin dört unsuru detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu unsurlar güven, sosyal ağlar, normlar ve katılımıdır.

Güven. Güven duygusu öncelikle insanın kendi içinde kendi kendine verdiği değerle başlar, devamında çevresinde kendisine verilen değerle pekişir ve içinde yer aldığı sosyal çevreyi, iş yerini, meslektaşlarını ve kurumunu etkileyen duygusal bir sürece dönüşür (Tiken, 2019). Güven unsuru, insanların hayatını devam ettirebilmek için ihtiyaç duyduğu

ve sağlamaya çalıştığı; yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçların da önüne geçebilen, bireylerin hayatında son derece önem taşıyan yaşam alanı özelliğidir (Namalır, 2015). İnsanlar günlük hayatta birçok rutini yaparken üzerine düşünmedikleri kabullerle hareket ederler. Tüm bu davranışların etkili iletişim aracılığıyla gerçekleşmesi ve aile, arkadaşlık bağlarının oluşup sağlıklı bir şekilde devam etmesinin ardında “güven” duygusu vardır (Güncör, 2016). Güven duygusu sosyal sermayenin hem ön koşulu hem de bir ürünü olarak değerlendirilmektedir (Field, 2006).

Sosyal sermaye teorisyenlerinden Fukuyama sosyal sermaye kavramını tanımlarken özellikle “güven” unsuruna odaklanarak çalışmalarının merkezine “güven” duygusunu yerleştirmiştir. Fukuyama (2000) sosyal sermaye ve güven unsuru ilişkisini; sosyal sermaye bir toplum ve ona ait bazı unsurlarda oluşan ve gelişen güvenin sonucu olarak doğan bir potansiyeldir ve toplumun en büyük ve en küçük birimleri de dahil olmak üzere çeşitli topluluklar içinde mevcuttur şeklinde ifade etmiştir. Putnam (1993, s. 170-171) güvenin ekonomik dinamikler ve devlet performansında kilit bir role sahip olduğunu ve bireyler, gruplar ve örgüt üyeleri arasında olması beklenen iş birliğine zemin oluşturduğunu belirtmiştir. Toplumda güven duygusunun düzeyi ne kadar yüksekse bireylerin iş birliği yapma ihtimallerinin de o kadar yüksek olacağını vurgulamıştır. Benzer şekilde Coleman (1988, s. 101) da güven duygusunun yoğun bir şekilde var olduğu bir toplumun güven duygusundan yoksun olan bir topluma kıyasla hedeflerini daha başarılı bir şekilde gerçekleştirebileceğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda Putnam (1993) çalışmasını yaptığı dönemde İtalya'nın refah içinde bir toplum hayatına sahip olmasının arkasında başarılı bir sosyal sermaye sürecinin olduğunu ileri sürmüştür.

Bir toplumda güven olgusunun gelişmesiyle birlikte dürüstlük, bilgi paylaşımı, iş birliği de ortaya çıkacaktır ve bunun sonucu olarak örgütlerdeki çatışmalar azalacak, örgütsel aidiyet duygusu ve motivasyon artacak; amaçlanan performans düzeyine manevi bir temel oluşacaktır (Arslanoğlu, 2014). Bir örgütte güven duygusu geliştiğinde örgüt üyelerinin örgütsel bağlılık düzeyleri artar, aidiyet duygusu gelişir ve buldukları sosyal

grup içinde pozitif ilişkiler kurma yönünde davranış sergileme eğilimleri artar (Demircan ve Ceylan, 2003). Cohen ve Prusak (2001) güvenin insanların beraber yaşaması ve çalışmasını destekleyen bütün sosyal faaliyetlerin kolaylaştırıcı ögesi olduğunu ifade etmişlerdir. Bireyler kendisine ve örgütteki diğer bireylere güvenirse, ait olduğu sosyal çevrenin ve kurumun kendisine güvendiğini hissederse amaçlanan hedeflere ulaşmak için yapılacak şeylere ve uygulanacak yöntemlere odaklanarak amaca ulaşmak için elinden geleni yapar. Güven duygusunun hâkim olduğu bir iş yerinde çalışan insanların bu pozitif atmosferde çevresindeki insanları da olumlu yönde etkileyeceği açıktır (Tiken, 2019). Sonuç olarak gelişmiş güven duygusunun mevcut olduğu bir toplumda, bu durumun grup içindeki tüm sosyal ilişkilere olan etkisiyle, örgütsel faaliyetler daha sağlıklı ve etkili olacak ve bunun sonucu olarak da örgütsel yeniliklerle hedeflenen başarıya ulaşılabilecektir (Eker, 2014).

Sosyal Ağlar. Sosyal sermaye sosyal ağlarda saklı olan ve aynı zamanda bu ağlar aracılığı ile aktif edilen bir varlık olarak değerlendirilebilir. Güven unsurunda olduğu gibi sosyal ağlar da sosyal sermayenin hem bir ön koşulu hem de sonucu olarak kabul gören, sosyal sermayenin en önemli öğelerinden biridir (Alemdar, 2019). En genel anlamıyla sosyal ağlar, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık, iş, ortak ilgiler, ticari ilişkiler gibi çeşitli nedenlerle bireylerin karşılıklı bağımlılık, iletişim ve etkileşim içinde olduğu sosyal yapı olarak ifade edilebilir. Sosyal ağlar bir çeşit iletişim kanalı olarak da adlandırılabilir. Ayrıca sosyal ağlar, sosyal ilişkilerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamakta ve buna bağlı olarak da bireylerin birbirlerini tanıyıp güvenmelerini sağlamaktadır (Özbilen, 2019).

Sosyal sermaye teorisyenlerinden Bourdieu'ya (1986) göre sosyal sermaye karşılıklı tanışıklık ve ilişkileri kapsayan güçlü ağların oluşturduğu potansiyel kaynaklardır ve sosyal iletişim ağları paha biçilemez bir servettir. Robert Putnam (1993, s. 173) da sosyal ağların sosyal sermayeyi oluşturan vazgeçilmez bir öge olduğunu belirterek bir toplumda sosyal ağların yoğun ve kuvvetli olmasının bireylerin ortak amaçlar için bir araya gelerek çaba sarf etmelerini etkilediğini ifade etmiştir. Field (2006) Putnam'ın görüşleriyle benzer doğrultuda

insanlar arasındaki iletişim ağlarının beraber hareket etmeleri ve birbirlerine yardım etmeleri için oldukça önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Field'a (2006) göre insanların sadece birbirlerini tanınması yardımlaşmayı ve iş birliğini sağlamak için yeterli değildir. İnsanlar beraber hareket etmek için ortak değerlere ve paylaşımlara ihtiyaç duyar. Karşılıklı paylaşımlar ve ortak değerler sonucunda oluşan güçlü iletişim ağlarına sahip insan ve örgütlerin karşılıklı hedeflere ulaşmak için birlikte hareket etme ihtimalleri yüksektir.

Sosyal sermaye bağlamında ilişki ağları kaynaklara ulaşım sağladığı ve doğru bağlantılara erişmeye yardımcı olduğu için oldukça değerlidir. Kurulan sosyal ilişkiler maliyetli bir iş olan bilgi toplama konusunda zaman ve yatırım açısından avantaj sağlayarak maliyeti azaltır (Püsküllüoğlu, 2015). Bu bağlamda Putnam (1993) sosyal ağların bireylerin günlük hayatta daha hızlı ilerlemesini sağladığını, insanların içinde bulunduğu iletişim ağında yer alan bireylerle ortak değerleri paylaştığını, sermaye olarak da kabul edilebilen kaynağın birçok yerde yararlı olduğunu belirtmiştir. Field'a (2006) göre sosyal sermayenin kalbinde yer alan sosyal ağlar insanları bir tutkal gibi birbirine bağlayan geniş ilişkiler kümesidir; sosyal ağlar bireyler arası ilişkilerden küresel düzeye kadar etkilidir ve sorunların çözümünde, organizasyonların işleyişinde, bireylerin amaçlarına ulaşmasında kritik bir rol oynar.

Jacobs'a (1961) ağların bir şehrin sosyal sermayesini oluşturmada vazgeçilmez kaynaklar olduğunu, sosyal sermayenin yok olması durumunda ondan sağlanan avantajların da kaybolacağını ifade etmiştir. Sonuç olarak sosyal sermayenin en önemli öğelerinden biri olan güçlü ağlar hem içinde bulunulan çevre hem de örgüt bağlamında insanlarda güven, dayanışma, paylaşma gibi olumlu duyguların gelişmesinde ve pekişmesinde; ayrıca bireylerin ve örgütlerin amaçlarına ulaşmasında zaman ve emek tasarrufu sağlamada oldukça önemli rol oynamaktadır. Güçlü ağlar sayesinde insanların birbirini daha çok tanıma imkânı bulabileceği, böylece ortak amaçlarını ve ortak değerlerini daha çok fark edebileceği, böylece güven duygusunun artarak bireylerin iş birliğine ve dayanışmaya yöneleceği söylenebilir. Ayrıca birbiriyle güçlü ağlar sayesinde iletişim halinde

olan bireylerin hissettikleri güven duygusuyla günlük hayatta ve iş hayatında bilgi akışını daha akıcı ve yoğun şekilde sağlayabilecekleri, bu bilgi paylaşımı ve dayanışmayla hedeflere ulaşmada daha hızlı yol kat edebilecekleri ileri sürülebilir.

Normlar. Öğüt ve Erbil (2009, s. 24) normları bir topluluğa ait hisseden bireylerin içinde buldukları toplumda ne tür davranışların kabul edilir ya da kabul edilmez olduğunu belirten yazılı olmayan değerler dizisi olarak tanımlar. Bir diğer deyişle normlar, bir örgütte bulunan bireylerin davranışlarını etkileyerek ya da baskılayarak düzenleyen ortaklaşa değer yargılarıdır (Şimşek, 2013). Cohen ve Prusak'a (2001) göre örgütsel normları, değerleri ve hedefleri anlamak ve sahiplenmek bir örgüte ait hissetmek için önemli bir adımdır. Normlar sistemde birlik ve düzen oluşmasını sağlar ve bir örgütün normlarının olması güçlü bir sosyal sermayeye sahip olduğunu göstermektedir. Coleman sosyal sermaye olgusu bağlamında normların gerekliliği ve önemi üzerinde durmuştur. Coleman'ın (1987) sosyal sermayeye ilişkin görüşlerine göre, bir örgütte sosyal sermaye devamlı olarak yenilenmezse ve geliştirilmezse, sosyal ilişkilerde meydana gelen bozulmalar sebebiyle normlar da varlığını sürdüremeyecektir ve bunun sonucu olarak sosyal sermaye var olan değerinden kaybedecektir.

Fukuyama'ya (1997) göre bir gruptaki norm ve değerlerin alışkanlık haline gelmesi ile birlikte bireyler arası bağlılık oluşur, sadakat, dürüstlük gibi değerler kazanılır ve bu şekilde örgüt sosyal sermaye birikimi kazanmış olur. Sosyal sermaye bireysel değerlerden çok sosyal değerlerin hâkim olmasıyla oluşur ve oluşabilmesi için grup üyelerinin bir bütün olarak ortak değerleri, normları benimsemesi gerekir. Bu doğrultuda Özdemir (2007) ve Nzamutuma (1992) kişilerin toplumun yararını kendi çıkarlarından üstün görmesinin sosyal sermayenin oluşmasına katkı sağladığını, sosyal destek, statü, onur gibi ödüllere desteklenen normların bireylerin toplum çıkarını düşünmesini gerektirerek insanlar arasındaki bağları kuvvetlendirdiğini ileri sürmüştür (akt. Eker, 2014). Putnam (1993) ise normların örgütlerde kabul edilmiş yazısız kurallar olduğunu ifade ederek sosyal hedeflerle örtüşen normların sosyal hayatın etkili ve verimli bir şekilde devam etmesine katkıda

bulunacağını belirtmiştir. Bunun yanı sıra normların örgüt üyelerini kurallara uyulması gerektiğine yönelik beklentiye yönelteceğini ve bu beklentinin sosyal sermayenin oluşumuna ve devamına katkı sağlayacağını eklemiştir.

Katılım. Sosyal sermayenin önemli bileşenlerinden biri de örgütteki sosyal süreçlere ve örgütsel faaliyetlere aktif katılımı destekleyen ve örgüt üyelerinin sosyalleşmesine katkı sağlayan imkanlardır (Akyürek, 2019). Ekinci'ye (2010) göre sosyal sermayenin ana unsurlarından biri olarak katılım, gerekli durumlarda eksiksiz oy vermeyi, gönüllü faaliyetlere katılımı, sosyal sorumluluk çalışmalarında rol almak gibi yurttaşlık görevlerini yerine getirmeyi, örgütte kendi sorumluluk alanı dışında kalan sosyal süreçlere katılımı ve sosyal aktivitelerde aktif şekilde katkı sağlamayı ifade etmektedir.

Çalışmalarında sosyal sermayeyi tanımlamaya ve açıklamaya çalışan teorisyenlerden Tocqueville (1840-1945) ve Putnam (1995) "katılım" unsuru üzerinde durmuşlardır. Tocqueville (1840-1945, s. 119) Amerika'ya yaptığı seyahatlerinde edindiği gözlemlerle Amerika'da ekonomi ve demokrasinin iyi bir noktada olmasının bireylerin sosyal aktivitelere gönüllü olarak katılmasından ve katılımın yoğunluğundan kaynaklandığını ileri sürmüştür. İlerleyen yıllarda Putnam (1995) ise çalışmalarında Amerika toplumunun sosyalliğinin azalıp bireyselleşmesini sivil kuruluşlara katılımın azalmasına bağlamıştır. Putnam insanların yönetime katılma durumu bağlamında İtalya'nın kuzey ve güney bölgelerini kıyasladığı çalışmalarında güney bölgelerde bireylerin yönetsel kararlara katılım konusunda daha hassas bir tutum içinde olduklarını ve buna bağlı olarak da güney bölgelerde demokrasi anlayışının daha iyi düzeyde olduğunu ifade etmiştir.

Örgütlerde örgüt içi ve dışı etkinliklerin var olması ve bu etkinliklere katılım, bireylerin kendilerini daha rahat ifade etmelerini, örgüt normlarına daha kolay uyum sağlamalarını ve yeni normların oluşmasını desteklemektedir. Katılımın sosyal ağlar ile desteklenmesi örgüt üyelerinde adalet duygusunu, benzer duyguların hissedilmesini ve paylaşılmasını sağlar (Tiken, 2019). Bu bağlamda Putnam (2000, s. 224), örgütlerde sosyal etkileşimin gelişip güçlenmesinde sosyal katılımın önemli bir yeri olduğunu ifade etmiştir. Bunlara ek olarak

örgütsel katılım sayesinde toplumlarda ekonomik kalkınma artar, suç oranlarında azalma görülür ve etkili yönetim ve akademik başarı ortaya çıkar.

Eğitim örgütlerinde katılım; okullarda paydaşların sosyal süreçlerde, örgütsel faaliyetlerde ve yerine getirilmesi gereken görevlerde isteyerek ve etkin bir şekilde katılım sağlamasını ifade etmektedir. Katılımın düşük olduğu topluluklarda ve okullarda, etkili ve doğru kararlar almak mümkün değildir, dolayısıyla bu örgütlerin hedeflerine ulaşma derecesi de düşük olacaktır. Bu katılım yetersizliğinin sonucu olarak da örgüt üyeleri arasında bölünmeler ve gruplaşmalar görülecektir (Şahin, 2011).

Sosyal Sermayenin Boyutları

Bu çalışmada sosyal sermayenin üç alt boyutu incelenecektir. Bu boyutlar sosyal sermayenin yapısal, ilişkisel ve bilişsel boyutlarıdır.

Yapısal boyut. Yapısal boyut, örgüt üyelerinin kendi aralarında geliştirdikleri bağları ve ait oldukları, kabullendikleri, hissettikleri ilişki ağını ifade etmektedir (Namalır, 2015). Sosyal sermayenin yapısal boyutu, sosyal sistemlerin veya bir bütün olarak örgüt içindeki ilişkilerin özellikleriyle ilgilidir. Bu ilişki özellikleri, birey ve birimler arasında var olan bağlantının yapılandırılmasını ifade etmektedir (Eker, 2014). Burt'e (1992) göre sosyal sermayenin yapısal boyutu, bireyler arasındaki genel bağlantı şekillerini, kişiler ve ulaşılma biçimlerini içermektedir. Örgüt üyeleri arasındaki ağlar, aktörlerin psikolojik, sosyal ve ekonomik hedeflere erişmek için aralarında oluşturdukları ilişkiler ve bu amaçlara ulaşmayı sağlayan unsurlardır (Namalır, 2015). İletişim, ağ bağlantıları, kurallar ve prosedürler, roller ve statüler bu unsurları oluşturur. Bir yapıyı oluşturan bağlantılar güçlü ve zayıf olma özelliği gösterebilirler. Güçlü sosyal ağlar örgütte bütünlük ve güvenin geliştirilmesinde etkilidir (Şahin, 2011, s. 28).

İlişkisel boyut. Sosyal sermayenin ilişkisel boyutu tarihsel süreç içinde insanların birbirleriyle geliştirmiş oldukları kişisel ilişki biçimlerini ifade eder. Ayrıca bu boyutun tanımı güven, güvenilirlik, normlar, yükümlülükler, özdeşleşme gibi kişisel ilişkilerin kaynaklarını

da kapsar (Özdemir, 2008). Sosyal sermayenin bu boyutu bireylerin davranışlarına yön veren saygı ve arkadaşlık gibi ilişkiler üzerinde durmaktadır (Eker, 2014). Örgütlerde sağlanan kişisel ilişkiler insanların sosyallik, kabul görme, prestij gibi ihtiyaçlarını giderebilmelerine yardımcı olur (Kapu, 2008).

Bir başka ifadeyle yapısal boyut örgüt üyelerinin birbirlerine bağlı olup olmadıklarına yoğunlaşırken, ilişkisel boyut bu bağlantıların niteliği ve doğasına odaklanmaktadır (Gerni, 2013, s. 98). Örneğin, aynı ilişki ağı içinde yer alan ve aynı pozisyonlara sahip üyelerin bireysel ve duygusal yönelimleri diğer grup üyelerinden farklılık gösterirse, bu farklılık durumunun onların davranışlarını da etkilemesi olasıdır (Eker, 2014).

Bilişsel Boyut. Sosyal sermayenin üçüncü boyutu olan bilişsel boyut ortak anlamlar ve genel değerleri ifade eder. Bir diğer deyişle, bilişsel boyut, örgütler ve grupların paylaştığı tanımlar, yorumlar ve anlam sistemlerini sağlayan kaynakları kapsar. Söz konusu bu kaynaklar, entelektüel sermaye anlayışının da önemli özelliklerinden olan ortak dil, normlar ve ortak hikayeleri içerir (Özdemir, 2007). Sosyal sermayenin bilişsel boyutu bireylerin toplu olarak birlikte hareket edebilme becerisidir (Reimer, 2006, s. 134; akt. Arslanoğlu, 2014). Sosyal sermayenin bilişsel boyutu iletişimi güçlendirmek, güvene dayalı ilişkiler sonucunda oluşan ortak amaçları paylaşmak için önemli bir olanak sağlar. Etkileşime dayanan örgütsel süreçler sosyal sermayenin gelişmesine ve güçlenmesine katkıda bulunur (Ekinci, 2008).

Sosyal Sermaye Teorisyenleri

Bu araştırmada sosyal sermayenin kavramsallaşmasında yaklaşımları ve çalışmalarını literatüre temel oluşturan dört teorisyenin görüşleri yer alacaktır. Bu teorisyenler Bourdieu, Coleman, Putnam ve Fukuyama'dır.

Pierre Bourdieu. Bourdieu sosyal sermaye olgusunun günümüzdeki tanımlarının ortaya çıkmasında ve kavramsallaşmasında literatüre temel oluşturan çalışmalar yapan öncü isimlerden biridir. Bourdieu'nun sosyal sermaye çalışmalarının temelinde "sermaye" kavramı olduğu için çalışmalarını anlayabilmek sermaye kavramına yönelik açıklamalarını

bilmeye bağlıdır. Bourdieu sermayeyi “toplumun biriktirilmiş tarihi” olarak tanımlamıştır (Bourdieu, 1983, s. 183; akt. Yarcı, 2011) ve sermaye kavramını ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye olarak ele alıp ayırım yapmıştır. Ayrıca sermaye türlerini açıklarken sınıflar arası mücadele konusuna odaklanmıştır (Özcan, 2011). Bourdieu’ya göre sosyal sermaye, hayatın birçok sosyal alanında devam eden sosyal mücadelelerin sebebidir (Akyürek, 2019). Sosyal sermaye teorisyenlerinden Coleman ve Putnam sosyal sermaye kavramını sosyal ve politik alanda Kuzey Amerika kültürü bağlamında ele alırken Avrupalı bir sosyolog olan Bourdieu bu kavramı daha çok sosyal sınıfın devamlılığı ve eşitsizliğin diğer yerleşik biçimleri üzerinde durdu (Field, 2006). Sosyal sermayeyi sınıf stratejisi, güç ve egemenlik bağlamında ele alan Bourdieu, sosyal sermayenin ayrıcalıklı sınıfta olan bireylerin sahip olduğu, toplum hayatındaki üstünlüklerinin ve statülerinin devamını sağlayabilmek için kullandıkları bir araç olduğunu ifade etmiştir (Field, 2006, s. 27). Bourdieu’nun yaklaşımında sosyal sermaye, kültürel ve ekonomik sermaye elde etmek için toplulukların sahip olduğu varlıklara erişmeyi sağlayan kaynaklardır (Winter, 2000). Bu yaklaşımda insanların bireysel kapasitelerinin artması tanıdığı ve iletişim halinde olduğu insan sayısı ile doğrudan ilişkilidir ve sosyal sermaye insanların amaçlarını gerçekleştirmek için gereksinim duyulduğunda kullanılabilir bir kredidir. Bourdieu bireylerin yeterli sosyal sermayeye sahip olduğunda sınıf yapısı bağlamında aşağıdan yukarıya hareket edebileceklerini ileri sürer (Adaklı, 2014).

Bourdieu’ya göre sermaye somut varlıkları içermenin yanında soyut bir içerik de barındırmaktadır (Özcan, 2011). Sermayenin yalnızca ekonomik temelli bir tanımlama olarak anlaşılması gerektiğini savunarak, sermayenin sosyal yönünü önemseyen bir yaklaşımla çalışmalarını sürdüren Bourdieu, bireylerin sosyal ortamlarda kurallar ve ilişkilere göre şekil aldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla insan yaşamı için önemli bir hale gelen ilişkiler ve birlikte hareket edebilme durumları ile toplumsallığın bir gereği olmuştur. Sosyal imkânların kullanılması, sosyal sermayenin kendini gerçekleştirme anlamına gelir (Günkör, 2016). Bourdieu (1986) sosyal sermayeyi, “sosyal sorumluluklardan

(bağlantılardan) oluşan, belirli koşullarda ekonomik sermayeye çevirilebilen ve bir asalet unvanı olarak ifade edilebilen sermaye” olarak tanımlamıştır. Bourdieu’nun görüşüne göre sosyal sermaye, karşılıklı tanışıklık ilişkilerinden doğar ve kalıcılığını uzun süre koruyarak kişinin bir ağa sahip olmasını sağlar. Bunun sonucunda sosyal sermaye şeklinde adlandırılan kişinin bu ağa sahipliğinden dolayı sağlanan referans kaynakları kümesi ve kişiye sağlanan destek ortaya çıkar. Kişi bu ilişkiler ağından kısa veya uzun bir zaman diliminde doğrudan faydalanabilir ve bu yararlı toplumsal ilişkileri yeniden üretebilir (Bourdieu, 1986).

Bourdieu eğitim bağlamında farklı sosyal sınıflara ait çocukların akademik performansı üzerine çalışmalar yapmıştır. Yaptığı çalışmalar sonucunda eğitim performansındaki dengesizliklerin çocukların sahip olduğu sosyal sermaye farklılıklarından kaynaklandığını belirtmiştir (Bourdieu, 1986). Bu bağlamda Bourdieu okulların, dezavantajlı geçmişten gelen çocuklara uygun olmadığını ifade eder ve bu çocukların sosyal sermayeye erişimlerinin kendi sınıflarıyla doğru orantılı olacağını söyler. Bu durum çocukların eğitim öğretimdeki başarı için gerekli olan sosyal sermayeye ulaşamamalarına ve bunun sonucunda ortaya çıkacak başarısızlıklara işaret etmektedir (Deschenes, Cuban ve Tyack, 2001).

James Coleman. Coleman sosyal sermaye kavramını rasyonel tercih kuramından hareketle hem ekonomi hem de sosyoloji bilimleri bağlamında disiplinler arası bir yaklaşımla ele almıştır. Sosyolog Coleman sosyal sermayeyi sorumluluklar, beklentiler, bilgi kanalları ve sosyal normlardan oluşan bir olgu olarak tanımlamıştır (Coleman, 1988, s. 95). Bir başka tanımında Coleman sosyal sermayeyi; güven çevresinde şekillenen ve aynı ortamda bulunan insanların aralarında sağladıkları uyum sonucunda ortaya çıkan bir varlıktır şeklinde tanımlamıştır. Sosyal sermayenin içinde karşılıklık beklentileri bulunur, ortak değerler ve yüksek düzeyde güven, ilişkileri oluşturur ve böylece bir bireyin iletişim ağlarının ötesine geçerek bir kaynağı ifade eder (Field, 2006, s. 28). Coleman’ın yaklaşımında sosyal

sermaye bireylerin beşeri sermayeye ulaşmak ve hedeflerini gerçekleştirmek için kullandıkları sosyal yapının düzlemleri olarak tanımlanmıştır (Winter, 2000).

Coleman'a göre sosyal sermaye insanların gruplar içinde beraber hareket etme becerisidir. Ayrıca kazancı bireylere ait olan finansal, fiziki ve beşerî sermayeden farklı olarak sosyal sermayenin sadece onu oluşturmak için çalışanların gerçekleştirebildiği fakat aynı zamanda yapıda yer alan herkesin fayda sağlayabileceği bir varlık olarak açıklamıştır (Field, 2006). Coleman'ın yaklaşımında sosyal sermaye herkesin fayda sağlayabileceği, tehlikesiz, tarafsız, mükemmel, bireysel olan ve toplumsal olan arasında köprü kurmayı sağlayan bir maldır (Yarç, 2011). Coleman bireylerin tek başına sosyal sermaye sürecine sahip olamayacaklarını vurgulayarak sosyal sermayenin varlığının devam ettirilmesinde birlikteliğin önemi üzerinde durur. Araştırmalarında aile bireylerinin birbirlerine olan faydalarından hareketle sosyal sermayenin karşılıklı ilişkilerle oluşacağını savunur. Bu süreç içinde normlar ve güven öğelerinin rolü de önem taşımaktadır (Coleman, 1988, s. 109-112). Coleman'a göre sosyal sermayenin bir başka özelliği ise yenilenmediği ve geliştirilmediği sürece değerinin azalacağıdır. Bir başka deyişle sürdürülmediği takdirde sosyal ilişkiler sona erer, beklentiler ve sorumluluklar zamanla ortadan kalkar ve normlar da düzenli bir iletişim olmadan var olamaz (Ester, 2006; akt. Uğuz, 2010, s. 34).

Bourdieu'ya benzer şekilde Coleman'ın da araştırmaları sosyal eşitsizliklere odaklanmıştır. Fakat Coleman çalışmalarında sosyal eşitsizlikler üzerinde dururken Bourdieu'nun sosyal sermayenin toplumun iyi durumda ve güçlü olan kesiminin tekelinde olduğu görüşüne katılmamaktadır. Ona göre sosyal sermayenin geliştirilme sürecine katkı sağlayanların yanında onun için çaba harcamayanlar da yararlanmaktadır (Altun ve Hira, 2011). Coleman Amerikan eğitim sistemi bağlamında okullardaki akademik başarı ve sosyal eşitsizlikler arasındaki bağlantıyı açıklamaya çalışmıştır (Field, 2006). Coleman sosyal sermayenin yalnızca güç anlamına gelmediğini, sosyal sermaye süreçlerinin özellikle ekonomik düzeyi yetersiz gruplarda büyük etkilere sebep olduğu belirtir. Coleman Amerikan kenar mahallelerinde eğitim alanında yaptığı çalışmalar sonucunda sosyal sermayenin

sadece toplumun güçlü olan kısmına değil aynı zamanda kenarda kalmış ve fakir olan kısmına da yarar sağladığını ifade etmiştir (Field, 2006, s. 28).

Coleman sosyal sermaye konulu çalışmasında eğitime ilişkin problemler, öğrencilerin okula devamsızlık sebepleri, akademik başarının yetersizliği üzerinde durmuştur ve bu problemleri irdelemiştir. Ayrıca ailelerinin sosyo-ekonomik durumları, aile bireyleri arasındaki ilişkiler gibi durumları inceleyerek gençlerin sosyal sermayeye etkilerini incelenmiştir. Bunun sonucunda Coleman öğrencilerin aile ortamında kazandığı davranış becerilerinin okula yansıtılması ile sosyal sermayenin oluştuğunu belirtmiştir (Devamoğlu, 2008). Coleman yaptığı çalışmalar sonucunda kardeş sayısının, ailenin en küçük çocuğu olma durumunun, ailenin sahip olduğu ekonomik, beşerî, sosyal sermayenin bireylerin sahip olduğu sosyal sermayeyi etkilediğini ileri sürmüştür. Ayrıca çocukların eğitimlerini sürdürdükleri okulun dini olup olmasının da sosyal sermaye üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir (Ergüven Akbulut, 2019). Coleman eğitimin sınıflar arasındaki dengesizlikleri ortadan kaldırmak için bir fırsat olduğunu ve sosyal sermayenin en önemli bileşeni olduğunu ifade eder. Coleman'ın savunduğu sınıfsal eşitsizliklerin giderilmesinde eğitimin önem taşıdığı fikri Bourdieu'nun görüşleriyle çalışmaktadır. Çünkü Bourdieu eğitimin sınıflar arasındaki dengesizliklerin artmasına yol açtığını ileri sürer (Keleş, 2012, s. 20-22)

Robert Putnam. Putnam sosyal sermaye kavramının günümüz tanımının oluşmasında aktif rol oynamıştır. İtalya'da ve Amerika'da siyaset ve toplum alanında yaptığı çalışmalarda bölgeler ve gruplar arasındaki gelişmişlik ve refah seviyesinin farklı olma sebebini incelemiş ve bu sebebin sosyal sermaye düzeyi olduğu sonucuna varmıştır. Putnam'ın 1993 yılında ortaya koyduğu "Making Demeocracy Work" isimli çalışmasıyla sosyal sermaye kavramının sosyal bilimler alanında hızla tartışılmaya başlandığı ifade edilmektedir. Putnam bu eserinde Kuzey ve Güney İtalya arasındaki gelişmişlik düzeyi farkını inceleyerek bu farkı Kuzey İtalya'nın daha fazla sosyal sermaye stokuna sahip olmasıyla ilişkilendirmiştir. Yazar bu düşüncesini 1995 tarihinde yazdığı "Bowling Alone" isimli makale çalışmasıyla desteklemiştir. Bu çalışmada Putnam 1950li yıllardan itibaren

Amerika'nın sosyal sermaye düzeyindeki düşüşü bir takım sosyo-politik sıkıntılarla açıklamıştır (Özcan, 2011) ve en önemli etkenin de Amerika'da sivil toplumun zayıflama içinde olması olarak belirtmiştir (Günkör, 2016). Bu noktada Putnam'ın sosyal sermayeye dair görüşleri düşünceleri Tocqueville ile benzerlik göstermektedir. Tocqueville (1840-1945) de Amerika'daki politik hayat üzerine çalışmalar yapmıştır ve sivil toplumun, zenginlik, başarılı örgütler ve mutlu bireylerin bulunduğu toplumların kaynağı olduğunu ileri sürmüştür.

Çalışmalarında sivil toplum üzerinde yoğunlaşan Putnam, sosyal sermaye yaklaşımını sosyal ağların değerli olduğu fikri üzerine oluşturmuştur. Bu doğrultuda birlikte hareket etme, karşılıklılık ve bireyler arasındaki ilişkilerin önemi üzerinde durmuştur (Putnam, 2000, s. 19). Putnam'a (1995) göre sosyal sermaye ortak amaçlara ulaşma doğrultusunda birlikte hareket etmeyi sağlayan ilişki ağları ve güven duygusunun oluşturduğu toplumsal hayat nitelikleridir. Sosyal sermaye toplumsal hayatta etkin demokrasiyi ve ekonomik kalkınmayı sağlayan karşılıklı yarara yönelik iş birliğini kolaylaştıran güven, ağlar ve normlardır (Winter, 2000). Bir başka deyişle sosyal sermaye toplumlarda güven, norm ve ağların oldukça güçlü bir biçimde gerçekleşmesi ile birlikte ortaya çıkan olumlu sonuçlardır. Putnam'ın sosyal sermaye yaklaşımında birliktelik çok önemlidir ve uyum başarı getirmektedir. Bir örgütteki insanların birbirleri ile olan etkileşimi ve bağları olumlu yönde desteklendiğinde, birçok yönden başarı elde etmek mümkündür (Ekinci, 2008, s. 33).

Putnam sosyal sermaye olgusunu toplumsal katılım olarak ele alıp demokratik komunitelerde gönüllü organizasyonlara katılım konusuna vurgu yapmıştır (Şan, 2007). Ayrıca, sivil toplum ve sermaye kavramlarını birlikte ele alarak başarılı bir toplumun ve ekonominin gazete okumak, oy vermek, koro veya futbol kulüplerine üye olmak gibi bazı işaretleri olduğunu savunmaktadır (Putnam, 1995). Putnam'ın sosyal sermaye yaklaşımında, sosyal sermaye sayesinde bir toplumda güvene dayalı ilişkiler artar, yurttaşlık olgusu değer olarak yükselir, iş birliği kolaylaşır; bireyler arasındaki bağlar artar, bilgi akışı

sağlanır, yardımlaşma ve dayanışma gerçekleşir ve gün geçtikçe ülke zenginleşmeye başlar (Şahin, 2011).

Sosyal sermaye teorisyenlerinden Bourdieu ve Coleman sosyal sermaye kavramını bireylerin bir özelliği olarak değerlendirmiştir. Putnam ise bu kavramı toplumun bir niteliği olarak ele almıştır (Özcan, 2011). Bu doğrultuda, Putnam bireysel olarak insanlara ait olan sermaye stoğu yerine sosyal sermaye olgusunun bölgesel ve ulusal bağlamda ekonomik gelişme ve demokratik kurumlara etkisi gibi daha geniş açılı konular üzerinde durmuştur (Winter, 2000). Putnam sosyal sermayeyi açıklarken genel olarak sosyal ağlar ve sivil katılımın önemini vurgulamıştır ve bu kavramı karşılıklı fayda için iş birliği, dayanışmayı sağlayan ağlar ve güven gibi toplumsal kurumların sahip olduğu niteliklerin birlikteliği olarak çalışmalarında konu almıştır (Özdemir, 2008).

Putnam eğitim bağlamında sosyal sermayeyi değerlendirirken aile, ebeveyn okul etkileşimi, okulun sahip olduğu sosyal sermaye ve toplum bazında sosyal sermayenin eğitim öğretim faaliyetleri sürecine katkı sağladığını ifade etmiştir (Günkör, 2016). Putnam'a göre çocukların akademik başarısı sadece ailenin sahip olduğu sosyal sermaye düzeyiyle bağlantılı değildir; aynı zamanda toplumda mevcut olan güven, normla ve sosyal ağlar da eğitim öğretim süreçlerini etkilemektedir (Uğuz, 2010, s. 162).

Francis Fukuyama. Fukuyama (2000) sosyal sermayeyi tanımlarken 'bireyler arasında gerçekleşen ve işbirliğini teşvik eden, resmi olmayan somutlaşmış normlar' ifadelerini kullanır. Ona göre sosyal sermaye, bireyler ve gruplar arasında işbirliğinin oluşumu için zemin sağlayan değerler ve normlar bütünüdür. Sosyal sermayenin unsurları ise iletişim ağları, sivil toplum ve güvendir. Bir toplumda sosyal sermayenin oluşup gelişebilmesi için ahlaki normların alışkanlık haline gelmesi, sadakat, dürüstlük gibi değerlerin oluşması ve insanların birbirlerine bağlı olması gerekmektedir (Keskin, 2008). Eğer bir örgütte bu bileşenler yoksa sosyal sermayenin kendiliğinden gelişmesi mümkün değildir (Günkör, 2016). Fukuyama'nın sosyal sermayeyi tanımlarken vurguladığı bir başka kavram güvendir. Ona göre toplumda var olan grupları birbirine bağlayan en önemli öge

güvendir ve toplumda güven unsuru ne kadar yüksek düzeyde mevcut olursa toplum içindeki diğer yapılardaki güven düzeyi de o kadar yüksek olur (Ören, 2007). Fukuyama'ya (1997) göre güven düzeyi düşük örgüt ve toplumlar gelişemez. Çünkü güven ekonomik bir değer ifade eder. Fukuyama'nın sosyal sermaye yaklaşımında güven ortak ahlaki norm ve erdemlerden kaynağını alan bir olgudur. Toplumların ekonomik anlamda refahı güven olgusunun düzeyiyle, dolayısıyla sosyal sermayenin varlığıyla ilişkilidir. Güvensizlik örgüte zarar verir ve bunun sonucunda örgüt içinde iş birliği zorlaşarak çalışanlar memnuniyetsizliğe, örgüt de tükenmişliğe yönelir.

Fukuyama Coleman'ın sosyal sermayenin bireysel çıkarlardan ziyade toplumsal yarara hizmet eden kamusal bir varlık olduğu görüşünü desteklemektedir. Ona göre sosyal sermaye toplumsal faydanın yanında bireyler tarafından şahsi yararlar için de üretilip kullanılabilir (Ergüven Akbulut, 2019). Ayrıca Fukuyama'ya göre sosyal sermaye, modern ekonomilerin işleyişinde önemli bir unsur ve modern toplumların kültürel bir unsuru olmakla beraber ekonomik reformlara yönelik gibi görünse de kamu tarafından şekillendirilip oluşturulamaz (Akyürek, 2019). Fukuyama'nın sosyal sermaye görüşlerinin diğer teorisyenlerin fikirleriyle örtüştüğü nokta ise sosyal ağlar, normlar ve güvenin sosyal sermayenin vazgeçilmez öğeleri olması gerçeğidir. Bunun yanı sıra ailelerin kültürel yapısının sosyal sermaye düzeyine etki ettiği ve sosyal sermayenin bir zenginliği temsil ettiği konuları da genel olarak kabul gören görüşlerdir (Kahraman, 2016).

Eğitim ve Sosyal Sermaye

Eğitim hem sosyal sermayenin oluşup gelişmesinde rol oynayan hem de sosyal sermayenin bir ürünü olarak ortaya çıkan beşerî sermayenin arttırılmasında etken olan bir unsurdur (Öğüt ve Erbil, 2009, s. 37). Aileden sonra sosyalleşmenin en yoğun olduğu ortam eğitim kurumlarıdır ve insanları ortak amaçlar etrafında toplayan bu sosyal ortam sosyal sermayenin üretimini ve devamını sağlamaktadır (Günkör, 2016). Okullarda nitelikli bir öğrenme atmosferinin var olabilmesi için sosyal sermaye fiziki ve beşerî sermaye kadar

önem taşımaktadır. Okullarda fiziki sermaye okul binası, spor salonu, kütüphane, yemekhane ve öğretim araç gereçlerini kapsarken beşerî sermaye öğretim ve idari personelin bilgi ve becerilerini ifade eder. Örgütlerde beşerî sermaye farklı düşünce ve görüşler için uygun ortam oluştururken sosyal sermaye de örgütler arasındaki iş birliğini geliştirmektedir (Subramaniam ve Youndth, 2005).

Sosyal sermayenin geliştirilmesinde okullar önemli bir rol üstlenmektedir ve nitelikli bir eğitim sisteminin oluşturulması için sosyal sermayenin başlıca unsurlarının eğitim öğretim sürecinin gerçekleştiği okullarda var olması gerekmektedir (Namalır, 2015). Flint'e (2011) göre okullarda güven, karşılıklılık, sivil katılım ve sosyal uyum sosyal sermayeyi üretmektedir. Örgütler sosyal sermaye aracılığı ile çevrelerinde meydana gelen yeniliklere adapte olup bu yenilikler doğrultusunda örgüt içinde değişiklikler yapabilme becerilerini geliştirmektedir. Üstelik örgütlerdeki grup çalışmalarının niteliği ve grup üyeleri arasındaki bilgi alışverişinin düzeyi de sosyal sermaye ile artmaktadır (Subramaniam ve Youndth, 2005). Plagens (2011) okulların fabrikalar gibi örgütler olmadığını ve bireyler arasındaki sosyal etkileşimlerin eğitim alanındaki çıktılar olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple bireyler, toplumlar ve ülkeler sosyal sermayeleri arttığında daha başarılı olacaktır. Benzer şekilde Namalır (2015) da özellikle temel girdisi ve çıktısı insan olan eğitim örgütlerinin makine konumundan çıkartılıp insan ögesi üzerinde yoğunlaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca toplumlarda teknoloji ve iş gücünün çözemediği sorunların sosyal sermaye sayesinde çözülebileceği düşünülmektedir.

Birçok araştırmacı eğitim ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik çalışmalar yapmıştır. Sosyal sermayenin kavramsallaşması aşamasında yapılan çalışmalara temel oluşturan Bourdieu eğitimi kültürel sermaye ile ilişkilendirerek ele almıştır. Bourdieu'ya göre eğitim yolu ile belirli çıkar ve stratejilere sahip olan insanlar belli ekonomik ve sosyal faydalara ulaşmak için sahip oldukları kültürel sermayeyi kullanacaklardır (Ekşi, 2009, s. 127). Sınıflar bazında güçlü sosyal sınıfta yer alan bireyler kültürel sermaye birikimleri ile eğitim ortamına katılmaktadır. Bu bireylerin ellerinde bulunan üstünlük

öğrencilerin eğitim kurumu ile bağlantı oluşturmasını, akademik ve sosyal başarısını etkilemektedir. Oluşan bu etki zaman içinde bilişsel başarı ve akademik sermayeye; akademik sermaye de ekonomik sermayeye dönüşmektedir (Günkör ve Özdemir, 2017, s. 79).

Boudieu'nun sosyal sermaye yaklaşımına göre sosyal sermaye kültürel ve beşerî sermayeyi destekleyerek akademik başarıyı artırırken bir yandan da temelde kültürel ve beşerî sermayeden beslendiği için eşitsizliğe sebep olmaktadır. Coleman ise Boudieu'nun aksine eğitimin sınıfsal eşitsizliklerin yok edilmesi için bir şans olduğunu ifade etmektedir (Field, 2006). Coleman'ın (1988) akademik başarıya ilişkin araştırmasında sosyal sermayenin öğrencilerin eksikliklerini tamamlamasına yardım ettiği ve öğrencilerin akademik başarısını artırdığı görülmüştür. Aynı araştırmanın sonuçlarına göre insanların eğitim düzeyi ve sosyal sermaye birbiriyle ilişkilidir. Bireylerin sosyal sermaye birikimlerinin okulda oluşmaya başladığı ve eğitimin de sosyal sermayeyi geliştirdiği tezi de çıkan sonuçlar arasındadır. Coleman Eğitimde Fırsat Eşitliği- Coleman Raporu isimli eğitimde fırsat eşitliğine ilişkin 150.000'den fazla öğrenciyle bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada Coleman sosyal gruplara, eğitim örgütlerine, aile içinde var olan normlara ve yaptırımlara yoğunlaşmıştır. Coleman akademik başarı ve çıktılarda aile ve bireyin geçmişinin etkisini ekonomik, beşerî ve sosyal sermaye ile ilgili olarak aile yapısı; aile iletişimi, velilerin eğitsel konulara ilgi ve katılımları gibi çocuk etkileşimi olarak iki kaynak bağlamında açıklamıştır. Bu doğrultuda bireyin davranışlarının sadece maddi ve manevi kaynaklar tarafından etkilenmediğini aynı zamanda sosyal yapı ve faktörlerin de bu sürece önemli derecede etki ettiği sonucuna varılmıştır (Uğuz, 2010). Coleman (1988, s. 95) yaptığı çalışmalardan birinde aile ve çevre bazında sosyal sermaye düzeyinin yüksek olduğu kesimde liselerde okulu terk etme ve devamsızlık olaylarının daha az yaşandığını tespit etmiştir.

Putnam (2004, s. 2) ise Bourdieu'nun düşünceleriyle aynı doğrultuda sosyal sermayenin beşerî sermayeyi destekleyerek eğitime katkı sağladığını, böylece ekonomik gelişme ve sivil katılımın arttığını ifade etmiştir. Putnam sosyal sermaye ve eğitim ilişkisini

açıklarken “duvarlar içindeki sosyal sermaye” ve “duvarlar dışındaki sosyal sermaye” kavramlarını kullanır. Duvarlar içindeki sosyal sermaye okul içerisindeki sosyal ağlar ve etkileşimlerden oluşur ve öğrenciler arasındaki iş birliğini teşvik eder, öğretmenler ve okul yöneticileri arasındaki bağları geliştirir, güven ve bağlılık düzeyini artırır ve okul örgütünde yardımlaşmanın hâkim olduğu bir iklim oluşturur. Duvarlar dışındaki sosyal sermaye ise okul ve toplum arasında bulunan ağlar ve etkileşimden kaynaklanır ve aileler ve toplum arasındaki bağları güçlendirir, eğitim öğretim sürecinde öğrencinin başarısı için veli katılımını destekler (akt. Alemdar, 2019). Fukuyama da sosyal sermayenin oluşturulması ve geliştirilmesi konusunda devletin sorumlu olduğunu belirterek özellikle eğitim alanına vurgu yapmıştır (Yıldız ve Topuz, 2011, s. 209).

Sosyal sermayenin öncü dört teorisyenini izleyerek eğitim ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi anlamaya ve açıklamaya yönelik başka çalışmalar da yapılmıştır. Iyer, Kitson ve Toh (2005) eğitim ve sosyal sermaye ilişkisine ilişkin olarak eğitimin sosyal becerilerin gelişimine katkı sağlayarak sosyal sermayenin oluşmasını sağladığını, sosyal sermayenin ilk yatırım aracının eğitim olduğunu, grup çalışması, yardımlaşma, başka insanların davranış ve ihtiyaçlarını anlama gibi yetilerin eğitim yolu ile öğrenildiğini ifade etmişlerdir. Dika ve Singh (2002, s. 35) da eğitim ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi ele aldıkları araştırmalarında sosyal sermaye ve akademik başarı (derece, okul puanı, notlar vb.), akademik amaçlara ulaşma (mezuniyet, eğitim düzeyi vb.), akademik gelişimi destekleyen psikososyal amaçlar arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır.

Sosyal sermayenin eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleştiği okul örgütlerinde oluşturulma ve geliştirilme sürecinde okul yöneticilerine büyük sorumluluk düşmektedir. Eğitim öğretim örgütlerinde, okul idaresi ve öğretmenler, öğretmenlerin kendi arasında, öğrencilerle ve okul çevresiyle oluşturacağı ilişkinin kalitesi okulun etkililiğinde oldukça önemlidir (Namalır, 2015). Okullarda sosyal sermayenin eğitim öğretim süreçlerine katkı sağlayabilmesi sosyal sermayenin öneminin farkında olan, geliştirilmesi ve oluşturulması için emek harcayan okul idarecileri ile ilişkilidir (Şavkar, 2011, s. 37). Sosyal sermayenin

oluşturulma ve geliştirilme sürecinde okul yöneticilerinden okul içinde ve çevresinde güven ve iş birliği temelli ilişkilerin geliştirilmesi, örgütsel aidiyet ve bağlılığın güçlendirilmesi gibi görev ve sorumlulukları yerine getirmesi beklenmektedir (Namalır, 2015).

Töremen'e (2002, s. 571) göre eğitim örgütlerinde sosyal sermayeye ilişkin olarak okul yöneticilerinin üç temel görevi vardır. İlk olarak okul idarecileri güveni sağlamak, güçlü ilişkiler kurmak, adil davranmak, çalışanları kabul etmek, onaylamak ve desteklemek gibi sosyal sermayeyi teşvik edecek davranışlar sergilemelidir. İkinci olarak okulda toplu etkinlikler düzenlenmesine liderlik ederek bireylere birbirlerini tanıma ve kaynaşma şansı tanınmalıdır. Son olarak ise okul örgütüne üye olan herkese sorumluluk vererek okula aidiyet duygusu geliştirmelerini sağlamaktır. Okul yöneticilerine düşen bir başka görev ise öğretmen ve okul personelinin görüş ve hayata bakış açılarındaki farklılıkları zenginlik olarak kabul edip bu farklılığı okula canlılık katmak doğrultusunda yeniliklere dönüştürülmesidir. Çünkü bir örgütte üyeler arasındaki bağlar yok sayılarak farklılıklar ortaya koymak birlik ve beraberliği bozar ve örgütün hedeflerini gerçekleştirme mümkün olamaz (Ersözlü, 2008, s. 28).

Sosyal sermayenin eğitim öğretim örgütleri olan okullarda amaçlar doğrultusunda görev yapabilmesi için okul yönetiminin liderliğinde okul personeli bağlamında sosyal sermayenin unsurlarının kuvvetlendirilmesi önemlidir. Özellikle, eğitim sürecinin ana aktörleri olan öğretmenler arasındaki güven, iletişim, sosyal ağların sağlam olması, okula, okulun değerlerine bağlılık ve aktif katılım, akademik başarı ve hedeflere ulaşmada oldukça etkilidir (Ekinci, 2008). Sosyal sermayenin unsurlarının gelişip var olduğu bir topluluğun içinde görevlerini yerine getiren öğretmenler moral, motivasyon, hazır bulunuşluk, mesleki donanım ve insan ilişkileri gibi bazı özellikler bakımından duyarlı bir halde olacaklardır. Eğitim sisteminin girdisi ve çıktısı olan öğrenciler ailelerinin ve içinde buldukları, hayatlarını geçirdikleri toplumun birer yansıması oldukları için söz konusu nitelikleri taşıyan öğretmenlerin eğittiği öğrenciler de hem sosyal sermaye birikimi açısından hem de

akademik başarı açısından iyi seviyede gelişirler. Çünkü öğrenciler okullarda eğitsel süreçleri birlikte gerçekleştirdikleri öğretmenlerinin de yansımasıdır (Arslanoğlu, 2014).

Aileler sosyal bağlar sayesinde öğrencilerin okuldaki eğitsel süreçlerine yüksek derecede katkıda bulunabilir. Öğretmenler böyle durumlarda öğrencilerle ilgili olarak şiddet vakalarına katılma ve eğitsel süreçlerde isteksizlik gibi durumlarla karşılaşma oranının düştüğünü ifade etmiştir (Putnam, 2000). Ayrıca sosyal sermaye okul ve ebeveynler arasındaki ilişkileri geliştirmektedir. Bu ilişkiler sayesinde gelişen toplumsal bağlar okullarda çocukların gelişmesinde önemli bir kaynak olarak görev yapmaktadır. Üstelik öğretmenler ile öğrenci ve veliler arasındaki oluşan sosyal ağlar vasıtasıyla güçlü ilişkiler kurulmaktadır (Ekinci, 2008). Sosyal sermayenin merkezine aileyi koyan Coleman ailelerin çocukların bilişsel gelişimindeki rolü ve sosyal kontrolün önemini vurgulamıştır (Field, 2006, s. 67).

Tablo 4'te Ekşi'nin (2009) sosyal sermaye ve eğitim çıktıları ilişkisine yönelik açıklamaları yer almaktadır.

Tablo 4

Sosyal Sermaye ve Eğitim Çıktıları İlişkisi

Alan	Etkiler
Eğitim	<p>Grup çalışması, yardımlaşmayı öğrenme, başkalarının ihtiyaçlarını ve isteklerini anlama gibi özellikler eğitim yoluyla kazanılır.</p> <p>Eğitimle bireyler başkalarına güvenebileceklerini ve aynı zamanda yardımlaşma, sosyal ağlar ve katılımın pozitif faydalar sağlayabileceğini öğrenir.</p> <p>Eğitim yoluyla birey, sosyal faaliyetlere katıldığı ölçüde toplumda yaşıyor olmanın faydalarını öğrenir.</p> <p>Sonuç: Eğitim sayesinde daha fazla sosyalleşen bireyler, ağlara girme fırsatlarını yükseltecekler, bilgi alışverişi yaptıkları gruplara daha kolay girebilecekler ve böylelikle daha çok grup üyeliğine sahip olacaklardır. Bireyin eğitim düzeyi, aynı zamanda onun daha iyi eğitilmiş, daha yüksek sosyo-ekonomik geçmişe sahip kişilerle ilişki kurmasını da sağlayacaktır. Örneğin; yöneticinin iyi bir işletme okulundan mezun olması, o yöneticinin diğer başarılı yöneticilerle ilişki kurmasını ve devam ettirmesini kolaylaştıracaktır ve bu ilişkiler de örgüt yararına olacak faaliyetleri etkileyebilecektir.</p>

(Ekşi, 2009)

Tablo 4 incelendiğinde Ekşi'ye (2009) göre eğitim yoluyla bireylerin eriştiği kazanımların sosyal sermayenin kaynakları ve unsurları olduğu görülmektedir. Eğitim bireylerin yardımlaşma, diğer insanların ihtiyaç ve isteklerine karşı duyarlı olma, başkalarına güven duyma, sosyal faaliyetlere katılım ve sosyal ağlar kurma gibi sosyal becerileri elde etmesini sağlar. Bunun sonucu olarak da eğitim aracılığı ile sosyalleşen bireyler birçok ağa girme fırsatı bulup onlara bilgi akışı sağlayacak gruplara dahil olabilecektir. Böylelikle bireylerin kurduğu bu iletişim ağları onların içinde bulunduğu örgütlerin faaliyetlerini de olumlu anlamda etkileyecektir. Ayrıca Ekşi'nin (2009) oluşturduğu bu tabloda sosyal sermaye ve eğitimin birbiriyle iç içe ve önemli derecede bağlantılı ve birbirini besleyen iki alan olduğu açıkça görülmektedir.

Sosyal Sermaye ile İlgili Araştırmalar

Bu bölümde yurt içinde ve yurt dışında sosyal sermaye konusu üzerine yapılan bazı çalışmaların içeriğine ilişkin kısaca bilgi verilmiştir.

Türkiye'de Yapılan Araştırmalar

“Okullarda Sosyal Sermaye: Kavramsal Bir Çözümleme” isimli çalışmada sosyal sermayenin nasıl geliştirilebileceği üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada ilişki ağı, sadakat, aidiyet çerçevesinde okullarda güven atmosferinin oluşmasını sağlamak, iletişimin öne çıkması için çalışmalar yapmak ve sosyal ortamların oluşturulması için sosyal sermayenin önemi vurgulanmıştır. Özellikle eğitim örgütlerinde faaliyetlere yön verenlerin liderlik davranışlarının sosyal sermayenin gelişimini önemli derecede etkilediği belirtilmiştir (Töremen, 2002).

Şan ve Şimşek, (2011) “Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel–Sosyolojik Arkapları” isimli çalışmasında ağırlıklı olarak iktisat ve siyaset bilimi alanlarında ele alınan sosyal sermaye kavramının tarihçesi, tanımlanması, diğer sermaye türleri arasındaki yeri, türleri ve ölçülmesi ile ilgili görüşleri genel olarak analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda, bu

araştırma sosyal sermayenin sosyolojik temelleri, ortaya çıktığı sosyal koşullar ve sosyal anlamda olumlu-olumsuz etkileri üzerinde durmuştur.

Şimşek, (2013) "*İlkokul ve Ortaokullardaki Sosyal Sermaye Düzeyi ile Öğretmenlerin İş Doyumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*" adlı çalışmasında İzmir ili; Bornova, Bayraklı, Çiğli, Karşıyaka ilçelerinde görev yapan öğretmenleri araştırmaya dahil etmiş ve bu öğretmenlerin sahip olduğu sosyal sermayeleri ile iş doyumunu arasındaki ilişkiyi nicel araştırma deseniyle ortaya koymuştur. Araştırma bulgularına göre okulların sosyal sermaye düzeyleri öğretmenlerin cinsiyet, sınıf ve branş değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaşırken, okul türü ve kıdeme göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Püsküllüoğlu, (2015) "*Öğretmen Görüşlerine Göre Lise Müdürlerinin Sosyal Sermaye Algı Düzeyleri ile Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki (Muğla İli Örneği)*" isimli araştırmasında okul müdürlerinin sosyal sermaye algı düzeyleri ve öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucuna göre, öğretmen ve okul müdürlerinin sosyal sermaye algıları yüksek düzeydedir. Bulgulara göre öğretmenlerin duygusal yorgunluk açısından orta düzeyde, duyarsızlaşma açısından düşük düzeyde, kişisel başarı boyutunda orta düzeyde tükenmişlik yaşadıkları sonucuna varılmıştır.

Namalı'ın (2015) Gazi Üniversitesi'nde "*Okul Yöneticileri ve Öğretmenlere Göre Sosyal Sermayenin Okullarda Kullanılma Düzeyi*" isimli çalışmasında sosyal sermaye kuramının ilkokullarda yer alma düzeyini ve öğretmen ve yöneticilerin bu kavrama ilişkin görüşlerini incelemeyi amaçlamıştır. Bu tezin örneklemini Ankara ilinde bulunan, Yenimahalle, Akyurt, Haymana, Kızılcahamam gibi ilçelerde görev yapan 1413 sınıf öğretmeni ve 212 yönetici çalışmanın oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre sosyal sermayenin yönetici görüşlerine göre ilkokullarda güçlü düzeyde, öğretmen görüşlerine göre ise orta güçlü düzeyde olduğu ifade edilmiştir.

Türk, (2015) "*Sosyolojik Düşüncede Sosyal Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Samuel Coleman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz*" isimli çalışmasında

sosyolojik düşünce ve analizde yer tutan sosyal sermaye olgusunu Coleman ve Bourdieu'a ait yaklaşımlar bağlamında karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın sonucuna göre Bourdieu ve Coleman eğitim alanında yaptıkları araştırmalarda sosyal sermaye olgusuna odaklanmıştır ve toplum bilimcilere sosyal sermaye alanında önemli bir kaynak sağlamışlardır. Ancak sosyal sermaye olgusunun “karanlık yönü” üzerine çok açıklayıcı analizlerde bulunmamışlardır.

Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Coleman'ın (1988) “*Beşerî Sermayenin Oluşumunda Sosyal Sermayenin Rolü*” adlı çalışmasında ailelerin insan sermayesine sağladığı katkının düzeyinin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırmada, ailelerin öğrenciler üzerindeki beklentilerinin, öğrencilerin devamsızlık ve başarı durumlarına olumlu etkilerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma sonucunda eğitim kurumlarında sosyal sermayenin gelişmesinin eğitim sürecine katkı sağlayacağı ifade edilmiştir.

Ann Meier (1999) sosyal sermayenin sınıf tekrarı ya da okuldan ayrılma, okul başarısı gibi durumlara etkisini ortaya koymayı hedeflemiştir. Meier çalışmasını Coleman'ın sosyal sermaye anlayışından yola çıkarak gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda paranın, sosyal sermayenin kısmen oluşumunda yardımcı olabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca gençlerin akademik başarısının sağlanmasında kurulan ilişkilerin kalitesinde ve yardım, yönlendirme gibi durumlarda sosyal sermayenin etkili olduğu belirtilmiştir (akt. Ersözlü, 2008, s. 35).

Sosyal sermaye alanında yapılan bir başka önemli çalışma Field'in (2008) ‘*Sosyal Sermaye*’dir. Bu araştırma sosyal sermayenin özellikle kuramsal altyapı, sosyal sermaye işleyişi, Avrupa Komisyonu ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların karar süreçleri üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Ayrıca sosyal sermayenin bugünkü anlam ve kapsamının ortaya çıkmasında düşünceleri alana temel oluşturan Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın konuya ilişkin yaklaşımları ve çalışmaları analiz edilmiştir (Field, 2006).

“İskoç Eğitim Sisteminde Sosyal Sermayenin Rolü” isimli çalışmada sosyal sermayenin dört ana unsuru olan güven, karşılıklılık, normlar ve değerlerin İskoç eğitim politikasında ilgi ve sorumluluğu sağlayabilmek için nasıl daha verimli bir şekilde uygulanabileceğini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu makalenin sonucuna göre toplumun marjinal kısmının hayatını iyileştirecek sosyal sermayeyi geliştirmek için daha kapsayıcı ve iyi donanıma sahip bir politikaya ihtiyaç duyulmaktadır (Arshad, Forbes ve Catts, 2007).

Galstyan ve Movsisyan'ın (2013) *“Ermenistan’da Sosyal Sermaye ve Eğitim Yılı Arasındaki İlişki”* isimli çalışmasında, Ermenistan’da sosyal sermayenin oluşturulma ve geliştirilmesinde insanların eğitim düzeyinin önemli bir rol oynayıp oynamadığını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Araştırmanın sonucuna göre genel olarak sosyal sermaye ve unsurları, sosyal ağlar, sivil katılım, güven ve normlar, düzey bağlamında eğitim seviyesiyle doğru orantılı olarak artmıştır.

Yukarıda kısaca özetlenen yerli ve yabancı araştırmalardan bazıları sosyal sermayenin anlamını, kapsamını ve unsurlarını detaylı bir şekilde incelemeyi ve açıklamayı hedeflerken bazıları eğitim örgütlerinde sosyal sermayenin aile katılımı, eğitim seviyesi, akademik başarı, öğrencilerin okula devam durumu, tükenmişlik düzeyi, iş doyumu gibi çeşitli değişkenlerle ilişkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Sosyal sermayeyi derinlemesine inceleyip olgunun doğasına odaklanan çalışmalar (Arshad vd., 2007; Field, 2006; Şan ve Şimşek, 2011; Töremen, 2002; Türk, 2015) kavramın tarihsel gelişimine, çeşitli tanımlarına, teorisyenlerinin yaklaşımlarına ve eğitim, ekonomi gibi toplumda etkili olduğu alanlara ilişkin ayrıntılı bilgi sunmaya çalışmıştır. Sosyal sermaye kavramını özellikle okullar bağlamında ele alan çalışmalar ise çoğunlukla nicel araştırma yöntemiyle desenlenmiştir. Bu araştırmalar okullarda sosyal sermayenin öğrencilerin okula devam durumu, aile katılımı ve akademik başarıyla güçlü bir ilişki içinde olduğu sonucuna varmıştır (Coleman, 1988; Galstyan ve Movsiyan, 2013). Püsküllüoğlu (2015) ve Şimşek (2013) de okullarda öğretmenlerin iş doyumu ve tükenmişlik durumu düzeyinin sosyal sermaye kavramıyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Bölüm 3

Yöntem

Bu bölümde çalışmada benimsenen araştırma deseni, çalışma grubu, veri toplama süreci, veri analizi süreci ve geçerlik ve güvenilirliğe ilişkin ayrıntılı bilgiler yer alacaktır.

Araştırma Deseni

Ortaokullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayenin anlamına, geliştirilmesi ve kullanılmasına, bu sermaye türünün okullarda geliştirilmesinde rol oynayan faktörlere, sosyal sermayenin geliştirilmesi için yapılan akademik ve sosyal çalışmalara ve süreçte karşılaşılan zorluklara ilişkin görüşlerinin incelenmesini amaçlayan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırma yöntemi, çoklu öznel veri türleri ve kendi doğal ortamında belirli durumlardaki bireylerin incelenmesine dayanan yorumlayıcı araştırma yaklaşımıdır. Bu yaklaşım genellikle; belirli kişi, grup, yer ve ortamlara ait düşüncelere odaklanır ve nicel araştırmalara da içgörü katar. Nitel araştırmalar birçok durumu geniş bir şekilde ele almak yerine birkaç durumu derinlemesine irdelemeyi esas alır. Bu sebeple nitel araştırmalar bilgi yoğunluğu olan durumlara ulaşmayı hedefler. Nitel araştırma yöntemi bulguları önceden sınırları çizilmiş kalıplar çerçevesinde ele almayı gerektirmez. Bu yöntem gerçek dünyada olgular ve durumlar ortaya çıktıkça onları kendi gerçeklikleri içinde incelemeye, ele alınan durum değiştikçe ve bu durum daha iyi anlaşıldıkça ortaya çıkan yenilik ve gelişmelere göre başka sorgulamalar benimsenmesine de olanak tanır. Nitel araştırmalarda olgular ve durumlarla ilgili açık uçlu veriler elde etmek amacıyla detaylı görüşmeler ve alan gözlemi gibi yöntemler kullanılır (Christensen, Johnson ve Turner, 2015).

Bu araştırma nitel araştırma desenlerinden biri olan olgu biliminde çalışılmıştır. Olgu bilim, davranışları biçimlendiren en önemli etkenin o anda kişinin kendisini, çevreyi ve olayları algılama biçimi olduğunu savunur. Olgu bilim farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır (Büyüköztürk,

Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Bir diğer deyişle olgu bilim deseni, olgu ile ilgili bilgi edinmek için bireylerin deneyimlerinden yararlanan, olguları kendi gerçekliği içinde ele alan bir araştırma desenidir. Olgu bilim desenin mevcut durumu içinde bulunulan şartlarda ve bunu deneyimleyen kişilerin görüş ve algıları çerçevesinde yansıtmaya yönelik bu özelliği bir olgu olarak sosyal sermayenin öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşlerine göre incelenmesine imkân vermektedir. Ayrıca olgu bilim deseni bu kavramın derinlemesine incelenerek öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermaye kavramına ilişkin mevcut görüşlerinin detaylı bir resmini görmeyi sağlamaya imkân tanıdığı için bu araştırma deseni tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmalarda örneklem oluşturmanın esas amacı probleme yönelik anlayışı netleştirmeye ve derinleştirmeye imkân tanıyan belirli örnekler olaylar veya eylemler elde etmektir (Neuman, 2014). Çalışma grubunun seçilmesinde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme, maksimum çeşitlilik örnekleme ve ölçüt örneklemeden faydalanılmıştır. Amaçlı örneklemede araştırmacı anlamak, keşfetmek ve içgörü kazanabilmek amacıyla, birçok şeyi öğrenebileceği bir örneklem grubu seçmesi gerektiği varsayımından hareket eder (Merriam, 2018). Araştırmacılar araştırma problemine ve amacına uygun örneklem alma tekniklerini kullanarak evreni temsil edebilen ögeler üzerinde çalışarak araştırmalarını yapmaktadırlar. Araştırmanın amacına uygun bir şekilde doğru örneklemin oluşturulması araştırma sonuçlarının evrene genellenebilmesinde büyük role sahiptir (Gürbüz ve Şahin, 2015). Araştırmada toplanan verilerin kaynaklarının nasıl belirlendiği araştırma sonucunda elde edilen bulgu ve sonuçların evreni temsil edebilme ve benzer grup ve ortamlar için anlamlı olabilme durumunu doğrudan etkilemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Bu araştırmanın çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik, kolay ulaşılabilir örneklem ve ölçüt örnekleme yöntemleri esas alınmıştır.

Maksimum çeşitlilik örnekleme yönteminde küçük bir örneklem oluşturulur, bu örnekleme ele alınan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliği maksimum seviyede yansıtılır ve durumlar arasında var olan benzerlikler bulunur (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu yöntemde göre probleme ilişkin benzer ve farklı durumlar ortaya çıkarılarak çalışma bu durum çerçevesinde yapılır. Bu tür örnekleme yönteminde genelleme yapma amacı yoktur ve örneklem problemle ilgili farklı durumları barındırdığı için evren değerine dair önemli ipuçları verebilir (Büyüköztürk vd., 2012). Maksimum çeşitlilik örnekleme yönteminde araştırmacıların örnekleme yansıtılacak çeşitlilik durumlarına araştırmanın amacını göz önünde bulundurarak karar vermesi gerekmektedir. Bu yöntemde araştırmacının hedefine uygun olarak belirlenen farklı durumlar arasındaki benzer ya da farklı tarafların ve örüntülerin ortaya koyulması ve bu şekilde problemin daha ayrıntılı bir şekilde betimlenmesi başlıca amaçlardır (Beycioğlu, Özer ve Kondakçı, 2018). Bu doğrultuda bu çalışmada irdelenecek problem dikkate alınarak araştırmanın çalışma grubu 2020-2021 eğitim öğretim yılında Ankara ili merkez ilçelerinden Çankaya, Yenimahalle, Mamak, Etimesgut, Sincan, Altındağ, Keçiören’de bulunan resmi ortaokullarda aktif olarak görevine devam eden 10 öğretmen ve 6 okul yöneticisi olarak belirlenmiştir. Belirlenen öğretmenler ve okul yöneticileri sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan farklı özellikler barındıran bölgelerde yer alan okullarda görev yapmaktadır ve bu şekilde çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır.

Kolay ulaşılabilir örneklem yöntemi araştırmacıların nitel araştırmada veri toplama ve analizi süreçlerinde karşılaşılan zorluklar sebebiyle başvurduğu, kolay bir şekilde iletişim kurduğu kişilerden veri toplayarak vakit ve maliyet tasarrufu yaptığı yöntemdir (Beycioğlu vd., 2018). Bu yöntemde katılımcıları belirlemek için kriter kolay erişilebilir, uygun ve hazır olmasıdır. Kolay ulaşılabilir örneklemin evreni temsil etmeyen örnekler yaratma ihtimali daha yüksek olduğu için çok fazla önerilmez (Neuman, 2014, s. 248). Covid-19 salgın döneminde uygulanan karantinalar, olası riskler ve sosyal hayatta yaşanan olağandışı durumlar sebebiyle öğretmenler ve okul yöneticilerine ulaşmak ve yüz yüze görüşme yapmak mümkün olmadığı için kolay ulaşılabilir örneklem yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt

örnekleme yöntemine göre belli özelliklere sahip bireyler, olaylar, varlıklar ya da durumlar gözlem birimlerini oluşturabilir. Bu bağlamda örneklem oluşturmak için belirlenen ölçütü karşılayan birimler örnekleme dahil edilir (Beycioğlu vd., 2018). Bu yöntemde esas amaç önceden belirlenmiş birtakım ölçütleri sağlayan tüm durumları çalışmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu çalışmanın örneklemini oluşturan öğretmenler ve okul yöneticileri belirlenirken dikkate alınan temel ölçüt katılımcıların en az iki yıl öğretmen olarak mesleki tecrübeye sahip olmasıdır. Araştırma örnekleminde bulunan katılımcıların sosyal sermaye olgusuna dair görüşlerini paylaşabilmeleri için okul örgütü içinde sosyal sermaye olgusuna ilişkin deneyimleri ve gözlemleri gerekmektedir. Bu sebeple araştırma örneklemini için bu ölçüt belirlenmiştir.

Örneklem oluştururken ulaşılmaması hedeflenen örnekler, olaylar ve eylemlerin nereden ve ne kadar toplanması gerektiği sorusu da araştırmanın amacına ulaşmasında önemli aşamalardan bir tanesidir (Beycioğlu vd., 2018). Örneklem araştırmanın amacına uygun olmaması ve yeterli sayıda olmaması iç ve dış geçerlik durumunu doğrudan etkilemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Büyüköztürk vd.'ye (2012) ve Neuman'a (2014) göre örneklem büyüklüğü belirlenirken araştırmanın yöntemsel yaklaşımı, araştırmanın deseni, eş zamanlı incelenecek değişkenlerin sayısı, uygulanacak veri analizi yöntemleri, kabul edilen güven düzeyi ve tolere edilecek sapma miktarı, araştırmacının hedefleri doğrultusunda örneklem ne kadar olması gerektiği ve nüfusun özellikleri dikkate alınmalıdır. Merriam'e (2018) göre örneklem büyüklüğü için bir sınır koyulması gerekiyorsa bu ölçüt *aşırılık* olabilir. Benzer şekilde Lincoln ve Guba (1985) da doygunluk ve aşırılık seviyesine ulaşıncaya kadar seçmenin iyi olacağını ifade eder (akt. Beycioğlu vd., 2018). Daha açık ifadeyle veri analizi tamamlandıktan sonra örneklem birimlerinden yeni bilgi elde edilmezse ve elde edilen bilgiler tekrar etmeye başlarsa örneklem alma işi son bulur. Dolayısıyla nitel araştırmanın doğasına göre veri toplama sürecinin ilk aşamalarında örneklem büyüklüğü net değildir (Beycioğlu vd., 2018). Bu araştırmanın örneklem

büyüklüğü ise veri doygunluğu esasına dayanarak on öğretmen ve altı okul yöneticisi ile sınırlı kalmıştır.

Tablo 5'te bu araştırmaya katılan öğretmenlere ait demografik bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 5

Öğretmenlere Ait Demografik Bilgiler

Öğretmen Kod ismi	Cinsiyeti	Kıdemi	Okuldaki Çalışma Süresi	Yaşı	Branşı	Öğrenim Durumu
Y1	Kadın	8	3	32	Matematik	Lisans
Y2	Kadın	11	1	34	Matematik	Lisans
Y3	Kadın	13	9	36	İngilizce	Lisans
Y4	Kadın	5	4	30	İngilizce	Lisans
Y5	Kadın	7	2	29	Matematik	Lisans
Y6	Kadın	7	5	47	İngilizce	Lisans
Y7	Kadın	5	3	32	PDR	Yüksek Lisans
Y8	Kadın	16	4	39	İngilizce	Yüksek Lisans
Y9	Kadın	15	5	39	İngilizce	Yüksek Lisans
Y10	Kadın	16	4	43	İngilizce	Yüksek Lisans

Tablo 5 incelendiğinde bu araştırmaya katkı sağlayan öğretmenlerin hepsi kadındır, yaş aralıkları 29-47 arasındadır ve mesleki kıdemleri 5-16 yılları arasında farklılık

göstermektedir. Çalışmaya altı İngilizce, üç Matematik ve bir PDR branşında öğretmen katılmış olup şu anki okullarında görev süreleri 1-9 yıl arasındadır. Altı öğretmen lisans mezunu iken dört öğretmen yüksek lisans mezunudur.

Tablo 6'da bu araştırmaya katılan okul yöneticilerine ait demografik bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 6

Okul Yöneticilerine Ait Demografik Bilgiler

Öğretmen Kod İsmi	Cinsiyeti	Kıdemi	Okuldaki Çalışma süresi	Yaşı	Branşı	Öğrenim Durumu
Z1	Erkek	7	2	33	Bilişim T.	Tezsiz Yüksek L.
Z2	Kadın	14	2	36	Fen Bilimleri	Doktora
Z3	Kadın	15	6	39	Teknoloji Tasarım	Yüksek Lisans
Z4	Kadın	7	6	29	İngilizce	Yüksek Lisans
Z5	Kadın	12	2	35	DKAB	Lisans
Z6	Kadın	8	2	31	Fen Bilimleri	Yüksek Lisans

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya katılan altı okul yöneticisinden birisi erkek diğerleri ise kadın olup yaşları 29-39 aralığındadır. Katılımcıların mesleki kıdemleri 7-15 yıl arasında farklılık gösterirken şu anki okullarında çalışma süreleri 2 ve 6 yıl arasındadır. Okul yöneticilerinin branşları bilişim teknolojileri, fen bilimleri, teknoloji tasarım, din kültürü ve ahlak bilgisi ve İngilizce şeklindedir. Okul yöneticilerinden biri lisans, biri tezsiz yüksek lisans, üçü yüksek lisans ve biri doktora mezunudur.

Veri Toplama Süreci

Çalışma grubu belirlendikten ve veri toplamak için Etik Kurul izni alındıktan sonra okul yöneticileri ve öğretmenler ile iletişime geçilerek onlar için uygun olan bir zaman diliminde görüşme yapılması için randevu alınmıştır. Görüşme öncesinde katılımcılara çalışma için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ve gönüllü katılım formu gönderilerek incelemeleri rica edilmiştir. Gönüllü katılım formları katılımcıların imzası mevcut olacak şekilde geri toplanmıştır. COVID-19 pandemi sebebiyle katılımcılarla yüz yüze görüşebilmek mümkün olmadığı için video konferans üzerinden planlama yapılarak görüşmeler sağlanmıştır. Görüşme öncesinde öğretmen ve okul idarecilerine sağladıkları verilerin yalnızca bahsi geçen akademik çalışmada bilimsel amaçlarla kullanılacağı, verilerin okul ve katılımcı isimleri belirtilmeksizin çalışmada yer alacağı, görüşmenin katılımcıların izni doğrultusunda kayıt altına alınacağı ve istedikleri an görüşmeyi sonlandırabilecekleri ifade edilmiştir. Görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yapılmıştır ve görüşme esnasında katılımcıların onayı ile görüşmeye dair notlar tutulmuştur. Bütün katılımcıların onay vermesi ile görüşmeler video konferans ile kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler 45 ile 80 dakika arasında sürmüştür. Kayıt altına alınan veriler yazıya dökülerek analiz edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Görüşme, "Görüşmecinin, genellikle bilgi almak için görüşülen kişiye bir dizi soru yönelttiği veri toplama yöntemi" (Christensen vd., 2015) olarak tanımlanmıştır. Görüşmenin amacı araştırma örnekleminde yer alan katılımcının konuya bakış açısını, konu hakkındaki düşüncelerini ve tepkilerini anlamaktır. Görüşme esnasında görüşmecinin görevi katılımcının duygu ve düşüncelerini samimi ve rahat bir şekilde ifade edebilmesine olanak tanıyan ortam ve atmosferi hazırlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen 6 demografik soru ve 6 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış

görüşme formu oluşturulurken ilgili yerli ve yabancı literatür ayrıntılı olarak taranıp soru havuzu oluşturulmuştur. Sonrasında belirlenen sorular uzman görüşlerine sunulmuştur. Alan uzmanları, ölçme değerlendirme uzmanları ve Türkçe alan uzmanlarının görüş ve düzeltmeleri alındıktan sonra detaylı veri elde edebilmek için gerektiğinde kullanılmak üzere 6 ana sorunun altına sonda sorular eklenerek görüşme formunun son hali oluşturulmuştur.

Bu araştırmanın veri toplama sürecinde yapılan görüşmelerde öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayeye ilişkin görüşlerini ortaya koymaya yönelik katılımcılara aşağıdaki altı açık uçlu soru yöneltilmiştir:

1. Sosyal sermaye sizde nasıl bir anlam uyandırıyor? Hangi kavramlar ile anlatabilirsiniz?
2. Sosyal sermayenin oluşumunda rol oynayan faktörler neler olabilir?
3. Okulunuzun sosyal sermaye kaynakları nelerdir?
4. Sosyal sermayenin kişisel ve örgütsel katkıları konusunda ne düşünüyorsunuz?
5. Okulunuzda sosyal sermayenin geliştirilmesine engel olan durumlar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
6. Okulunuzun sosyal sermaye düzeyinin artırılması için neler yapılabilir?

Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara sosyal sermaye kavramına ilişkin literatürden kısaca bilgilendirme yapılmıştır. Görüşme sırasında katılımcıların sorunun açılmasına ihtiyaç duyması halinde sonda sorular yöneltilerek sorular daha net hale getirilmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Ortaokul yöneticileri ve öğretmenler ile sosyal sermaye üzerine yapılan görüşme sonucunda yaklaşık 200 sayfa görüşme metni ortaya çıkmıştır. Bu veriler katılımcıların izni dahilinde incelenip araştırmanın amacı doğrultusunda kodlar çıkarılmıştır ve çıkarılan kodlar uygun temalar altında toplanmıştır. Ardından çıkarılan kodlar ve temalar

tablolaştırılarak, bulgular elde edilmiştir. Araştırma verileri çözümlenirken betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Betimsel analizde veriler belirlenmiş temalara göre özetlenir ve yorumlanır. İçerik analizinde ise esas amaç, araştırma sonucunda toplanan verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşmaktır. Veriler öncelikle betimsel analiz yoluyla özetlenip yorumlanır ve ardından içerik analizi ile ayrıntılı bir biçimde irdelenir. İçerik analizi sürecinde yapılan temel işlem, benzer verileri belirli kavramlar ve temalar çevresinde toplamak ve bunu okuyucunun anlayabileceği şekilde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Analiz sonucunda ortaya çıkan bulgular yapılan görüşmelerde katılımcıların ifade ettikleri cümlelerden doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırma yöntemlerinde gerçekler bireylere ve içinde bulunulan ortama göre devamlı bir değişim içindedir ve araştırma benzer gruplarda tekrar edilse bile aynı sonuçlara ulaşmak mümkün değildir. Çünkü kullanılan yöntemden bağımsız olarak sosyal olayları ele alan bir araştırma birebir aynı şekilde tekrar edilemez (Beycioğlu vd., 2018). Nitel araştırma yöntemlerinde geçerlik ve güvenirlik kavramları nicel araştırma yöntemlerinde ifade ettiği anlam ve içerikten farklıdır (Türnüklü, 2000). Nitel araştırma yöntemleri insanların olaylara yüklediği anlam ve olayları nitelendirme şekilleri çerçevesinde şekillenir. Bu nedenle istatistiksel ve ampirik hesaplamalara dayanmaz (Özdemir, 2010). Nitel araştırma yönteminde olgu ve olayların niteliğine odaklanılırken nicel araştırma yönteminde olay ve olguların sayısal özellikleri üzerinde durulur (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Nitel araştırma yönteminde geçerlik ve güvenirlik derece sorunu olmaktan ziyade varlık ve yokluk sorunu olarak ifade edilmektedir (Beycioğlu vd., 2018). Nitel araştırma yönteminde geçerlik belirli süreçler içinde araştırmacının bulguların doğruluğunu kontrol etmesi anlamına gelirken güvenirlik araştırmacının yaklaşımının tutarlılığını ifade etmektedir (Creswell, 2013). Nitel araştırma yönteminde iç ve dış geçerlik inandırıcılık ve aktarılabirlik; iç ve dış güvenirlik ise tutarlık ve teyit edilebilirlik kavramlarına karşılık gelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Nitel araştırmalarda geçerlik araştırmacının ele aldığı konuyu olduğu gibi ve tarafsız bir şekilde gzlemesidir (Beycioğlu vd., 2018). İ geçerliği sağlarken araştırmacıların veri toplama, verilerin analizi ve yorumlanması süreçlerinde tutarlı olması ve tutarlığı sağlama yöntemlerine yönelik açıklamalarda bulunması beklenir. Betimsel analiz uygulanan çalışmalarda doğrudan alıntılara yer vermek ve bu alıntılar doğrultusunda sonuçları açıklamak geçerlik için oldukça önemlidir (Yıldırım ve şimşek, 2016). Bu araştırmada i geçerliği sağlamak amacıyla uzman görüşü ve incelemesi, katılımcı onayı, bulguların doğrudan alıntılarla desteklenmesi, araştırmada kullanılan veri toplama aracının ve bulguların literatürle tutarlılığı yöntemlerine yer verilmiştir. Bir araştırmanın sonucu benzer ortamlara ve durumlara genellenebiliyorsa araştırmanın dış geçerliğinin olduğuna işaret etmektedir. Genelleme durumunun mümkün olabilmesi için nitel araştırmalarda katılımcılar ve bağlam hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmelidir (Beycioğlu vd., 2018) Bu çalışmada dış geçerliği sağlamak için araştırma yöntemi ve süreci ayrıntılı olarak betimlenmiştir.

Nitel araştırmalarda i ve dış güvenirliği sağlamaya yönelik bazı yöntemler mevcuttur. Araştırmacının olay ve olguların değişkenliğini kabul edip bu değişkenliği araştırmaya tutarlı bir şekilde yansıtmaması beklenir (Beycioğlu vd., 2018). Bu noktada ulaşılan sonuçların toplanan verilerle ne kadar tutarlı olduğu önemlidir. Buradan hareketle nitel araştırmada i güvenirliğin tutarlılık olduğu görülebilir (Merriam, 2018). Bu araştırmada i güvenirliğe ilişkin olarak çalışma sonuçlarının elde edilen verilerle tutarlılığı incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinde dış geçerlik kavramından ziyade teyit edilebilirlik kavramının kullanılması önerilmektedir. Teyit edilebilirlik kavramı bağlamında araştırmacının ulaştığı sonuçları elde ettiği verilerle sürekli olarak teyit etmesi ve bu şekilde okuyuculara mantıklı bir açıklama sağlayabilmesi beklenir. Bu araştırmada ise dış güvenirliğe yönelik olarak veri toplama ve veri analizi süreci detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir (Yıldırım ve şimşek, 2016).

Bölüm 4

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde Ankara ilinde görev yapan öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayeye ilişkin görüşlerini irdeleyen bu çalışma kapsamında elde edilen verilerin analiziyle ortaya çıkan bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Yapılan görüşmeler sayesinde elde edilen bulgulara ve doğrudan alıntılara araştırmacı tarafından belirlenen kod isimleriyle yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler “Y” harfiyle okul yöneticileri ise “Z” harfiyle kodlanmıştır.

Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Anlamına İlişkin Görüşleri Temasına Ait Bulgular

Öğretmenlere ve okul yöneticilerine “Sosyal sermaye sizde nasıl bir anlam uyandırıyor? Hangi kavramlar ile anlatabilirsiniz?” sorusu yöneltilerek ilk alt probleme ilişkin görüşleri sorulmuştur. Bu soruyla sosyal sermaye kavramının öğretmenlere ve okul yöneticilerine ne ifade ettiğinin ve neleri çağrıştırdığının belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin düşüncelerinden hareketle sosyal sermayenin anlamına ilişkin görüşleri teması analiz edilmiş, temaya ait bulgulara alt temalar, kodlar ve öğretmenler ve okul yöneticileri başlığı altında Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7

Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Anlamına İlişkin Görüşleri

Temasına Ait Bulgular

Alt Temalar	Kodlar	Öğretmenler ve Okul Yöneticileri
Sosyal sermayenin anlamına ilişkin kavramlar	İş birliği	Y1, Y2, Y5, Y7, Y9, Y10, Z1
	İletişim	Y1, Y2, Y3, Y4, Y6, Y7, Y8, Y10, Z1, Z2, Z3, Z4, Z5, Z6

Verimlilik	Y4, Y9, Y10
Kişisel Gelişim	Y2, Y3, Y10
Birlikte Bir Şeyler Gerçekleştirme İsteği	Y1, Y2, Y4,
Güven	Y3, Y5, Y6, Y7, Y8, Z2, Z4, Z5
Uyum, Ortama Aidiyet	Y4, Y9- Y10, Z3, Z4
Veliyle İletişim	Z1, Z2, Z4

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayenin anlamına ilişkin görüşleri teması sosyal sermayenin anlamına ilişkin kavramlar alt teması başlığı altında incelenmiştir. Öğretmenler ve okul yöneticileri sosyal sermayenin anlamına ilişkin görüşlerini belirtirken iş birliği, iletişim, güven ve aidiyet hissine vurgu yapmışlardır. Bu temaya yönelik görüşlerini;

Y1, *"...Kelime kelime söyleyecek olursam iş birliği, dayanışma, ilişki, iletişim, birliktelik, bir şeyler başarma, gerçekleştirme isteği, birbirinden faydalanmak, güç almak..."*

Y4, *"...Sosyal sermaye dediğimde herhangi bir iş grubunda veya şirkette o kurumun sosyal hayatının verime nasıl katkı sağladığı benim aklıma geliyor. Yani insan ilişkileri ast üst ilişkisi, çalışanlar arasındaki uyum, isteklilik, verimlilik o şirketin amacına hizmet ediyor mu, buna katkı sağlıyor mu?"*

Y6, “...Yani ben şunu düşündüm ilk duyduğumda herhangi bir kurum içerisinde ister okul olur ister daha farklı kurumlar olur bulunan bireyler arasındaki idari kesim olsun, çalışanlar olsun, iletişim ve bu iletişimin eğer olumluysa kazandıracakları şeyler...”

Y7, “...Bu noktada iletişim becerileri, güven duygusu, bireylerin bu iletişim becerileri doğrultusunda birbirlerine olan davranış biçimleri, bunların hepsi altında kalan sosyal sermayenin kavramları olarak düşünüyorum...”

Z3, “...Sosyal sermaye örgütteki kişi, bireylerin bu örgüte ne kadar ait olduğuyula bence doğrudan ilişkilidir. Çünkü kişi ait olmadığı yerde ya da o örgütte hedefleri kendi hedefleri olarak göremez. Bu hedeflere ulaşmak için çaba sarf etmez, rutin bir işe döner...”

Y9, “Sosyal sermaye deyince sosyal bağlamda yani yapacağımız işte verimliliğinizi arttıracak, çalışmalarımızı, katkımızı, motivasyonumuzu artıracak duygular, paylaşımlar geliyor. Bu da işte bir ortama aidiyet olur...”

Z4, “... Bir okulda çalışan birileri arasında güven. Bir kurumda geliştirilen ortak düşünce, ortak davranışlar, ortak hareket etme, kurum kültürü...”

Z5, “Sosyal sermaye deyince aklıma ilk olarak iletişim becerileri geliyor, ikincisi kişiler arası ilişkiler geliyor. Üçüncüsü de sahibi olun bütün kaynaklar...”

Z6, “...insan ilişkileri... Sanırım sosyal ağ, sermaye, insan ilişkileri, insanlarla hatta kendi mesleğim açısından düşünürsen öğrencilerle nasıl iletişime geçtiğim şeklinde tanımlayabilirim diye düşündüm...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Sosyal sermayenin anlamına ilişkin yukarıda yer alan öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin düşünceleri doğrultusunda sosyal sermayenin öğretmen ve okul yöneticilerine benzer ya da aynı kavramları çağrıştırdığı görülmektedir. Bu ifadelere göre güven ve iletişim kavramları öne çıkmaktadır ve bu olguların bir örgüt olarak okula katkıları belirtilmiştir. İletişim bağlamında veli-okul iletişimi üzerinde durulmuştur. İş birliği, dayanışma, birlikte bir şeyler başarma isteği kavramları da öğretmen ve okul yöneticilerinin tanımlarında sıklıkla yer almıştır. Bir başka vurgulanan kavram ise “aidiyet hissi” dir. Bu

kavramı sosyal sermaye ile ilişkilendiren öğretmenler ve okul yöneticileri çalışanların motive bir şekilde okulun hedefleri için çalışabilmesinin okula ait hissetme durumuyla doğrudan ilişkili olduğu üzerinde durmuşlardır. Bununla ilişkili olarak sosyal sermayeyi okulun verimli işleyişine, amaçlarına ulaşmasına ve çalışanların kişisel gelişimine katkı sağlayan bir olgu olarak ele alan öğretmen ve okul yöneticileri de vardır.

Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Unsurlarına ve Okullarda Kullanımına Yönelik Uygulamalara İlişkin Görüşleri Temasına Ait Bulgular

Öğretmenlere ve okul yöneticilerine “Sosyal sermayenin oluşumunda rol oynayan faktörler neler olabilir?” ve “Okulunuzun sosyal sermaye kaynakları neler olabilir?” şeklinde ikinci ve üçüncü alt probleme ilişkin görüşleri sorulmuştur. Öğretmenlere ve okul yöneticilerine yöneltilen bu sorularla görev yaptıkları okullarda mevcut olan sosyal sermayeyi oluşturan unsurların neler olduğunun ve okullarda nasıl kullanıldığının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin düşüncelerinden hareketle sosyal sermayenin unsurları ve okullarda kullanımı teması analiz edilmiş, temaya ait bulgular alt temalar, kodlar, alt kodlar, öğretmenler ve okul yöneticileri başlığı altında Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8

Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Bileşenlerine ve Okullarda Kullanımına İlişkin Görüşleri Temasına Ait Bulgular

Alt Temalar	Kodlar	Alt Kodlar	Öğretmenler ve Okul Yöneticileri
Güven	Okul idaresine güven	Adaletli ve eşit olma Ders programları	Y1, Y2, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Z1, Z2, Z3, Z4, Z5, Z6
		Şeffaf tutum	Y3, Y10, Z1
Sosyal Ağlar	Ortak dil kullanmak	Kalabalık olma	Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Z3,

Ortak amaçlar etrafında toplanmak	Belirli gün ve haftalar programı Projeler	Y1, Y3, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Z1, Z2, Z4, Z5, Z6
Okul idaresi-öğretmen iletişimi		Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Z1, Z2, Z3, Z4, Z6
Öğretmenler arası iletişim	Gruplaşma	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Z2, Z3, Z4, Z6
Velilerle iletişim	Şikâyet	Y3, Y4, Y5, Y6, Y9, Y10, Z1, Z2, Z4, Z5, Z6
Farklılıklara ve yeniliklere saygı		Y1, Y2, Y3, Y6, Y8, Y9, Y10, Z4, Z5, Z6
	Öğretmenler günü programı	Y7, Z1, Z2, Z6
Öğretmenlere yönelik etkinlikler	Özel günleri ve olayları tebrik etme	Y1, Y3, Y5, Y6, Y9, Z2, Z3, Z5
	Kahvaltı, iftar yemeği, gezi, piknik	Y3, Y6, Y7, Y8, Z1, Z3, Z6
	Belirli gün ve haftalar kutlama	Y1
Katılım	Müze ziyareti	Y1
Öğrencilere ve velilere yönelik etkinlikler	Mezuniyet töreni	Y1
	Kitap okuma günleri	Y4, Y9
	Gezi	Z1
	Kitap fuarı	Y8, Y10, Z6
Akademik ve sosyal faaliyetlere gönüllü katılım		Y2, Y3, Y4, Y6, Z1, Z2, Z4, Z5

	Yaptırım uygulama	Derslere vaktinde girme Nöbet tutma	Y1, Y2, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Y10, Z1, Z2, Z4, Z5, Z6
Normlar ve Kurallar		Öğrencilerin okul kıyafeti	Y1, Y5, Y7, Z1
	Sorunların çözümü	Rehberlik servisi	Y3, Y6, Y9, Z1, Z3, Z6
Örgütsel bağlılık	Öğretmenlerin okula aidiyet hissi		Y1, Y2, Y3, Y6, Y8, Z1, Z3

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayenin unsurlarına ve okullarda kullanımına ilişkin görüşleri teması güven, sosyal ağlar, katılım, normlar ve kurallar, örgütsel bağlılık olarak beş alt tema altında incelenmiştir. Bu temaya ait görüşlerini;

Y1, “...Yani sosyal sermayenin oluşumunu sağlayan en önemli şey güven ve iletişim sanırım. Bir de birlikte bir şeyler yapma isteği, bir şeyler gerçekleştirme isteği. Bizim okulda biraz da gruplaşma olduğundan dolayı yani öğretmenler odasında masanın üç noktası var gibi sağı solu ve ortası olarak. Yani güven ilişkisi kendi aralarında gibi, çok güven var mı, çok güven de yok gibi aslında ama hani biraz da yalnız kalmamak adına kendilerini belirli gruplara dahil edenler de var...”

Y3, “...Yani ortak çalışmalar, projeler, ortak amaçlar güdüldüğünde o kişiler arasında iletişim daha fazla artıyor. Mesela zümreler arasındaki iletişim gibi düşünebiliriz ama farklı zümrelerin ortak bir çalışma için bir araya gelmeleri, onların sosyal sermaye anlamında, yani iletişim anlamında ilişkilerini güçlendiriyor diye düşünüyorum...”

Y4, “...Yöneticilerin diğer öğretmenlere olan tavırlarıyla olabilir. Çünkü sosyal sermayede önemli şey insanın bulunduğu yerde kendini güvende hissetmesi. Güven duyabilmesi ve diğer insanlarla sağlıklı bir şekilde iletişime geçebilmesi. Bence temel olması gereken şeylerden biri düzenin olması, kaosun, haksızlığın olmaması, adaletin

olması...Yani en başta yönetiminin tutumu, daha sonra diğer insanların karakter yapısı ve yaşayış biçimleri...”

Z5, “...Birincisi adalet duygusunu hissettirmek. Eğer ben öğretmenlere bu okulda adalet sağlıyorum, hepsi arasında bir denge sağlıyorum duygusunu verirsem güvenli ilişki oradan başlıyor. İkincisi veli olarak düşündüğümüzde veliyi dinlemek gerekiyor. Veli bir sorunla geliyor. Ben onu dinleyip onu sakinleştiriyorum. Ona yöneldiğimde daha güvenli bir ilişkimiz oluyor ve belki çözüm sağlayamayacak olsam da en azından iletişim kurup dinleyebiliyorum...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Güven. Öğretmenler ve okul yöneticileri, güven alt temasına ait görüşlerinde; okul idaresine güven konusuna değinmişlerdir. Öğretmenler okul idaresine güven konusundan bahsederken okul yöneticilerinin öğretmenlere yönelik adaletli ve eşit bir tutum içinde olmaları gerektiğine vurgu yaparak görüşlerini; Y5, “...Eğer idareden yeterli destek göremezseniz, öğretmenler arasında ayrımcılık tarzı bir şeyler yapıldığını hissederseniz çalışma motivasyonunuz düşer. Gönüllü olarak bir şeyler yapma isteğini geliştirmek için idarenin bir şekilde öğretmeni mutlu edecek şeyler bulması gerekiyor. Öğretmeni motive edecek şeyler neler olabilir? Yeri gelir ders programını istenilen şekilde ayarlamaya çalışmak olur...”, Y8, “...Bir grup öğretmen arkadaşın isteklerine mesela daha öncelik veriyorlar okulda. Yeni gelenler ve eski öğretmenler şeklinde diye ayırım var. Eskiden okulda çalışan öğretmenlerin fikirleri sanki daha çok önemseniyor. Bu durum güven sarsıcı oluyor...”, Z1, “...güven olayı sarsıldığı zaman tekrardan bunu inşaa etmek çok zor, imkânsız...Bu anlamda güven ilişkisinin hani asgari düzeyde öğretmenlerin derslerini yapabilecekleri düzeyde vardı. Yani ders programı gibi şeylerde durumlarda adalet noktasında sıkıntı yoktu, Buralarda eşitlik ve adalet ilkesi gözetilmiştir. Ama dediğim gibi onun haricinde kişilerin, öğretmenlerin idareli olan birebir ilişkilerinde güven olgusunun çok fazla olduğunu söyleyemem...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Okul idarecilerinin şeffaf bir tutum içinde olmalarıyla ilgili olarak Y3, “...Ama mesela ders programını hazırlayan müdür yardımcısının mottosu bir program iyi olaksa herkesin

programı iyi olacak. Yani bu amaçla hazırlar ve bu ders programı kişiye özel gönderilmez, okul grubuna atılır ve biz herkesin programını görebiliriz. Hani niye onun programın çok düzgün oldu da benimki olmadı gibi sıkıntılar bizim okulda hiç yaşanmaz mesela başka okullarda çok olduğunu duyuyoruz da. Her şey şeffaf bir şekilde yapılır...”, Z1, “...Şimdi güven oluşması için öncelikle yani idarecilerin ve öğretmenlerin de aynı şekilde şeffaf olması lazım. Yani şeffaflık söyledikleri ile yaptıklarının birbiriyle uyuşması, tutarlı olması lazım. Bu konuda kendi okulumda çok fazla böyle bir tutarlılık durumu gözlemlemedim. Öğretmenlerle idareciler arasında güven problemi olduğunu düşünüyorum...” ifadelerini kullanmışlardır.

Öğretmenler ve okul yöneticileri sosyal sermayenin unsurlarına ve okullarda kullanımına ilişkin görüşlerini ifade ederken öğretmenlerin okul yöneticilerine karşı besledikleri güven duygusuna vurgu yapmışlardır. Öğretmenler okullarda okul yöneticisine güven duymalarının mesleki motivasyonlarını etkilediğini, öğretmenler arasında ayrımcılık yapan, adil ve eşit bir tutum içinde olmayan okul yöneticilerine güvenmediklerini, okul yönetiminin kendine yakın hissettiği öğretmenlere pozitif ayrımcılık yaptığı, onları daha çok dinleyip dikkate aldığını, ders programlarını oluştururken her öğretmen için gerekli özeni göstermediğini ve yaşanan bu durumların güven sarsıcı olduğunu belirtmişlerdir. Okul yönetimine güvendiğini belirten öğretmenler ise okul yönetiminin öğretmenlere karşı adil ve eşit bir tutum içinde olduğunu, her durumda okul idaresinin arkalarında duracağını bildiklerini, alınan kararlarda ve yapılan uygulamalarda okul yönetiminin şeffaf bir tutum sergilediğini, ders programlarının bütün öğretmenlerin istekleri dikkate alınarak oluşturulup herkesin görebileceği şekilde paylaşıldığını ve bu durumun onların okula karşı beslediği duyguları olumlu yönde etkilediğini ifade etmişlerdir.

Sosyal Ağlar. Öğretmenler ve okul yöneticileri, iletişim alt temasına ait görüşlerinde; ortak dil kullanmak, ortak amaçlar etrafında toplanmak, okul idaresi-öğretmen iletişimi, öğretmenler arası iletişim, velilerle iletişim ve farklılıklara saygı konuları üzerinde durmuşlardır. Okul içinde ortak bir dil kullanma ve ortak amaçlar etrafında toplanma

konusuna ilişkin görüşlerini Y4, “...Okulun amacı bu sene proje yapabilmek. Öğretmenlerden bazıları proje yazmak istemezken idare söylediği için mecburen yazıyorlar. Burada sıkıntı çıkmıyor ama hani ortak dil kullanıyor muyuz yani ortak amaç için hizmet etsek de aslında ortak dil kullanamıyoruz. Çünkü oraya istemeyerek gelenler oluyor, zorla proje yazarlar oluyor. Bir de çok kalabalık olunca ortak dili konuşmak mümkün olmuyor. Çünkü herkesin bambaşka bir vizyonu var...”, Y8, “...Sadece bayram programlarında güzel çalışmalar ortaya çıkıyor. Yani idare görev verdiği zaman gayet güzel bir iletişim ve işler olabiliyor. Ama başka şeyler olduğunda iş birliği ve ortak amaçlar etrafında buluşamıyoruz...”, Y9, “...Bir tören çıkarmak söz konusu olduğunda herkes canla başla çalışıp, iş birliği yapıp her şeyi dört dörtlük hazır ediyorlar. Bu sene LGS başarısını yükseltmek öğrencilerimize gereken çalışmaları yapmak adına herkes iş birliği içinde elinden geleni sonuna kadar yapıp kişisel farklılıklar ya da işte anlaşmazlıklar göz ardı edilip ortak amaç doğrultusunda çalışabiliyor...”, Z4, “...Birkaç kişi yani karakteri dolayısıyla iş yapmayı istemeyebiliyor, yük biliyor, ekstra görebiliyor. Bu yüzden hani dahil olmak istemeyebiliyor ama kurum kültürümüze bir bakıyor. İşin içinde yani insanlar arasında onlar da bir şeyler yapıyor. Öğretmenler günü kutlamaları oluyor. Belirli gün ve haftalar, projeler. Yani bir amacımız var ve onlar çevresinde hepimiz o yönde ilerliyoruz...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenler ve okul yöneticileri okul idaresi ve öğretmenler arasındaki iletişim durumuna ilişkin düşüncelerini; Y7, “...Bizde kuralları idare koyar, belirlenen kurallar öğretmenlere ifade edilir, öğretmenler bu kuralları yerine getirir, bir sorunu olduğunda tekrar idareye ifade edebilirler. Yani daha çok ortaklaşa bir karar gibi değil de idarenin aldığı kararlar okulda uygulanır... Kendi fikrimi söyleyecek olursam ben mesela herhangi bir fikir sunmaya gittiğimde veya bir şey soracak olduğum zaman biraz tedirgin oluyorum...Çünkü aldığımız cevap bazen incitici olabiliyor, kırıcı olabiliyor veya iletişimi tamamen kapatacak yönde iletişim kurabiliyorlar...”, Z2, “...Ben mesela bu okula geldiğimde bir öğretmen grubu yoktu. Whatsapp'ta sadece idareci grubu vardı. Öğretmenler benden talep ediyordu, yani

biz de kendimizi ifade etmek istiyoruz, bizim için de bir grup açsanız diye. Ben de ayrı bir grup oluşturdum. İletişim artmaya başladı...”, Z3, “...Öğretmenler şunu istiyor. Hani yeri geldiğinde bizim duygularımızı, hislerimizi, sıkıntılarımızı anlayacak idareciler olsun. Yani bir müdür öğretmenler odasında bizimle oturup ya da biz müdürünün odasına gittiğimiz zaman ya da herhangi bir idarecinin yanına gittiğiniz zaman bizi dinlediğini, sıkıntımızla ilgili çözüm ürettiğini görebilelim. Yani samimi olalım ama mesafemizi de koruyalım istiyorlar. Bu aslında kolay bir şey ama bürokrasi ve yani yasal güç kullanan idareciler sosyal sermayeyi hep ihmal ediyorlar. Aslında güç orada, o gücü elde ettiği zaman öğretmenlere yaptırılmayacağı hiçbir şey yoktur diye düşünüyorum...” şeklinde belirtmişlerdir.

Öğretmenler arasındaki iletişime dair görüşlerini Y1, “...İletişim noktasında dediğim gibi okulda gruplaşmalar olduğundan dolayı her grup kendiyle iletişim halinde. Belirli gün ve haftalarda idare tarafından görevlendirilen gruplar ortaya bir ürün ortaya koyacakları zaman bir araya geliyorlar. Gruplar arası iletişim öyle sağlanıyor. Onun dışında mesela öğretmenler odasına girdiğinde günaydın yine kendi grubunun olduğu tarafa yönelirken günaydın oluyor. O tarafa doğru yani, selamlaşmada bile öyle...”, Y8, “...Birazcık gruplaşma olduğunu düşünüyorum öğretmenler arasında. Okulda çok güvendiğim arkadaşlarım var. Mesela kendi zümrelerimden birkaçı gerçekten ne zaman ihtiyacım olsa yanımdaydı... Bir de tam tersi...Mesela selam bile verince görmezden gelenler var...”, Z3, “...Şimdi ben başladığım zaman büyük küçük gruplar vardı, hala da var. Ama istediğimiz durum şuydu; evet bazı küçük gruplar daha samimi, daha sık görüşebilir, bunda hiçbir sakınca yok. Ama topluca da bir şeyler yapılabilir. Yani bir iftara gidebilelim ya da bir pikniğe gidebilelim diye amaçlar koyduk kendimize...” Şeklinde ifade etmişlerdir.

Velilerle iletişim konusuna ilişkin düşüncelerini, Y6, “...Güzel bir okul aile birliğimiz var yani bu birlik içerisinde de güzel şeylerimiz var. Ama dediğim gibi çevre sıkıntılı. Mesela ciddi anlamda hapse giren velilerimiz var bizim. Şehrin farklı kesimlerinden göçerek buraya gelmiş. Burada kendilerine olabildiğince uzak, merkezden uzak bir yerde hayat kurmaya çalışan sorunlu velilerimiz var. Onlara ulaşmak bazen zor olabiliyor. Onlar da işlerini

kendileri halletmeyi her zaman belki bir hayat prensibi olarak gördüklerinden, bazen bizi de çığneyebiliyorlar...”, Z1, “...Veli toplantıları zaten olağan şekilde belli periyotlarla oluyor. Bazı öğrencilerin velileri mesela hiç gelmiyor bazıları sürekli gelirken zaten bu hemen hemen her okulda da vardır...”, Z5, “...Dezavantajlı bölgede değiliz, yani belli grubunun genel olarak çalıştığı, eğitim düzeyinin yüksek olduğu bir bölge olduğumuz için karşılıklı iletişim kurmamız daha kolay ve anlaşılabilir oluyor. Çünkü net bir şekilde beklentilerini ifade ediyorlar...”, Z6, “...Öğretmenlerin velilere ulaşmaya çalışma çabası inanılmaz derecede yüksek. Hani kırk kişilik bir sınıfta mesela özellikle uzaktan eğitimde eğer bir öğrenci iki hafta derse katılmıyorsa, bu hangi öğretmen olursa olsun merak ediyor, derse neden katılmadığını öğrenmeye çalışıyor. Yani çok fazla bir iletişim var genelde öğretmenden veliye doğru...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Farklılıklara saygı konusuna ilişkin görüşlerini Y1, “...Öğretmenler farklı dahi düşünse çoğu zaman bunu ifade etmekten imtina ediyorlar. Çünkü sözlerine kulak verilmeyeceğinin bir şeyin değişmeyeceğinin zaten olan düzenin bu olduğundan dolayı fikirlerini kendilerine saklıyorlar. Sadece aynı dili konuşan kişiler birbirlerine ifade ediyorlar bunu...”, Y9, “...Öğrenciye ya da kuruma katkı sağlayacak her türlü yeniliğe herkes açık. Örnek veriyorum bizim bir projemiz var ve müfredat dışı aktiviteleri uygularken benim farklı uygulamalarım oldu. Hem zümrelerim destek verdi hem idare destek verdi...”, Z4, “...Genel olarak yeniliklere açık bir kurumuz, meraklı bir kurumuz. Bence bunun en büyük nedeni de genç öğretmenin çok fazla oluşu...”, Z6, “...Farklılıklara açık olan bir kesim de var, öğretmenlerimiz arasında farklılıklara çok açık olmayan insanlar da var. Bazı öğretmenlerimiz farklı bakış açlarına, farklı düşüncelere oldukça destek veriyor. Ben de aynı şekilde düşünüyorum. Farklı görüşler bizim için önemli ve toplumumuzun ilerlemesini sağlayacak...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenler ve okul yöneticileri okullarda ortak bir amaç etrafında toplanma ve ortak bir dil kullanma durumunun okulda yapılması gereken belirli görevlerle sınırlı olduğunu, belirli gün ve haftalar programı, Tübitak projesi hazırlamak gibi okul idaresinin verdiği

görevler için bir araya gelindiğini ifade etmişlerdir. Bu durumun öğretmenler odasında mevcut olan gruplaşmalardan ve bazı öğretmenlerin ekstra iş yapma gönülsüzlüğünden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin iletişim durumunun gruplar bazında ilerlediğini, bu durumun bilgi paylaşımı, iş birliği gibi durumları olumsuz etkilediğini vurgulamışlardır. Benzer şekilde öğretmenler ve okul yönetimi arasındaki iletişimde de birtakım sıkıntılar yaşandığı ifade edilmiştir. Öğretmenler okul idaresine düşüncelerini ifade ederken endişe duyma, değersiz hissetme gibi durumlarla karşılaşmaları, okul idaresine düşüncelerini rahat ve özgürce ifade edebilme ihtiyaçları ve okulla ilgili kararlarda fikirlerinin alınması gerektiği üzerinde durmuşlardır.

Öğretmenler ve okul yöneticilerinin vurguladığı bir başka konu ise veli iletişimidir. Velilerle iletişim konusunda öğretmenler ve okul yöneticilerinin bazıları ailelerle sağlıklı bir şekilde iletişim kurabildiklerini ifade ederken diğerleri ise velilere ulaşmada ciddi sıkıntılarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu durumu ise okullarının bulunduğu bölgedeki ailelerin sosyo-ekonomik durumu ve kültürel özellikleriyle açıklamışlardır. Velilerle iletişim konusunda sorunlarla mücadele eden öğretmenler ve okul yöneticileri velilerin okullara veli toplantılarında bile gelmediğini, öğrenciyle ilgili bir sorun yaşandığında okula geldiklerini, iş birliğine ve fikir alışverişine açık olmadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler ve okul yöneticileri iletişimin sosyal sermayenin kaynağı ve unsuru olduğunu ifade ederek karşılaşılan bu sorunların okulların sosyal sermayesini olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

Katılım. Öğretmenler ve okul yöneticileri, katılım alt temasına ait görüşlerinde; öğretmenlere, öğrencilere, velilere yönelik etkinliklerden ve akademik ve sosyal faaliyetlere gönüllü katılım konularından bahsetmişlerdir. Öğretmenler ve okul yöneticileri bu konulara ilişkin görüşlerini belirtirken öğretmenler günü programına, özel günleri ve olayları tebrik etmeye ve okul içinde ve dışında düzenlenen birtakım etkinliklere vurgu yapmışlardır. Görüşlerini Y1, “*...Öğretmenler gününde mesela velilerle iletişime geçilerek yemekler, pastalar yapılıyor. Öğretmenler odasında kermes havasında herkesin birlikte olduğu sohbet muhabbet, eğlence şeklinde etkinlikler oluyor...*”, Y3, “*...Seminerlerde kahvaltılar, iftar*

yemekleri, öğretmenler günü yemekleri...Yani bir araya gelinmeye değer veriliyor ama mesela okula aidiyet hissetmeyen arkadaşım bunların hiçbirine katılmıyor...”, Z5, “...Geçen yıl öğretmenler gününde seksen iki personelime kişiye özel hediyeler hazırladık ve pandemi olmasına rağmen okul bahçesine davet ederek onlara takdim etmiştik. Pastamızı kestik, yedik, sohbet ettik, herkes teşekkür etti. Çiçek dağıtımı oldu...”, Y9, “...Bir arkadaşın doğum günü mesela idareciler de çağrılıp bir pasta alınıp kutlandı. Ya da birisi emekli olur ona bir yemek düzenlenir, birinin çocuğu olur aynı şekilde. Hani bir aile gibi birbirimizi önemsiyoruz...”, Z3, “...Mesela her seminerde pikniğe gideriz, okulun mangalı yakılır, kahvaltılar, akşam yemekleri falan. Artık bunlar sabitlendi yani. Bir öğretmen arkadaşımızın bir yakını vefat ettiğinde okulca başsağlığına gideriz. Doğum yapan bir arkadaşımız olursa yine aynı şekilde akın akın gideriz...”, şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğrencilere ve velilere yönelik etkinliklere ilişkin olarak görüşlerini Y1, “...Mesela ders içi etkinlikler olarak çocuklar özellikle sosyal bilgiler dersinde ve seçmeli derslerde müzelere, çeşitli kurumlara götürülüyorlar. Ya da sene sonu mesela sekizler için mezuniyet töreni yapılıyor. Tüm sekizler, sekizlerin dersine giren öğretmenler ya da tüm öğretmenler katılıyor. Güzel bir birliktelik oluyor...”, Y8, “...öğrenciler için geziler, özellikle kitap fuarına gidildiğini hatırlıyorum pandemiden önce. Velilere sınav kaygısı hakkında bilgilendirme ya da işte sorunlarla ilgili bilgilendirme için okula davet ederler ve hani klasik veli toplantıları dışında velilerle yapılan bir etkinliğimiz yoktu...”, Y9, “...küçük sergiler, proje sergileri olsun, resim sergileri olsun. Müzik kulübümüz var öğretmenlerden, velilerden hatta çocuğunu mezun eden velilerden oluşan...”, Y6, “...Sermayenin kazanılması ve daha iyi bir noktaya getirilmesi adına daha önceden gezilerimiz oluyordu. Öğrenciler hatta veliler bile bu gezilere katılabiliyordu...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Akademik ve sosyal faaliyetlere katılım konusuna ilişkin olarak düşüncelerini Y3, “...Ama mesela dediğim gibi okulda bir kurum kültürü oluşsun diye, işte bu insanların özel günleri, iyi günleri, kötü günleri asla esi geçilmiyor, mutlaka bir yardımcı olunabilecek ne varsa maddi manevi o destek sağlanıyor...Yani bir araya gelinmeye değer veriliyor ama

mesela okula aidiyet hissetmeyen arkadaşım bunların hiçbirine katılmıyor...”, Y4, “...Bazıları izole olabiliyor adaletsizlik, eşitsizlik oluyor diye. Buna tepki olarak bazen dahil olmak istemiyorlar. Bazı zamanlarda hani hatır gönül sebebiyle veya dahi olabiliyor, herkes dahil olduğunda daha güzel oluyor...”, Z1, “...Bir öğretmenimiz gezi yapmak istediğini söylemişti. Fakat tayini çıktı. Dolayısıyla o yapamadı, yani demek ki kişiye bağılıymış. O gidince diğer öğretmenler çok fazla bu konuda taşın altına elini sokmadı zaten...”, Z2, “... İnsanlar çalışmak istemiyor tabii. İşime geleyim, saatinde gideyim. Dolayısıyla altı yüz elli yedi tipik devlet memuru gibi çalışıyorlar, gidiyorlar. Ekstra bir çaba yok, yapılan bir proje yok. Sınava yönelik herhangi bir çaba yok. Erasmus’la ilgili niyet yok, yani çocuğum var, hastayım ve bahaneler böyle. Yani organizasyon yapılacaksa bir lider gerekiyor. Kimse kendiliğinden bir şey yapmıyor...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenler ve okul yöneticileri okullarda birlikteliği sağlamak, iletişim bağlarını kuvvetlendirmek için özel günlere hassasiyet gösterildiğini, özellikle öğretmenler gününde hazırlıklar yapıp birlikte güzel vakit geçirildiğini belirtmişlerdir. Birlikte sohbet havası içinde gelişen etkinliklerin öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin birbirlerini daha çok tanımaya ve kaynaşmaya imkan sağladığını, güçlü bağlar kurmayı desteklediğini, değerli ve mutlu hissettiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenler günü programı, doğum tebriği, başsağlığı ziyareti gibi etkinliklerin meslektaşlarıyla olan iletişimi güçlendirip okula ve mesleklerine olan bakış açılarını olumlu yönde etkilediğini, okul iklimini daha sıcak hale getirdiğini ve sosyal sermayenin gelişmesini sağladığını vurgulamışlardır.

Normlar ve Kurallar. Öğretmenler ve okul yöneticileri, normlar ve kurallar alt temasına ait görüşlerinde; yaptırım uygulama ve sorunların çözümü konularına değinmişlerdir. Bu konularla ilgili olarak derslere vaktinde girme, nöbet tutma, öğrencilerin okul kıyafeti ve sorunların çözümünde rehberlik servisinin işlevine ilişkin düşüncelerini ifade etmişlerdir. Y1, “...Öğretmenler için özellikle belirli bir grup tarafından derse geç girmek gibi bir durum var. Genelde öğretmenler girer, o grup hep onlardan sonra girer ve bu dört beş dakikayı bulur. Yine geç gelmeler de genellikle bu grup tarafından oluyor. Müdür tarafından

uyarıldığını, bir yaptırım uygulandığını görmedim, duymadım...”, Y3, “...Yani aslında uyulması gereken bir kural var ama bu kurala uyulmuyor ve bu disiplin problemlerine ya da başka bir probleme yol açıyor. İsimsiz bir şekilde arkadaşlar şunlara şunlara dikkat edelim, karşılaşıyoruz, görüyoruz şeklinde Whatsapp grubundan ya da okuldaysak küçük bir toplantıyla böyle bir uyarı yapılıyor. Mutlaka isim vermeden kimseyi rencide etmeden...”, Z1, “...Müdür bey müdür yardımcılara söylüyordu, işte dolaşın, derse geç giren olursa uyarın şeklinde. Biz dolaşırdık ve uyarıyorduk. Hani bazen sözlü uyarıyorduk bazen bir şey söylemeden gözlerimizle bu iletişim kaynaklı bir şey...”, Y7, “...Yani mesela örneğin öğretmenler toplantısında kılık kıyafetle ilgili bir karar alındı. Sene içinde öğrencilerin formalarla gelecekleri kararı çıktı. Ama birkaç hafta sonra bakıyorsunuz işte herkes istediği şekilde okula gelebiliyor. Dolayısıyla alınan kurallar öğrenciler için biraz daha esnek oluyor. Ben bunu gözlemledim ama öğretmenler için kurallar uygulanıyor...” ifadeleriyle konuya ait görüşlerini paylaşmışlardır.

Sorunların çözümü konusunda ilgili olarak Y6, “...Okulda yaşadığımız, problem olarak vasf edilebilecek şeyler öğrencilerle yaşadığımız sıkıntılar, bunları aşma konusunda da öncelikli olarak güzel işleyen bir rehberlik servisimiz var. Ben defalarca kalabalık bir şekilde, hani veli, müdür, müdür yardımcısı, rehberlik servisi, ilgili öğretmenler veliyi şöyle bir ortaya alarak karşılıklı uzun uzun konuştuklarını gördüm...”, Y9, “...Öğrenci bazında düşünürsek rehberlik servisinden çok destek alıyoruz bu konuda. Önce biz gereken uyarıları yapıyoruz. Bizi aşıyorsa direkt rehber öğretmenlerimizden destek alıyoruz gerekirse veliyle birlikte görüşmeler sağlıyoruz...”, Z4, “... Önce öğrenciden kaynaklı bir problem var ise ilk olarak sınıf öğretmenini çağırıyoruz, ikincisi rehber öğretmenimizi çağırıyoruz. Kendi aramızda bu durumla ilgili o mütalaa oluşturduktan sonra veliyle görüşüyoruz. Veli görüşmesinden sonra bir çözüm oluyor mu ona bakıyoruz genel olarak. Çözüm bulamadığımız noktalar olmuyor mu? Oluyor, çünkü bazen velinin öğrencin o davranışını kabullenmesi çok zor oluyor. Ama ciddi bir yaptırım yani kural neticesinde eğer bir disiplin

cezasını gerektirmeyecek bir şey yoksa sözlü anlaşma yaparak yormadan hareket ediyoruz...” şeklinde düşüncelerini belirtmişlerdir.

Öğretmenler ve okul yöneticileri okullarda derse giriş çıkış ve nöbet tutma konusunda net kurallar olmasına rağmen sorunlar yaşandığını, bu durumun görevini özverili bir şekilde yapan öğretmenleri hayal kırıklığına uğrattığını ve demotive ettiğini belirtmişlerdir. Okul yöneticileri öğretmenleri rencide etmemek için sorunları çözerken yaptırım uygulama yerine uyarıda bulunmayı tercih ettiklerini ifade ederken öğretmenler okulda kuralların çiğnenmesinin, sorunların çözümüne yönelik işlevli yaptırımların uygulanmamasının okuldaki sosyal sermayenin yıpranmasına, okul ikliminin kaotik bir hale bürünmesine ve öğretmenlerin okula yönelik bakış açılarının ve bağlarının olumsuz etkilenmesine sebep olduğunu vurgulamışlardır. Okullarda karşılaşılan öğrencilerle ilgili sorunların çözümünde ise rehberlik servisinin rolü üzerinde durarak okul-aile-öğrenci üçgeninde hareket etmenin önemi üzerinde durulmuştur. Bu noktada öğretmenler ve okul yöneticileri yaşanan sorunlarda iletişim yoluna gidilerek veliyi sürecin bir parçası yapmanın hem çözümü kolaylaştırdığını hem de velinin okulla bağlarını kuvvetlendirerek sosyal sermayeyi beslediğini ifade etmişlerdir.

Örgütsel bağlılık temasıyla ilgili olarak öğretmenler ve okul yöneticileri okula aidiyet hissetme durumuna vurgu yapmışlardır. Bu konuya dair görüşlerini Y1, “...*Yani okuldaki çoğu öğretmenin okula bağlılığı, örgütsel bağlılığı zayıf. Birçok öğretmenin hatta imkânı olsa gitmeyi tercih ediyor bir an önce. Yani birçok öğretmen günü sorunsuz atlatıp sadece işini yapıp hani zil çalınca da bir an önce evine gitme telaşında. Açıkçası ben de bu yıl tayin isteme hakkım var. Kullanma taraftarıyım çünkü kaldıkça açıkçası beni de olan çizgimden biraz saptırıyor. Kendim olamıyorum yapmak istediklerimi yapamıyorum...”*, Y8, “...*Bir grup öğretmen kendini okula ait hissediyor. Çünkü onlar idareye söz geçiriyorlar. Mesela dersler Ramazan ayında saat onda başlasın diyorlar, saat onda başlıyor; ya da sınav günlerinde derse olmasın diyorlar, önerileri kabul ediliyor. Bir de her görevi yapmalarına rağmen önerileri kabul görmeyen bir grup var. Tabii ki kabul görmeyen öğretmenler de ait*

hissetmiyor haliyle. Okulun bir parçası olmak önemli ama okul kültürüne ne ait hissetmiyorum kendimi ve sadece öğrencilerimi seviyorum. Geçen sene tayin istemiştım, puanım yetmedi aynı okulda kaldım...”, Z1, “...Birçok öğretmen tayin istiyor. O yüzden ait hissetmedikleri için de benim orada olduğum bir sene içerisinde beş öğretmen tayin istedi ve gitti. Hala geri kalanları da gitmeyi çok istiyordu zaten. Eğer oraya ait hissetse, kısacası mutlu olsa yani oraya gelirken böyle istekli bir şekilde can atarak gelse, yani okul uzak da olsa ortamını çok sevdiği için orda kalırdı...”, şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenler ve okul yöneticileri birçok öğretmenin tayin istediğini, okula ait hissetmediklerini, okulla bağ kuramadıklarını belirtmişlerdir. Okula ait hissetmediğini belirten öğretmenler düşüncelerinin okul idaresi tarafından dikkate alınmadığını, değerli hissetmediklerini, okulda öğretmenler arasında ayrımcılık yapıldığını ve bu durumun öğretmenlerin okulla bağlarını zedelediğini ifade etmişlerdir. Okullarda aidiyet hissini besleyecek olumlu bir atmosfer olmadığı için öğretmenlerin derslerini bitirip bir an önce evlerine gitmek istediklerini, sosyal sermayenin kaynağı olan aidiyet hissini oluşturmalarına imkân tanıyan ortam bulamadıklarını vurgulamışlardır.

Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Katkılarına İlişkin Görüşleri Temasına Ait Bulgular

Öğretmenlere ve okul yöneticilerine “Sosyal sermayenin kişisel ve örgütsel katkıları konusunda düşünceleriniz nedir” şeklinde dördüncü alt probleme ilişkin görüşleri sorulmuştur. Öğretmenlere ve okul yöneticilerine yöneltilen bu soruyla sosyal sermayenin onlara ve okullarına sağladığı katkıların neler olduğunun ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin düşüncelerinden hareketle sosyal sermayenin kişisel ve örgütsel katkıları teması analiz edilmiş, temaya ait bulgular alt temalar, kodlar ve öğretmenler ve okul yöneticileri başlığı altında Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9

*Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Katkılarına İlişkin Görüşleri
Temasına Ait Bulgular*

Alt Temalar	Kodlar	Öğretmenler ve Okul Yöneticileri
	Okula Aidiyet Hissi	Y1, Y7, Y9, Z1, Z5
	İyi Olma Hali	Y1, Y2, Y4, Y6, Y8, Y9, Z1, Z2, Z4, Z6
Öğretmen Açısından	Mesleki Motivasyon, Tatmin	Y1, Y3, Y4, Y6, Y7, Y9, Z1, Z2, Z3, Z4
	Mesleki Gelişim	Y4, Y5, Y10, Z2, Z3
	Meslektaş Arası İletişim	Y1, Y2, Y4, Y7, Y9, Z1, Z2, Z6
	Akademik Başarı	Y1, Y3, Y4, Y5, Y6, Y7, Y8, Y9, Z1, Z4
	Veli İlgisi	Y1, Y2, Y7
Okul Açısından	Pozitif Okul İmajı	Y1, Y3, Z2
	Pozitif Okul Atmosferi	Y7, Z1, Z2, Z6
	Etkili İşleyiş	Y3, Y7, Z1, Z2

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayenin katkılarına ilişkin görüşleri teması öğretmen açısından ve okul açısından olarak iki alt tema altında incelenmiştir. Bu temaya ait görüşlerini;

Y9, “...hem mesleki anlamda hem bireysel anlamda benim mutluluğuma, hayatı daha doyumlu yaşamama, öğrencilerin için elimden gelenin en iyisini yapmama katkıda bulunuyor.”, “...Kurumsal anlamda da yine aynı şekilde. Bireylerde sıkıntı varsa, sosyal

sermayede sıkıntı varsa okul kültüründen, okulun başarısından bahsetmek tabii ki anlamsız...”

Y6, “...kişisel olarak mutlu olmamız, yaptığım işte daha iyisini yapacağım diye bir motivasyon sağlıyor bana. Eğer bulunduğum yerde ben mutlu değilsem dersini anlatayım çıkayım, gerisi benim için hiç önemli değil; elimi bile kaldırmam, kolunu bile kıpırdatmam şeklinde bir psikoloji oluyor zaten. Ama yaptığınızın karşılığını olumlu biçimde aldığınızı gördüğünüz zaman daha fazlasını yapıyorsunuz. Okulumuz şu alanda da kendini göstereyin diye. Hep daha iyisi için bir enerjimiz oluyor. Olumlu bir fikriniz, bakışınız oluyor...”

Z2, “...Kurum olarak da zaten kuruma kesinlikle başarıdır, artı puandır. Reklamdır, şovdur. Ne bileyim okulun adını duyurur. İşlerin hızlanmasını sağlar, kriz durumuna daha çok müdahale edersin. Bir kere atlatırsın yani kaosa girilmez. Çünkü sosyal sermaye iş birliği sağlar. Birlik içinde dayanışmayı sağlarsın. Organizasyonu sağlarsın, dolayısıyla herkes üzerine düşeni tık tık, hızlı bir şekilde yapar, işler kolaylaşır. Herkesin refah seviyesi artar diyebilirim...”

Y1, “...Tabii bizim mutlu olmamız, mesleki anlamda tatmin yaşamamız ders içi performansımıza yansıyor. Bu da öğretmenlerin derse karşı olan bakış açısını değiştiriyor. Aynı enerji öğrencilere de geçiyor, daha istekli olabiliyorlar hem okula gelme noktasında hem derse aktif olarak katılma noktasında. Bu öğrenciye de yansırken öğrenci başarısı da artıyor. Veliler de öğrencilerin dersleriyle daha çok ilgileniyorlar, öğretmene saygı duyuyorlar. Okula daha fazla gelmeye istek duyuyorlar...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmen Açısından: Öğretmenler ve okul yöneticileri sosyal sermayenin öğretmenler açısından katkıları alt temasına ait görüşlerinde; okula aidiyet hissi, iyi olma hali, mesleki motivasyon ve tatmin, mesleki gelişim, meslektaşlar arası iletişim konularına vurgu yapmışlardır. Sosyal sermayenin öğretmenlerin iyi olma haline ve okulla ilgili olumlu duygular geliştirmesine katkı sağlaması ile ilgili görüşlerini Y2, “...Okul ortamı güzelleştikçe siz de bu güzellikten faydalanıyorsunuz bence. Yani iletişimsizlik ne kadar insanı içine kapatıyorsa iletişim de o kadar açıyor bence. İnsana bence yaşama sevinci de veriyor

insanlarla iletişim kurmak, onlara katkı sağlamak. İnsana hem psikolojik anlamda hem de sosyal anlamda katkı sağlıyor diye düşünüyorum...", Y4, *"...Okula severek gidiyorum. Mesleğimi severek yapıyorum, gerginlik olmuyor, stres olmuyor. Okula gidip gitmeme konusunda böyle telaş, böyle bir huzursuzluk olmuyor. Ortamınız iyi olduğu zaman koşa koşa gidiyorsunuz ki bu derse de yansıyor. Dediğim gibi öğrencileri de yansıyor. Yani öğretmenler arasındaki iletişim iyi olduğu zaman öğrenciye mesela daha pozitif oluyorsun, daha yakın oluyorsun..."*, Z2, *"... Ben mutlu çalışıyorum. Yani insani ilişkilerinin olması beni mutlu ediyor. Eğlenerek çalışıyorum. Çok ilginç ama öyle. Hani bana işler angarya gibi gelmiyor. Tam tersi etrafında insanlar oldukça hani onlarla iletişim kurdukça, o evrak işinden çıktıkça hatta iş paylaştıkça, görev dağılımı yaptıkça daha mutlu, gülerек, kahkaha atarak çalışıyoruz..."*, Z1, *"...Olumlu etkileri de insanların ... orada mutlu olması, huzurlu olması, motivasyonunun artması..."* şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenler ve okul idarecileri sosyal sermayenin katkıları konusunda mesleki motivasyon ve mesleki tatmin olgularına sıkça değinmişlerdir. Bu olgulara ilişkin düşüncelerini Y3, *"...Kişisel olarak bunların varlığı beni motive ediyor. Yani hem kişisel anlamda motive ediyor hem mesleki anlamda. Okulda şunu da yapayım öğrencilerim için bunu da yapayım, ekstra vakit harcayım okulda, çalışmalarımı düzenleyim, hani hemen bir an önce ders bitsin de eve gideyim kafasından çıkarıyor bir kere beni..."*, Y9, *"...Okuldaki sosyal sermaye güçlü olduğu için elimden ne gelirse mesleki anlamda bireysel anlamda katkıda bulunmaya çalışıyorum ve hafta sonu bile okuldaki öğrenciler için çalışma yapıyorum...O yüzden hem mesleki anlamda hem bireysel anlamda benim mutluluğuma, daha doyumlu yaşamama, öğrencilerim için elimden gelenin en iyisini yapmama katkıda bulunuyor..."*, Z2, *"... Sosyal sermaye beni motive ediyor açıkçası. En büyük katkısı beni iş anlamında motive etmesi, ben mutlu çalışıyorum, eğlenerek çalışıyorum..."* şeklinde belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayenin katkılarından bahsederken bir diğer üzerinde durdukları konu mesleki gelişimdir. Bu konuya dair görüşlerini Y4, *"...*

Onun dışında hani diğer öğretmenlerle ve idare ile de aranız iyi olduğu zaman mesleksi anlamda da çok geliyorsun. Çünkü soruyorsun mesela sen hangi yöntemi yapıyorsun? Sen bunu denedin mi? Dolayısıyla mesleki anlamda da büyük katkısı oluyor bazen. Mesela izin verirlerse farklı branşlarda öğrencilerin çok pozitif geri dönüş verdiği öğretmenlerin bir dersine girip bakmak istiyorum. Öğrenmek istiyorum yönetiminde ekstra neler var? Çocuklarla nasıl iletişim kuruyor? ...”, Y5, “...Okulumuzda çok fazla Erasmus Projesi ve Avrupa Birliği projesi yapılıyor. Bunlar bir öğretmenin dersini işlerken çok farklı bakış açısına sahip olmasına, çok farklı yöntemlerle dersini işlemesine etki ediyor. Böyle olunca da öğrencilerin öğrenme şekillerine daha fazla hitap edebilmesini sağlıyor...”, Z3, “...öğretmenler de mesela diyebiliyor geçen sene şöyle bir şey yapmıştık ama olmadı, aslında böyle yapsak daha iyi olur. Kişisel olarak bir gelişim, ilerleme kaydediyorsunuz...” ifadeleriyle belirtmişlerdir.

Sosyal sermayenin öğretmenlere katkısı olarak öğretmenler arasındaki iletişimi kuvvetlendirmesi de bir diğer vurgulanan görüştür. Sosyal sermayenin meslektaşlar arasındaki iletişimi kuvvetlendirmesine ilişkin görüşlerini Y2, “...Eğer okul aile ortamı gibi ise okul çok başka geliyor bence. Hani iletişim ne kadar kuvvetliyse okulun gelişmesinde fark edebilirsiniz. İnsanlar birbirleriyle gerçekten sıkı bir iletişim halinde ise sürekli birbirlerinin iyiliğini düşünüyorsa, bu konuda sürekli okul için ve kendileri için birbirleri için çaba sarf ediyorlarsa o okul, ortam hem güzelleşiyor hem gelişiyor bence. Ama eğer iletişim zayıfsa, insanlar sadece işimi yapayım, gideyim işte çok fazla iletişim kurmam aman selam bile vermeyeyim işte ne faydası olacak bana gibi düşünüyorsa bence o ortam ne gelişiyor ne bana bir katkısı oluyor ne etrafa, okula bir katkısı oluyor bence...”, Y4, “...Ortamınız iyi olduğu zaman okula koşa koşa gidiyorsunuz ki bu derse de yansıyor. Dediğim gibi öğrencilere de yansıyor. Yani öğretmenler arasındaki iletişim iyi olduğu zaman öğrenciye de mesela daha pozitif oluyorsun...” şeklinde belirtmişlerdir.

Öğretmenler ve okul yöneticileri okullarında sosyal sermayeyi oluşturan güven, iletişim, sosyal faaliyetler, kurallara uyma olgularının var olması durumunda okulla ilgili

olumlu duygular geliştirdiklerini, okula severek, istekle geldiklerini, mesleki anlamda doyuma ulaştıklarını vurgulamışlardır. Bu bağlamda öğretmenler ve okul yöneticileri öğretmenlerin okulla ilgili beslediği ılımlı duyguların öğrencilere, velilere ve kendi aralarındaki iletişime kadar birçok alanda yansımalarının görüldüğünü, var olan sosyal sermayenin iş birliğini, paylaşımı destekleyerek sosyal sermayenin daha da gelişmesine imkân tanıdığını ifade etmişlerdir. Sosyal sermaye sayesinde okula hâkim olan sıcak iklimin öğretmenlerin ve okul idarecilerini mutlu ve motive hissettirerek okul, öğrenciler ve ortak amaçlar için daha çok çaba sarf edip emek harcamalarını sağladığını belirtilmiştir.

Okul açısından: Öğretmenler ve okul yöneticileri, sosyal sermayenin okul açısından katkıları alt teması bağlamında görüşlerini belirtirken akademik başarıya değinmişlerdir. Bu konuya ilişkin görüşlerini Y1, *“Bu da öğrencilerin derse yönelik bakışını değiştiriyor. Aynı enerji öğrencilere de geçiyor, daha istekli olabiliyorlar hem okula gelme noktasında hem derse aktif olarak katılma noktasında. Bu öğrenciye de yansıyor öğrenci başarısı da artıyor...”*, Y6, *“... Yani genel olarak olumlu bir ortamda, çalışanlarının mutlu olduğu bir ortamda öğretmenler de öğrencilerine çok daha güzel şeyler vereceklerdir. Bizim okulumuz da her yıl başarı çitasını yükseltti. Fen lisesine giren, çok güzel Anadolu liselerine giren, vasıflı okullara giren öğrenci sayımız her yıl biraz daha artıyor. Bu da kurum açısından olumlu bir şey tabii...”*, Z1, *“...ilk bahsettiğim gibi öğrencilerin başarıları, akademik ve diğer yönlerden de artar. Okulun başarısı da artar...”*, şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenler ve okul idarecilerinin üzerinde durduğu bir diğer konu pozitif okul imajı ve pozitif okul atmosferidir. Bu konudaki görüşlerini, Y1, *“...Velilerin de okula bakış açısı değişebiliyor. Veliler de hani öğrencilerin dersleriyle daha çok ilgilenebiliyorlar, öğretmene saygı duyuyorlar. Okula daha fazla gelmeye istek duyuyorlar...”*, Y3, *“...Okulun dışarıdan profilini yükseltiyor. Veliler tarafından işte bu okul çok disiplinli, bu okul çok başarılı gibi bir algı oluşturuluyor ki şu an böyle bir algı var... Yani bu okulun başarısı iyi, bu okulda şu kadar öğrenci Anadolu Lisesi’ni kazanmış, şu kadar öğrenci proje okulunu kazanmış gibi konuşulması bizim de hoşumuza gidiyor...”*, Z2, *“...Herkes üzerine düşen tık tık, hızlı bir*

şekilde yapar, işler kolaylaşır. Yani daha huzurlu olur her şey. Herkesin refah seviyesi artar diyebilirim., Okul iklimi dediğimiz şey sağlanır güzelleşir, okul kültürünün iyi olması aynı zamanda...” şeklinde belirtmişlerdir.

Veli ilgisi ve okul faaliyetlerine dahil olma durumu ise öğretmenler tarafından üzerinde durulan bir konudur. Y1, “...Velilerin de okula bakış açısı değişebiliyor. Veliler öğrencilerin dersleriyle daha çok ilgilenebiliyorlar, öğretmene saygı duyuyorlar. Okula daha fazla gelmeye istek duyuyorlar...”, Y2, “... 10 yıllık bir süreçte veliyle nasıl iletişim kuracağımı daha net bir şekilde görmüş oldum. İletişimde nasıl bir dil kullanmam gerektiğini, onlara nasıl daha faydalı olabileceğimi, çünkü onlara sağladığım fayda öğrenciye sağladığım fayda olmuş olacaktır. Veli ile iş birliği içerisinde olduğunuzda öğrenciye yaptığınız katkı size dönüş sağlıyor. Bu anlamda size de bir faydası oluyor bu iletişimin...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Etkili işleyiş konusu da öğretmenler ve okul yöneticilerinin vurguladığı bir başka konudur. Bu konuya ilişkin düşüncelerini Y3, “... Yani okullarda sosyal sermaye sağlanırsa her anlamda disiplin problemleri minimuma düşüyor...”, Z1, “Yani bütün okulda kaç tane personel çalışıyorsa hepsinin motivasyonu artar, verimliliği artar. Verimlilik çok önemli bir şey. Bunların hepsi verimliliğin artmasına yol açar...”, Z2, “...Sosyal sermaye işlerin hızlanmasını sağlar, kriz durumuna daha kolay müdahale edersin. Bir kere atlattırın yani kaosa girilmez. Çünkü birliği sağlar. Birlik içinde o dayanışmayı sağlarsın. Organizasyonu sağlarsın, dolayısıyla herkes üzerine düşen tık tık, hızlı bir şekilde yapar, işler kolaylaşır. Yani daha huzurlu olur her şey...” ifadeleriyle belirtmişlerdir.

Öğretmenler ve okul yöneticileri okullarda sosyal sermayenin bileşenleri olan güven duygusu, güçlü iletişim ağları, sosyal faaliyetler ve kurallar yeterli derecede mevcut ise okulların pozitif bir atmosfere sahip olduğunu, okullarda huzurlu hissedildiğini, sağlıklı okul ikliminin sağlandığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda öğretmenler ve okul yöneticileri sosyal sermayesi güçlü olan okulların verimli bir işleyiş içinde bulunduğunu, disiplin sorunlarının azaldığını ve bu durumun okula yönelik bakış açılarını olumlu anlamda etkileyerek okulun

imajını iyileştirdiğini belirtmişlerdir. Sosyal sermayesi güçlü olan okullarda tüm bireylerin görev ve sorumluluklarını zamanında ve özverili bir şekilde yerine getirdiği, öğrencilerin öğretmenlere karşı saygılı bir tutum içinde olduğu, velilerin okulla daha güçlü bağlar kurup eğitim-öğretim sürecine daha fazla dahil olduğu belirtilmiştir. Güçlü sosyal sermayenin okul için bir reklam aracı olduğu, velilerin de kapsayan çevrenin okulla ilgili bakış açısını ılımlılaştırdığı, okulun akademik başarısına önemli derecede katkı sağladığı vurgulanmıştır.

Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi Sürecinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Görüşleri Temasına Ait Bulgular

Öğretmenlere ve okul yöneticilerine “Okulunuzda sosyal sermayenin geliştirilmesine engel olan durumlar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir” şeklinde beşinci alt probleme ilişkin görüşleri sorulmuştur. Öğretmenlere ve okul yöneticilerine yöneltilen bu soruyla görev yaptıkları okullarda sosyal sermayeyi geliştirmeye engel olan durumların ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin düşüncelerinden hareketle sosyal sermayenin geliştirilmesi sürecinde karşılaşılan engeller teması analiz edilmiş, temaya ait bulgular alt temalar, kodlar ve öğretmenler ve okul yöneticileri başlığı altında Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10

Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Geliştirilmesinde Karşılaşılan Engeller Temasına Ait Bulgular

Alt Temalar	Kodlar	Alt Kodlar	Öğretmenler ve Okul Yöneticileri
		Otoriter tutum	Y3, Y5, Y7, Y8, Y10, Z2
Okul İdaresi Kaynaklı Engeller	Okul İdaresi- Öğretmen İletişimi	Etkileşime kapalı olma	Y1, Y2, Y7, Y8
		Öğretmenler arasında ayrımcılık yapma	Y3, Y4
	İş Yükü	Evrak işlerinin fazlalığı	Y1, Z3

		Fazla prosedür kaynaklı zaman problemi	Y10, Z3
		Gruplaşma	Y1, Y5, Y3
	Öğretmen-Öğretmen iletişimi	Dayanışma ve paylaşım eksikliği	Y4, Y8
Öğretmen kaynaklı engeller	Değişime kapalı olma		Z1
	Görev alma isteksizliği		Y3, Z1, Z2
		Psikolojik baskı uygulama	Y1, Y4, Y9
	Velilerin öğretmene yönelik tutumları	Şikâyet	Y1
Veli kaynaklı engeller		Dedikodu	Y1, Y7
	Velilerin okul içi faaliyetlere yaklaşımı	Akademik ve sosyal faaliyetlere destek eksikliği	Y4, Z7
		Sosyo-ekonomik ve kültürel sebepler	Y4, Y6, Z4, Z5, Z6

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayenin oluşturulmasında karşılaşılan engellere ilişkin görüşleri teması okul idaresi kaynaklı engeller, öğretmen kaynaklı engeller ve veli kaynaklı engeller şeklinde üç alt tema altında incelenmiştir. Bu temaya ait görüşlerini;

Y1, “...En büyük etmen okul idaresinin iletişime kapalı olması. Kararlara katılımda öğretmenlere çok kulak vermiyorlar. Bir sorun olduğunda idarenin yanına gitmek istesek müdürü kimi zaman odasında bulamıyoruz...Bir diğeri de okulda bir kaos durumu olduğundan dolayı, kurallar yerleşik olmadığından dolayı okul idaresi de bu konuda çok çaba göstermediğinden dolayı bu kaos hali de öğretmenlerde bir yorgunluk, dönem uzadıkça bir bıkkınlık, mesleğe karşı, okula gelme noktasında bir isteksizlik yaratıyor. Bu da sosyal sermayenin gelişmesine engel oluyor...”

Y6, “Bizim okulda sosyal sermaye konusunda çevre faktörü yani çevre içerisinde de veli ayağa sıkıntılı. Eğer biz bu velilere ulaşabilirsek veya vizyonlarını geliştirebilirsek, dünya görüşlerini geliştirebilirsek biraz daha fazla yükseklere hedeflerini

çıkartabilirsek...Onların eminim çocuklarını teşvik etmeleri daha da iyi olurdu. Bizimle olan ilişkileri de daha da iyi olurdu..."

Z2, "...Öğretmenlerin hedefinin olmaması ilk olarak. Yani emeklilik için bekliyor. Tek amacı para kazanmak. Emekliliğini de uzatmış çünkü parası azalacak. Dolayısıyla günü kurtarırım diye çalışan öğretmenler, hiçbir amacı yok. Hani zamanı dolduruyor gibi bir şey. Zaten o durumun öğrenciler de farkında. Öğrenci bile eleştiriyor..." şeklinde ifade etmişlerdir.

Okul İdaresi Kaynaklı Engeller. Öğretmenler ve okul idarecileri okul idaresi kaynaklı engeller alt temasına ait görüşlerinde okul idaresi ve öğretmenler arasındaki iletişime otoriter tutumun hâkim olduğunu, okul idaresinin etkileşime kapalı olduğunu ve öğretmenler arasında ayrımcılık yapıldığını, öğretmenlere eşit ve adil davranılmadığını ifade etmiştir. Okul idaresinin otoriter bir tutum içinde olmasını Y7, *"...Ben ortak kararların alınmasının gerekliliğini düşünüyorum. Veya herhangi bir konuda bir soru soruyorsak karşılığında bir şekilde cevap almayı tercih ederim..."*, Y10, *"...Yöneticiler yetki devri yapabilir mesela. Bu konuda zayıflar. Yani daha kontrollü davranmak yerine güvenebilirler. Yetki devri konusunda bir güven yok. Okul idaresi inisiyatif almıyor çoğu zaman..."*, Z2, *"...Klasik, zorlayıcı, yaptırım uygulayan, kaba, empati kuramayan klasik yönetici. Hani dediğim dedik yani personel umurunda bile değil..."*, şeklinde belirtmiştir.

Okul idarecilerinin etkileşime ve iletişime kapalı olması öğretmenler tarafından belirtilen bir diğer engeldir. Bu duruma ilişkin görüşlerini, Y1, *"...Okul idaresiyle iletişim kuramamak öğretmenlerin yaşadığı en büyük sıkıntılardan birisi. Yani okul sadece öğretmenlerle yürüyor gibi. O yüzden isteriz ki okuldaki idarenin desteğini, güvenini, gücünü arkamızda hissedelim..."*, Y2, *"...Okul idaresi sadece okulu idare eden olmamalı. Okula her anlamda katkı sağlayan ve birleştiren konumda olmalı. Şu anda bizim okulumuzda onun eksik olduğunu düşünüyorum..."*, öğretmenler arasında idarenin ayrımcılık yaptığına ilişkin görüşlerini, Y3, *"...Daha önceki idarenin siyasi fikir olarak kendilerine yakın gördüğü bir grup vardı. Biz bütün projelere, bütün çalışmalara katılıyorduk, destek oluyorduk, bir şekilde*

öğrenci iyi olsun diye... Düşünün yani yarışma hazırladık biz. Ama okul müdürümüz sırf yarışmayı izlemeye geldi diye kendine yakın olan arkadaşlara teşekkür etti, bize teşekkür etmedi mesela. Bu benim çok şevkimi düşürdü...”, Y4, “... Buna en çok engel olabilecek şey adaletsizlik, eşitsizlik. Çünkü insanlar kendini güvenli hissetmiyor...” ifadeleriyle belirtmişlerdir.

Öğretmenler ve okul yöneticileri okul yöneticileriyle ilgili iş yükünün de sosyal sermayeyi olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Bu alt temaya ilişkin evrak işlerinin fazla olmasını ve bir işi yaparken uygulanan prosedürün fazlalığının zaman kaybına yol açtığını vurgulamışlardır. Bu duruma ilişkin görüşlerini, Y1, “...İki müdür yardımcımız var, birisi öğrenci işleriyle uğraşiyor, okulda 1000 öğrenci olduğu için kimi zaman idarecilerden bir tanesi evraklara boğulmuş oluyor. Velilerle de iletişim halinde olduğundan çok sabrı olmuyor, biraz gergin birisi...”, Z3, “... bakıyorsun ki bu evrakları hazırlarken başka hiçbir şey yapmıyorsun yani. Hani günlerce, haftalarca sürebiliyor bazı evraklar, bazı istatistikler...Öğretmenler bir geziye gidecek. Öğretmen ve öğrenciden her şeyi istiyorsunuz yani. Ya da işte yarışma yapılacak şu komisyonu kurun, bu komisyondan şu komisyona geçin...Hocam geziye gitmeyelim diyor. Ben bunlarla uğraşamam diyor öğretmenler. Okuldan eve, evden okula gidiyor işte biraz bürokrasiyi azaltsak...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenler okul yönetiminin öğretmenleri karar alma sürecine dahil etmediğini, dahil etse dahi nihai olarak kendi aldıkları kararları uyguladığını, düşüncelerine değer verilmediğini hissettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca okul yönetimi tarafından dinlenmemenin, paylaşım ve fikir alışverişi içinde olmamanın öğretmenleri kırdığı, motivasyonlarını düşürdüğü, okula aidiyet hissi geliştirmelerini engellediği, okula karşı bakış açılarını olumsuz etkilediği, güven duygusu geliştiremediklerini ve bunun sonucunda sosyal sermayenin oluşamadığı vurgulanmıştır. Öğretmenler bu duruma sebep olarak okul yönetiminin isteksizliğine ek olarak çok fazla evrak işi ve prosedür ile meşgul olmalarını ifade etmişlerdir. Okul yönetimiyle bir şey paylaşmak, bir konu hakkında danışmak için

gittiklerinde okul yöneticilerinin evrak işinden başlarını kaldırıp öğretmenleri dinleyecek, öğretmenlerle ilgilenecek vakitlerinin olmadığı, gün içinde selam vermek için bile öğretmenler odasına uğrayamadıkları belirtilmiştir. Bu bağlamda okul yönetimi ve öğretmenler arasında yaşanan iletişim kopukluğunun sosyal sermayeyi oluşturmada karşılaşılan en büyük engellerden biri olduğu vurgulanmıştır.

Öğretmen Kaynaklı Engeller. Öğretmenler ve okul idarecileri öğretmen kaynaklı engeller alt temasına ait görüşlerinde öğretmenler arasındaki iletişim, öğretmenin duygular durumu, öğretmenlerin değişime kapalı olması ve görev alma isteksizliği üzerinde durmuşlardır. Öğretmenler arasındaki iletişime yönelik düşüncelerini ifade ederken gruplaşma, dayanışma ve paylaşım eksikliğine vurgu yapmışlardır. Bu durumlara ilişkin görüşlerini, Y1, “...Engel olan durumlardan bir tanesi öğretmenler odasındaki gruplaşma, ücretli öğretmenlerin okula kendilerini çok ait hissedememeleri, bu noktada çekimser kalmaları, kendilerini biraz da maalesef eksik, yetersiz hissediyorlar. O yüzden iletişim kurmaktan da uzak olabiliyorlar, gruplaşma da büyük bir engel olabiliyor...”, Y8, “...Öğretmenler arasında iyi bir diyalog sağlanabilir. Zümreler arasında paylaşım yok. Daha çok paylaşım ile daha çok materyal sağlayabiliriz öğrencilere... bu paylaşım yok ve sosyal sermayeye engel olarak görüyorum tabii ki...” şeklinde ortaya koymuşlardır.

Öğretmenlerin değişime kapalı olması alt temasına dair görüşlerini, Z1, “...Değişime kapalı olan insanlar. Hani böyle yerleşmiş bir anlayış vardır. Bu yaşla ilgili bir şey değil. Genç olsun, yaşlı olsun fark etmez. Bazıları çok kapalı oluyor. Bir çalışma yapılacağı zaman bu kişiler genelin isteğini, motivasyonunu kırıyor...”, Z4, “...Öğretmenler dediğim gibi derse girip çıkıyor. Hani derslerini standart bir şekilde işliyorlar ve klasikleşmiş bir şekilde işliyor, kendini yenilemiyor. Okula çok şey katmamış oluyor diye düşünüyorum. Yani bu bizim en büyük engellerimizden birisi. Kendini yenilemek istemeyen, kendi kabuğunda kalan ve hiçbir şeye karışmak istemeyen öğretmen...” şeklinde ifade etmişlerdir. Görev alma isteksizliği konusunda ise Z1, “...Öğretmenlerde bir ekip çalışması yapılacağı zaman hep aynı kişiler yer alıyor. Ve bu da adalet duygusunu köreltiyor. Çünkü çalışma yapan kişiler bir süre sonra

sürekli ben çalışıyorum, diğer arkadaşlarım hiç çaba göstermiyor diyor...”, Z2, “...Öğretmenin özel hayatına çok önem vermesi. Yani işi çok arka planda. Ben çalışmam, ben hastayım daha çok genç oysa. Özel durumları çok yansıtıyorlardı...”, Y3, “...Benim ilk aklıma gelen sorumluluk almama. Mesela koridorda gidiyorsun, bir problem var orada. Aman bana ne nöbetçi öğretmen düşünsün mantığıyla basıp gittiğinizde o problem orada büyüyor. Yani biraz özveride bulunup sorumluluk almak bence problemlerin pek çoğunu çözer...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenler ve okul yöneticileri öğretmenler odasında gruplaşmaların bulunduğu ve bu gruplaşmaların öğretmenler arasında yardımlaşma, paylaşım ve iş birliğini engellediğini belirtmişlerdir. Öğretmenler arasındaki gruplaşmadan bahsederken öğretmenler ve okul yöneticileri gruplar arası dedikodu, tartışma, husumet gibi sıkıntılar yaşanmadığını, fakat grupların resmi sorumluluklar dışında birbirleriyle iletişim kurmaya sıcak bakmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun sonucunda öğretmenler odasında ve okulda kapsamlı bir şekilde iş birliği yapılamadığı, ortak amaçlar etrafında toplanmanın zorlaştığı, örgüt ruhunun oluşamadığı üzerinde durulmuştur. Okul yöneticilerinin sosyal sermayenin önündeki engellerden biri olarak bahsettiği bir diğer konu ise öğretmenlerin resmi görev ve sorumlulukları dışında okulla ilgili özellikle gönüllülük gerektiren faaliyetlerdeki isteksizliğidir. Öğretmenlerin ders bitiş zili çalınca hemen eve gitmek istediklerini, sorumluluk almak, okul ve öğrenciler için ekstra çaba sarf etmek istemediklerini, bazı öğretmenlerin yemek, piknik gibi öğretmenler için düzenlenen sosyal faaliyetlere bile katılmadıklarını, sürekli özel hayatlarıyla ilgili mazeretlerle ekip ruhunu canlandıracak aktivitelerden uzak durduklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun azimli öğretmenlerin şevkini kırdığını, okulda huzursuzluğa sebep olduğunu, birlik ve beraberliğin sağlanamadığını ve bunun sonucu olarak sosyal sermayenin geliştirilemediği vurgulanmıştır.

Veli Kaynaklı Engeller. Öğretmenler ve okul idarecileri veli kaynaklı engeller alt temasına ait görüşlerinde velilerin öğretmenlere yönelik tutumları ve okul faaliyetleri ve

sosyal faaliyetlere yaklaşımı üzerinde durmuşlardır. Ayrıca velilerin öğretmenlere psikolojik baskı uyguladığını, öğretmenlerin şikâyet ve dedikodu gibi istenmeyen durumlarla karşı karşıya kaldığını vurgulamışlardır. Bu bağlamda Y1, “...*Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu velilerden de çekiniyorlar, velilerden yana sorun yaşamak istemiyorlar, bu da bizim üzerimizde biraz baskı kuruyor. Bir de bazen bir şey söylediğimizde, yapmak istediğimizde bunun nereye gideceğini tahmin edemiyoruz. Dediğim gibi o şikâyet edilme ya da arkandan konuşma noktasında çekincemiz olabiliyor...*”, Y4, “...*Çünkü yapacağınız değişik denemeler, projeler olabilir ama veliler buna sıcak bakmadığında uygulayamıyorsunuz. Çocuklarla diyalogumuza bile yansıyor. Hangi kelime seçmeliyim acaba çocukla konuşurken? Yanlış anlaşılabilir mi bu? Yani okulun bulunduğu konum, kültürel seviye çok etkiliyor...*”, şeklinde ifade etmişlerdir.

Velilerin okul faaliyetlerine yeterli desteği vermemesi ve velilerin içinde bulunduğu kültürel ve sosyo-ekonomik durumlar kaynaklı engelleri Z6, “...*Veli profilimizin biraz düşük olması sosyal sermaye açısından bizi yoruyor. Yani bir proje yapacağız ama birden biri, “hayır, ben istemiyorum” der. Ya da bir öğretmenimiz çok güzel bir gezi planlıyor. Velilerden birkaçı istemediğini söyledi. Tartışmaya götürüyorlar, öğretmenin canı sıkıldı. Toptan yaptığı geziyi iptal etti...*”, Y6, “...*Velilerle görüştük ama değiştiremiyorsunuz bazı şeyleri. Aşamadığımız bir zihniyet var orada. Bilmiyorum nasıl aşılır orada tıkanıp kalıyoruz. Hatta bunu zaman zaman öğrencilerin arasından da bazıları söyler. Yani “öğretmenim şu kişiler sınıfta olmasa daha iyi olur” diyor mesela çocuk. Çünkü biliyor ki o zihniyet, o kafa kendisine de köstek oluyor...*”, Y4, “...*İstediğim öğrencinin yaptığım projeye gelmediği oldu mesela. O çocuk gelse hem onun için hem proje için iyi olacak. Ama veli diyor ki ben sıcak bakmıyorum, ben istemiyorum. Veya bütün sınıfı projeye dahil edeceğim ama bir veli proje esnasında çocuğunun fotoğrafının çekilmesini istemiyor...*” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşlerine göre sosyal sermayenin önündeki başlıca engellerden biri velinin öğretmenlere ve okul faaliyetlerine yaklaşımıdır. Öğretmenler ve okul yöneticileri geçerli bir sebep olmaksızın velilerin öğretmenleri ayet

ettiklerini, şikâyet etme yoluyla öğretmenlere psikolojik baskı uyguladıklarını, evde öğretmenler hakkında dedikodu yaptıklarını ve bu durumun öğrencilerin sınıfta öğretmene tutumlarını etkilediğini, öğrencilerin öğretmenlere saygı duymadığını ifade etmişlerdir. Bunun sonucu olarak öğretmenlerin duygusal olarak yıprandığı, güven sorunu yaşadığı, velilerle sağlıklı bir şekilde iletişime geçemediği, mesleki tatmin ve motivasyonlarının hasar gördüğü belirtilmiştir. Bir başka yaşanan sorun ise velilerin okullarda yapılan akademik ve sosyal faaliyetlere yaklaşımı ve müdahalesidir. Öğretmenler velilerden destek göremediklerini, üstelik yapılacak aktivitelere sosyo-ekonomik ve kültürel temelli sebeplerle engel olduklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler öğrencinin yararı için düzenlenen faaliyetlere bazı velilerin izin vermediklerini, bu durumun hem kendilerini hem de öğrencileri demotive ettiğini, azimlerinin kırıldığını ve geliştirici, ufuk açıcı aktivitelere katılacak cesaret ve destekten yoksun olduklarını vurgulamışlardır. Velilerle yaşanan bu iki durumun okulun sosyal sermayesinin gelişmesini engellerken öğrencilerin yararını da yok saydığı ifade edilmiştir.

Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Geliştirilmesine Yönelik Önerileri Temasına Ait Bulgular

Öğretmenlere ve okul yöneticilerine “Okulunuzun sosyal sermaye düzeyinin artırılması için neler yapılabilir?” şeklinde altıncı alt probleme ilişkin görüşleri sorulmuştur. Öğretmenlere ve okul yöneticilerine yöneltilen bu soruyla görev yaptıkları okullarda sosyal sermayeyi geliştirmeye ilişkin yapılabilecek muhtemel çalışmaların ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin düşüncelerinden hareketle sosyal sermayenin geliştirilmesi için yapılabilecek çalışmalara ilişkin öneriler teması analiz edilmiş, temaya ait bulgular alt temalar, kodlar, öğretmenler ve okul yöneticileri başlığı altında Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11

Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayenin Geliştirilmesine Yönelik Önerileri Temasına Ait Bulgular

Alt Temalar	Kodlar	Öğretmenler ve Okul Yöneticileri
	Öğretmenleri Karar Alma Sürecine Dahil Etme	Y1, Y3, Y7
	Öğretmenlere Eşit ve Adil Davranma	Y4
Okul İdaresine Yönelik Öneriler	İletişime Açık Olma	Y1, Y4, Y7
	Yetki Devri	Y3
	İnisiyatif Alma	Y3
	Tutarlı Olma	Z1, Z3
Öğretmenlere Yönelik Öneriler	Bağların Güçlendirilmesi	Y2, Y3, Y4, Y8, Z4
Velilere Yönelik Öneriler	Veli-Okul, Veli-Öğretmen Bağının Güçlendirilmesi	Y1, Y4, Y5, Z2, Z6
Okul İçi Etkinliklerin Düzenlenmesi	Öğretmen, Öğrenci ve Velilere Yönelik Proje, Seminer, Eğitim, Konferans Düzenleme	Y1, Y6, Y8, Y9, Z1, Z2, Z4, Z6
Okul Dışı Etkinliklerin Düzenlenmesi	Öğretmen ve Öğrencilere Gezi, Piknik, Yarışma, Drama Etkinliği Düzenleme	Y1, Y2, Y4, Y7, Y8, Z2, Z4
	Özel Günleri Kutlama	Y2, Y4

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayenin geliştirilmesine yönelik önerileri teması okul idaresine yönelik öneriler, öğretmenlere yönelik öneriler, velilere yönelik öneriler, okul içi etkinliklerin düzenlenmesi ve okul dışı etkinliklerin düzenlenmesi olarak dört alt tema altında incelenmiştir. Bu temaya ait görüşlerini;

Y2, “...Yapılan yarışmaları, gezileri arttırabiliriz. Gezi dışında piknikler... Yarışmalara katılmak, TÜBİTAK yarışması vesaire bunları söyleyebiliriz. Tabi öğrenciyi de işin içine dahil etmiş oluyoruz. Onlara da unutulmayacak zamanlar yaşatmış oluyoruz...”

Y4, “...İdarenin objektif olması, herkese karşı objektif, adaletli ve eşit olması birinci kural bence İdarenin öğretmenler ile arasına mesafe koyması gerektiğini düşünüyorum. Hatır gönül mevzuları, akrabalık ilişkisi her neyse arkadaşlık da olabilir. Bunlardan tamamen sıyrılarak idarecilik yapması gerektiğini düşünüyorum...”

Z1, “...Öğretmenlerin mesela eğitimlere katılması çok önemli. Çünkü onun bakış açısını değiştiriyor. Hizmet içi eğitim olur, işte yüksek lisans eğitimi olur. Seminer olur, konferans olur, bunlara katılmasında mümkün olduğu kadar her türlü kolaylığı sağlanması gerekir bence. Çünkü o kişi orada edindiği bilgiye getirecek, okulunda arkadaşlarına aktaracak veya kendisi kullanacak bu bilgiyi...”

Okul İdaresine Yönelik Öneriler. Öğretmenler ve okul yöneticileri okul idaresine yönelik öneriler alt temasına ait görüşlerinde öğretmenleri karar alma sürecine dahil etme, öğretmenlere eşit ve adil davranma, öğretmenlerle iletişime açık olma, yetki devri yapabilme, inisiyatif alma ve tutarlı olma üzerinde durmuşlardır. Öğretmenleri karar alma sürecine dahil etme konusuna ilişkin düşüncelerini Y1, “...İdare isini biraz daha ciddiye almalı. Öğretmenlerin sözüne kulak vermeli. Okuldaki bu kaos havasını, bu düzensizliği biraz oturtmaya çalışmalı. Öğretmenlerle açık iletişim kurmalı. Hiç değilse günde bir kez öğretmenler odasına uğrayıp işte bir selam verilebilir...”, Y7, “...Ben ortak kararların alınmasının gerekliliğini düşünüyorum. Hani demek değildir ki benim ortaya sunduğum fikri herkes kabul etti. Ama üzerinde tartışılabilir kabul edilmeyebilir. En azından biliniyor olması benim için bir saygı göstergesi ve de bu beni motive eder açıkçası...”, öğretmenlere yönelik eşit ve adil bir tutum içinde olmaya ilişkin Y4, “...Öğretmenler sizin verdiğiniz ders programından memnun olmasa bile herkese eşit şekilde verdiğiniz bildiğinde güvensizlik duymaz. Kötü program olmuş olabilir. O zaman yapacak bir şey yoktu çünkü herkes aynısını verdiniz. Güven zaten bu şekilde oluşur. En azından kuralların uygulandığını herkese aynı durumda, aynı koşulda aynı tepkilerin verildiğini bildiğinde kesinlikle sosyal sermayenin büyük oranda artacağını düşünüyorum...”, okul idaresinin öğretmenlerle iletişime açık olmasını Y1, “...Öğretmenlerle açık iletişim kurmalı. Hiç değilse günde bir kez öğretmenler

odasına uğrayıp işte bir selam verilebilir. Nasılsınız? Bir sorun var mı diye sorulabilir. Hiç değilse her gün kendilerinin yüzlerini görmek bile, okulda olduklarını bilmek bile bir destek, güven hissettiriyor. Onların iletişime açık olduğunu görüyoruz...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Okul yöneticilerinin yetki devri yapması ve inisiyatif almasını Y3, “...Birazcık daha idare inisiyatif alabilir ya da o inisiyatifi öğretmene verebilir. Ama şöyle bir kural var bizde bu benim en hoşlanmadığım şey. Ne yapıyorsan yap önce gidip müdüre söyleyeceksin. Ve müdür onay verirse yapacaksın. Yani bu işleyişi, süreci uzatıyor... Yani diyorum ki inisiyatifi bana bırak, sorumluluğu bana bırak. En azından birazcık daha esnek davranabilir...”, Y10, “...Böyle bir iş yapılacaksa bunun on kişinin kontrolünden geçmesine gerek yok. İdare birine devrettiği zaman o kişi sorumluluğu tamamen üstlendiğinde yönetici o kişiye her türlü anlamda güvendiğinde işler daha hızlı yürüyecektir bence ve daha az yorucu olacaktır...”, okul yöneticilerinin tutarlı bir tavır içinde olmaları gerektiğini Z1, “...İdarecilerden birinin söylediğinin tam tersini diğerinin söylememesi. İdareciler önce kendi aralarında düzenli toplantılarda kararlaştıracaklar, önce bir birlik olacaklar, daha sonra öğretmenlere bunları aktaracaklar ve burada da bütün idareciler tutarlı olacaklar. Çünkü bu güveni kazanmayı sağlıyor...”, Z3, “...Okul yöneticileri tutumlarda kararlı olmalı güven duygusunu oluşturmak için. Güveni koruyabilmek için aynı durum ve şartlarda yine aynı tutum sergilememiz gerekiyor. Bir gün öyle bir gün böyle olmuyor...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenler okullarda sosyal sermayenin gelişebilmesinde okul yönetiminin öğretmenlere yaklaşımının anahtar unsur olduğu yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Öğretmenler okul yönetiminin öğretmenlerin düşüncelerine kulak vermesi, fikir alışverişi yapması, öğretmenler odasına gün içinde uğrayarak öğretmenlerle iletişim içinde olması ve okulla ilgili karar alma sürecinde öğretmenleri dahil etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğretmenler okul yönetimi öğretmenlerle sağlıklı bir şekilde iletişim kurarsa güven duygusu geliştirebileceklerini, okul yönetiminin desteğini hissedersen mesleki motivasyon ve doyumlarının artacağını, okula ait hissedeceklerini ve sosyal sermayenin oluşacağını vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra öğretmenler okul yöneticilerinin öğretmenlere

yaklaşımında eşitlik ve adaleti kılavuz edinmelerinin okul iklimini daha sıcak hale getireceğini ve örgüt ruhunun gelişmesine zemin oluşacağını belirtmişlerdir. Böylece okul yönetiminin öğretmenlerle diyalogunun sosyal sermayenin gelişmesinde büyük rol oynadığı üzerinde durmuşlardır.

Öğretmenlere Yönelik Öneriler. Öğretmenler ve okul yöneticileri öğretmenlere yönelik öneriler alt temasına ait görüşlerinde öğretmenler arasındaki bağların güçlendirilmesini vurgulamışlardır. Bu duruma ilişkin görüşlerini Y2, “...*Seminer haftalarında yapılan etkinlikler vardı. Farklı bir paylaşımımız oluyordu öğretmenlerle. Hani okul ortamından açıkçası uzaklaşıp farklı bir ortamda yapılan aktivitelerin iletişimi kuvvetlendirdiğini düşünüyorum...*”, Y8, “...*Öncelikle öğretmenler arasındaki diyalogun geliştirilmesi ve gruplaşmanın yok edilmesi lazım. Öğretmenler birbirine değer verirse birbirine karşı sempatik yaklaşırsa, şöyle bir proje var beraber katılım, beraber çalışım derse sosyal sermaye gelişir...*” Z4, “...*Öğretmenler arasındaki bağları güçlendirmek için de yine aynı şekilde sportif faaliyetler, yarışmalar yapılabilir ki yapıyorduk zaten. Özellikle seminer dönemlerinde çok güzel faaliyetler oluyordu öğretmenden arasında...işte birlikte iletişime geçebilecekleri ortamlar olması bence bağı güçlendiriyor...*” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenler ve okul yöneticileri sosyal sermayeyi geliştirebilmek için öğretmenler arasındaki diyalogun kuvvetli olması ve yardımlaşmanın olması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Görüşlerini ifade ederken öncelikle öğretmenler odasındaki gruplaşmaların ortadan kaldırılarak öğretmenleri bir araya getirecek, bağlarını güçlendirecek faaliyetlerin yapılmasını öneri olarak sunmuşlardır. Öğretmenler diyalog içinde olursa, iş birliği yaparsa, paylaşım içinde olursa sosyal sermayeyi geliştirecek okul atmosferinin oluşabileceği, birlik ve beraberlik içinde, birbirinden güç alarak faydalı çalışmaların yapılabileceği ifade edilmiştir.

Velilere Yönelik Öneriler. Öğretmenler ve okul yöneticileri velilere yönelik öneriler alt temasına ait görüşlerinde velilerin okulla ve öğretmenlerle bağlarının güçlendirilmesini

vurgulamışlardır. Bu konuya dair düşüncelerini Y1, “... Okul aile birliğimiz var, daha etkin hale getirilip velilerin okulla olan iletişimi güçlendirilebilir. Velilerin sorumluluk alacağı çeşitli görevler, etkinlikler verilebilir. Çünkü veli kendini okula ait hissedince okula destek verdiği, güç verdiği bu öğrenciye de yansıyor. Öğrenci de okulla iletişim, bağ kurabiliyor. O yüzden veli ayağını da biraz okula çekmek gerekiyor...”, Z6, “... Veli kaynaklı iş birliği yapılması lazım. Mesela sınıfın dolabı kırılmış, müdür veliyi okula çağırmış konuşalım diye. Babanın ifadesi şu şekilde; kırabilir benim vergilerimle ödeniyor. Bu can sıkıcı, yani bunu söylememesi gerek. Yani ağız birliği yapmalıyız velilerle. Bizim yanlış dediğimiz bazı şeylerde maalesef yapabilir, çocuktur yapar şeklinde yaklaşıyorlar. Burada çatışma yaşıyoruz işte...Veli ziyareti yapabiliriz, okula çay içmeye de çağırabiliriz. Velileri bu şekilde kazanabiliriz...” şeklinde belirtmişlerdir.

Öğretmenler ve okul yöneticileri velilerin öğretmenlerle iletişim içinde olmasının önemi üzerinde durmuşlardır. Velilerle sağlıklı iletişim kurulduğunda ve veliler eğitim-öğretim sürecine dahil edildiğinde öğrencilerle ilgili karşılaşılan disiplin problemlerinin daha kolay çözüme kavuştuğu, velilerin kendilerini değerli hissettiği, velilerin okulda yapılan faaliyetlere ilişkin detaylı bilgiye sahip olduğu için ılımlı bir tutum içinde olduğu ve sosyal sermayenin geliştiği vurgulanmıştır. Ayrıca velinin okulla ve öğretmenle olan bağlarının niteliğinin öğrencinin okul ve sınıfta sergilediği tutuma yansıdığı belirtilmiştir. Okulla ve öğretmenle saygı çerçevesinde sürekli iletişim halinde olan velilerin çocuklarının da öğretmenlere saygı duyduğunu, disiplin problemi sayılacak davranışlarda bulunmadığı, görev ve sorumluluklarını yerine getirerek okulu benimsediği ifade edilmiştir. Bu sebeple sosyal sermayenin gelişebilmesi için velilerle bağların güçlendirilmesi, onlara eğitim öğretim sürecinin bir parçası olduklarının hatırlatılması ve velilere yönelik etkinliklerin düzenlenmesi verilen öneriler arasındadır.

Okul İçi Etkinliklerin Düzenlenmesi. Öğretmenler ve okul yöneticileri okul içi etkinliklerin düzenlenmesi alt temasına ilişkin görüşlerinde öğretmen, öğrenci ve velilere yönelik proje, seminer, eğitim ve konferans düzenleme ihtiyacından bahsetmişlerdir. Bu

konuyla ilgili olarak Z1, “... Öğretmenlerin mesela eğitimlere katılması çok önemli. Hizmet içi eğitim olur, işte yüksek lisans eğitimi olur. Seminer olur, konferans olur, bunlara katılmasında her türlü kolaylığı sağlanması gerekir bence. Çünkü o kişi orada edindiği bilgiye getirecek, okulunda arkadaşlarına aktaracak veya kendisi kullanacak bu bilgiyi...”, Z6, “...Velilerle toplantılar düzenlenebilir. Toplantılara bir konu belirlenip onun üzerinden tartışılabilir mesela. Bir öğretmenimiz yapıyor. Bir kitap belirliyor, ayda bir etkinlik yapıyor. O kitap okunuyor veliler tarafından ve veliler bu kitap üzerinden tartışma yapıyor. Kişisel gelişim kitabı ve gerçekten de işe yaradığını düşünüyorum. Çünkü yazışmalardan gördüğüm kadarıyla her birisi öğretmenimize teşekkür ediyor...” ifadelerinde bulunmuşlardır.

Öğretmenler ve okul yöneticileri okullarda öğretmenlere, öğrencilere ve velilere yönelik onları proje, eğitim ve konferans gibi etkinliklerin düzenlenmesinin okulun sosyal sermayesini artıracaklarını belirtmişlerdir. Bu tür etkinliklerin eğitim-öğretim sürecine dahil olan tüm örgüt üyelerinin kişisel ve mesleki gelişimini desteklerken birlikte bir şeyler yapma, ortak dil kullanma, birbirini daha çok tanıma ve okula aidiyet hissi geliştirme durumlarını geliştireceğini ifade etmişlerdir. Okul içinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin çeşitli akademik ve sosyal etkinliklerle zenginleştirilip desteklendiği okullarda öğretmenler ve okul yöneticileri bireylerin memnuniyeti, istekliliği ve bu durumun sosyal sermayeye sağladığı katkı üzerinde durmuşlardır.

Okul Dışı Etkinliklerin Düzenlenmesi. Öğretmenler ve okul yöneticileri okul dışı etkinliklerin düzenlenmesi alt temasına ilişkin görüşlerinde sosyal sermayenin geliştirilmesi için öğretmen ve öğrencilere gezi, piknik, yarışma, drama etkinliği düzenlemenin ve özel günleri kutlamanın önemini vurgulamışlardır. Bu önerilere yönelik görüşlerini Y1, “... Geziler yapılabilir, piknik düzenlenebilir. Ankara'nın görülmesi gereken tarihi yerlerine gidilebilir bütün öğretmenlerin ve birçok öğrencinin de katılacağı. Böyle hafta sonları da yapılabilecek etkinlikler de yine güzel bir bağ kurulmasını sağlayabilir...”, Y4, “...Okul dışındaki aktiviteler sosyal sermayeye büyük katkı sağlayabilir. Öğretmenlerle birlikte öğrenciler ve idarenin

dahil olduğu geziler ve çeşitli yerlere ziyaretler...Veya özel günlerde belki idareci olarak öğretmenlere bir hediye vermeyi düşünürüm. En azından küçük bir mesaj atarım, öğretmenin önemsendiğini hissettirecek davranışlar...”, Z2, “...Önceden öğretmen tiyatrosu yapmıştık. Hayatımın en güzel zamanlarıydı. Tiyatro gibi etkinlikler düzenlenebilir. Özel günlerde yemek olur...”, Z4, “...Gezi, kutlamalar, yemekler, atölyeler düzenlenebilir...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenler ve okul yöneticilerinin sosyal sermayeyi geliştirmede etkili olacağını düşündüğü bir diğer uygulama okul dışında örgüt üyelerinin kaynaşmasına imkân sağlayacak etkinliklerin düzenlenmesidir. Gezi, piknik, yemek gibi bireylerin birbirleriyle paylaşımda bulunabileceği, birbirlerini daha iyi tanıyabileceği ve iletişim ağlarını kuvvetlendirecek aktivitelerin sosyal sermayeyi artıracığı üzerinde durulmuştur. Öğretmenler okul dışında düzenlenen organizasyonlarda daha rahat hissettiklerini, kendilerini özgürce ifade edebildiklerini, meslektaşlarının farklı yönlerini keşfettiklerini, öğretmenler odasında mevcut olan gruplaşma ortamından uzakta birbirlerine daha önyargısız yaklaştıklarını vurgulamışlardır. Böylece bu tür etkinliklerde güven ve iletişim kapılarının aralandığını ifade ederek okul dışında düzenlenen sosyal faaliyetlerin çeşitlendirilerek artırılması gerekliliğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, öğrencilerle yapılan müze ziyareti, sinema etkinliği gibi aktivitelerin öğretmen ve öğrenci arasındaki bağları kuvvetlendirdiğini, öğrencilerin ufuklarının açıldığını ve okulun sosyal sermayesinin iyileştiğini belirtmişlerdir. Okul yöneticileri okul dışında düzenlenen etkinlikler ile ilgili olarak görüşlerinde öğretmenler ve öğrencilerin motive olduklarına, öğretmenler ve öğrenciler arasında iletişim bağlarının güçlendiğine ve okul ikliminin daha sağlıklı ve sıcak hale geldiğine yer vermişlerdir. Bu sebeple özellikle öğretmenler ve öğrenciler için okul dışı etkinliklerin düzenlenmesinin okulun sosyal sermayesini geliştireceğine vurgu yapmışlardır.

Bölüm 5

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara bağlı yorumlar, sosyal sermaye konusuyla ilgi yapılan bazı araştırma sonuçlarıyla birlikte bu araştırmanın sonuçlarının değerlendirilmesi, araştırmacılara ve uygulayıcılara yönelik öneriler yer almaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Ankara ili Çankaya, Yenimahalle, Mamak, Altındağ, Etimesgut, Keçiören ve Sincan ilçelerinde görev yapmakta olan öğretmenler ve okul yöneticileri ile yapılan bu araştırmada katılımcıların sosyal sermayeye ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırmada on öğretmen ve altı okul yöneticisine yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan altı adet demografik ve altı adet açık uçlu soru yöneltilerek elde edilen verilerden konu ile ilgili bulgulara ulaşılmıştır.

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında öğretmenler ve okul yöneticilerine sosyal sermaye kavramının anlamına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Öğretmenler ve okul yöneticileri görüşlerinde çoğunlukla iş birliği, dayanışma, paylaşım, iletişim, diyalog, verimlilik, birlikte bir şeyler gerçekleştirme isteği, güven, aidiyet hissi ve veliyle iletişim gibi kavramlara yer vermişlerdir. İlgili literatürde de sosyal sermayenin diğer sermaye türleri gibi bireysel, örgütsel, bölgesel ve toplumsal beklentileri, dayanışmayı, birlikteliği, verimliliği ve kalkınmayı destekleyecek bir kaynak olarak ele alındığı ve ihmal edilmemesi ve yatırım yapılması gereken bir alan olduğu kabul edilmiştir (Yarcı, 2011). Öğretmenler ve okul yöneticileri özellikle iş birliği, iletişim, güven ve aidiyet hissine vurgu yaparak bu olguların bir örgüt olarak okula ve okulda görev yapan örgüt üyelerine katkılarına görüşlerinde yer vermişlerdir. Benzer şekilde Ekinci' ye (2010) göre de güven unsuru sosyal sermaye ile ilgili yapılan bütün çalışmalarda temel öge olarak kabul edildiğini, insanlar arasında bulunan

ilişkilerin sosyal sermayeyi oluşturduğunu, insan ilişkilerinin niteliğinin sosyal sermayede büyük etkisinin olduğunu belirtmiştir.

Araştırmanın ikinci ve üçüncü alt problemine ilişkin olarak öğretmenler ve okul yöneticilerinin okullarda sosyal sermayenin unsurlarına ve kullanımına yönelik düşünceleri incelenmiştir. Öğretmenler ve okul yöneticileri, sosyal sermayenin güven, sosyal ağlar, normlar, katılım ve örgütsel bağlılık unsurlarından oluştuğunu ifade etmişlerdir. Güven unsuruna ilişkin görüşlerini paylaşıırken hem öğretmenler hem de okul yöneticileri öğretmenlerin okul idaresine yönelik güven duygusuna vurgu yaparak ders programları yapılırken idarenin sergilediği tutum ve genel olarak öğretmenlere karşı adil ve eşit davranmanın önemi üzerinde durmuşlardır. Sosyal sermaye teorisyenlerinden Fukuyama da sosyal sermayeyi bir toplumda güven unsurundan kaynaklanan bir kapasite olarak tanımlamıştır (Field, 2006, s. 88).

Sosyal ağlar, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayeyi oluşturan bir başka unsur olarak görüşlerinde yer verdikleri bir kavramdır. Öğretmenler ve okul yöneticileri sosyal ağlardan bahsederken ortak amaçlar etrafında toplanmak, okul idaresi ve öğretmen iletişimi, öğretmenler arası iletişim, velilerle iletişim, farklılıklara ve yeniliklere saygı konuları üzerinde durmuşlardır. Ortak amaçlar etrafında toplanmak bağlamında öğretmenler ve okul yöneticileri genel olarak belirli gün ve haftalar programlarını düzenlemek için ve okulda yapılması gereken projeler üzerinde çalışmak için bir araya geldiğini, bu faaliyetlerde herkesin görev ve sorumluluklarını yerine getirdiğini ancak gönüllü olarak yapılabilecek ekstra değer katan işlerde çok fazla bir araya gelmediğini ifade etmişlerdir. Hemen hemen tüm katılımcılar, öğretmenler odasında gruplaşmalar olduğunu, öğretmenler arasındaki iletişimin bu gruplar arasında iyi olduğunu, kalabalık okullarda gruplaşmanın kaçınılmaz olduğunu ve grupların birbirleriyle ilgili sıkıntılı durumlarının olmadığını belirtmişlerdir. Öğretmenler ve okul yöneticileri velilerle olan iletişimde birtakım sorunlar yaşandığını, velilerin öğretmenler hakkında şikayetlerde bulunduğunu ifade etmişlerdir. Okullarda ortak bir kullanma noktasında ise kalabalık

okullarda çok farklı görüş, düşünce ve duyguda insan bulunduğu ve ortak bir dil kullanmanın böyle ortamlarda zor olduğu belirtilmiştir. Farklılıklara ve yeniliklere saygı konusunda hem öğretmenler hem de okul yöneticileri okulun amaçlarına ulaşmada katkı sağlayacak, eğitim öğretim faaliyetlerini ve öğrencilerin gelişimini destekleyecek her türlü farklılık ve yeniliğe açık olduğunu vurgulamışlardır. Benzer şekilde Akyürek (2019) de çalışmasında okullarda farklılıklara tolerans ve ortak normları benimseme konusunda iyi düzeyde ortalama olduğunu tespit etmiştir. Okul yöneticileri ve öğretmenlerin ortak amaçlar doğrultusunda hareket ettiklerini, öğretmenler ve öğrencilerin güçlü değerlerle iletişim içinde olduğunu ve bu değerlerin farklılıklara saygı ve anlayış temelinde oluştuğunu ifade etmiştir.

Öğretmenler ve okul yöneticileri sosyal sermayenin unsurlarından biri olan katılım konusunda düşüncelerini paylaşırken öğretmenlere yönelik etkinlikler, öğrencilere ve velilere yönelik etkinlikler ve akademik ve sosyal faaliyetlere gönüllü katılımdan bahsetmişlerdir. Öğretmenlere yönelik etkinlikler arasında düzenlenen öğretmenler günü programları, kahvaltılar, iftar yemekleri, geziler, piknikler ve öğretmenlerin özel günlerini tebrik etme yer almaktadır. Öğrencilere ve velilere yönelik etkinlikler ise belirli gün ve haftaları kutlama, müze ziyareti, mezuniyet töreni, kitap okuma günleri, geziler ve kitap fuarını kapsamaktadır. Akademik ve sosyal faaliyetlere gönüllü olarak katılım konusunda okul yöneticileri ve öğretmenler bazı öğretmenlerin hem etkinlikler düzenlemede hem de sürece katılmada istekli olduğunu ve emek harcadığını diğerlerinin ise sadece dersine girip, işini yapıp bunlar dışında kalan aktivitelerle ilgilenmediğini, bu konuda istekli olmadığını ifade etmişlerdir. Bu araştırmanın sonucuna benzer şekilde Plagens (2011) de yüksek sosyal sermaye düzeyine sahip toplumlarda insanların gruplara ve derneklere katılmaya ve dahil olmaya daha motive yaklaştıklarını, katılımın kaynağının topluluğa olan ilginin, ortak ilgi duyulan konuların, hobilerin, kâr amaçlı faaliyetlerin ya da gençlik gruplarının olabileceğini ifade etmiştir.

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşlerine göre normlar ve kurallar sosyal sermayenin en temel unsurlarından birisidir. Benzer şekilde Akyürek'in (2019) çalışmasının

bulgularına göre de norm ve değerler öğretmenlerin sosyal sermayeyi okullarında en yüksek düzeyde algıladıkları boyuttur. Akyürek'in (2019) araştırmasının sonuçlarına göre okullarda normlar ve değerler bileşeninin iyi düzeyde mevcut olması ve verimli bir şekilde kullanılması ile sosyal sermayenin geliştirilebileceği; böylece daha etkin bir yapı, bireyler arası bağlılık, iş birliği ve güvenin ortaya çıkacağı ortaya konmuştur. Bu araştırmanın bulgularında konuya ilişkin olarak öğretmenler ve okul yöneticileri normlar ve kuralların uygulanması, yaptırım uygulama ve okullarda yaşanan sorunların çözüm yoluyla ilgili düşüncelerini paylaşmışlardır. Öğretmen ve okul yöneticilerinin çoğu okullarda bir grup öğretmenin derse vaktinde girmediğini, geciktiğini ve teneffüslerde nöbet yerinde bulunmadığını ya da nöbet yerine zamanında gelmediğini ve bunların okulda sorun olduğunu ifade etmişlerdir. Böyle durumlarda yaptırım uygulanmadığını, öğretmenler toplantısında okul idaresinin herkese genel bir uyarı yaptığını, sorunun devam etmesi durumunda bireysel olarak sözlü uyarı yapıldığını belirtmişlerdir.

Öğrencilerle ilgili yaşanan disiplin sorunlarının çözümünde yaptırım uygulamadan rehberlik servisine başvurarak veliyle iletişim sağlama yoluyla çözüm bulunmaya çalışıldığı, olağan dışı ciddi bir durum olmaksızın yaptırımlara başvurulmadığı vurgulanmıştır. Yaptırımların uygulanmamasının ve kuralların sağlıklı bir şekilde işlememesinin sosyal sermayeyi olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca okullarında sosyal sermaye düzeyinin iyi olduğunu ifade eden öğretmenler ve okul yöneticileri normlar ve kuralların örgüt üyeleri tarafından benimsendiğini ve kimse uyarmaksızın herkesin kuralları ve normları dikkate alarak davranış sergilediklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmanın dördüncü alt problemi kapsamında öğretmenler ve okul yöneticilerinin sosyal sermayenin katkılarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Sosyal sermayenin katkıları eğitim-öğretim örgütleri olan okullar bağlamında öğretmenler açısından ve okul açısından olarak iki şekilde ele alınmıştır. Öğretmenlerin okula aidiyet hissi geliştirmeleri, okulda mutlu hissetmeleri, mesleki motivasyonlarının ve tatminlerinin yüksek olması, mesleki gelişimlerinin iyi olması ve kendi aralarında iyi iletişim kurmaları sosyal sermayenin

öğretmenlere sağladığı katkılar arasında belirtilmiştir. Benzer şekilde Ergüven Akbulut'un (2019) çalışması da öğretmenlerin meslektaşlarıyla kurduğu olumlu ilişkilerin karşılıklı fayda sağladığını, problemlerin ise mesafeli ilişkilere ve okul atmosferinin olumsuz olmasına neden olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca meslektaşlarla kurulan pozitif akademik ilişkilerin iş birliğini güçlendirdiği, öğretmenlerin yeni etkinlikler keşfetmelerini sağladığı ve mesleki gelişimlerini desteklediği belirtilmiştir. Bu durumla bağlantılı olarak öğretmenler okullarında sosyal sermayenin unsurlarından özellikle sağlıklı iletişim ve güven duygusu geliştiği zaman okulda daha mutlu ve motive hissettiklerini, okul için daha çok emek harcadıklarını ifade etmişlerdir. Özan, Özdemir ve Yaraş'ın (2017) araştırması da bu bulguları destekleyen sonuçlar ortaya koymuştur. Söz konusu araştırmanın sonuçlarına göre sosyal sermayenin bileşenleri olan örgütsel bağlılık, iletişim, ortak normları benimseme ve farklılıklara saygı olguları ile mesleki motivasyon arasında yüksek düzeyde pozitif yönde bir ilişki vardır.

Sosyal sermayenin okula sağladığı yararlarla ilgili olarak öğretmenler ve okul yöneticileri sosyal sermayesi iyi olan okullarda velilerin okula ilgisinin yüksek derecede olduğunu, okulun çevrede pozitif bir imaj uyandırdığını, okula olumlu bir atmosferin hâkim olduğunu, akademik ve sosyal faaliyetlerin etkili bir şekilde ilerlediğini vurgulamışlardır.

Araştırmanın beşinci alt problemi kapsamında öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin sosyal sermayenin okullarda oluşturulması ve geliştirilmesi sürecinde karşılaştıkları engellere ilişkin görüşleri incelenmiştir. Bu bağlamda veli, öğretmen ve okul idaresi kaynaklı birtakım engellerle karşılaşıldığı ifade edilmiştir. Öğretmenler okul idaresinin otoriter bir tutum içinde olmasının, karar alma sürecinde öğretmenlerin fikirlerine başvurmayıp etkileşime kapalı olmasının, öğretmenlere eşit ve adil davranmayıp ayrımcılık yapmasının sosyal sermayenin önündeki en büyük engellerden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu tutumun öğretmenleri de motive ettiğini, okulda rahat hissetmediklerini, okul yönetimine güven duygusu geliştiremediklerini ve buna bağlı olarak da okulun sosyal sermayesinin gelişemediğini belirtmişlerdir. Ergüven Akbulut (2019) da çalışmasında katılımcıların okul idaresiyle ilgili olarak birlikte karar alma, okuldaki durumlardan haberdar etme, fikir alış-

verisinde bulunma ve velilerle iyi ilişkiler kurma durumlarını vurguladığını, bu tür davranışların hem öğretmenleri hem de ders sürecini olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir. Öğretmenler, gruplaşmanın, gruplaşma kaynaklı yetersiz dayanışma ve paylaşımın öğretmenler arasındaki iletişimin kalitesini düşürdüğünü ifade ederek sosyal sermayenin geliştirilme sürecine engel olduğunu belirtmişlerdir. Okul yöneticileri ise öğretmenlerin değişime ve yeniliğe kapalı olmasının, kendisini geliştirmemesinin, okula katkı sağlayacak çalışmalarda görev almak istememesinin sosyal sermayeyi oluştururken karşılaştıkları engeller arasında olduğunu vurgulamışlardır.

Sosyal sermayenin oluşturulma ve geliştirilme aşamasında karşılaşılan bir diğer engelin veli kaynaklı olduğu ifade edilip velilerin öğretmenlere yönelik şikâyet, dedikodu ve psikolojik baskı uygulama gibi tutumlarının olumsuz sonuçlara yol açtığı belirtilmiştir. Üstelik öğretmenler velilerin okul içinde düzenlenen akademik ve sosyal faaliyetlere destek vermeyerek negatif yaklaşım içinde olmasının sosyal sermayeyi engellediğini ifade etmişlerdir. Alemdar'ın (2019) araştırması da bu sonucu destekler nitelikte velilerin eğitim-öğretim faaliyetlerine ilişkin kararlara ve etkinliklere yönelik ilgisinin yeterli olmadığı sonucuna varmıştır. Bunun yanı sıra velilerin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerinin sosyal sermayenin okullarda geliştirilmesini olumsuz yönde etkilediği bazı öğretmen ve okul yöneticilerince ifade edilmiştir. Öğretmenler öğrenciler için faydalı olabilecek ve okulun sosyal sermayesine katkı sağlayabilecek çalışmalara velilerin maddi, kültürel ve dini sebeplerle öğrencilerin katılmasına izin vermediğini ifade etmişlerdir. Güngör'ün (2011) çalışması da bu bulguyla örtüşmektedir. Söz konusu çalışmaya göre sosyo-ekonomik durumu orta olan ilçelerde görev yapan öğretmenler sosyo-ekonomik düzeyi düşük ilçelerde çalışan öğretmenlere oranla sosyal sermaye düzeyini daha yüksek algılamışlardır. Bu durumun sebebinin orta sosyo-ekonomik durumlu ilçelerde sosyal ilişkiler, iletişim, etkileşim ve katılım kaynaklı sosyal sermayenin daha fazla olmasının olabileceği ileri sürülmüştür.

Araştırmanın altıncı alt problemi kapsamında öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin okullarda sosyal sermayenin geliştirilebilmesi için yapılabilecek çalışmalara ilişkin görüşleri

incelenmiştir. Öğretmenler okul idaresinin öğretmenleri karar alma sürecine dahil etmesinin, öğretmenlere eşit ve adil davranmasının, tutarlı olmasının, öğretmenlerle iletişim ve etkileşime açık olmasının, gerektiğinde yetki devri yapıp inisiyatif almasının sosyal sermayenin geliştirilme sürecinde fayda sağlayacağını vurgulamışlardır. Ayrıca öğretmenler arasındaki iletişimin ve bağların güçlendirilmesinin önemi vurgulanırken velilerin okulla ve öğretmenlerle bağlarının kuvvetlendirilmesinin sosyal sermayenin gelişmesi için vazgeçilmez bir gereksinim olduğu ifade edilmiştir. Ekinci'ye (2008, s. 69) göre okullarda öğretmenler ve diğer paydaşlar arasında grup yapıları ve ağlar sağlıklı bir şekilde oluşturulup geliştirilirse okulun verimliliği ve istenen atmosfere sahip olması mümkün olacaktır. Hanifan'ın (1920) çalışması da bu önerileri destekler nitelikte sonuçlara ulaşmıştır. Hanifan'ın (1920) West Virginia'da okullarda uyguladığı çalışmada öğretmenler ayda bir öğrenme topluluklarında bir araya gelerek mesleki bağlamda fikir alışverişi yapıp paylaşımlarda bulunmuşlardır. Öğretmenler öğrenme topluluklarında sınıflarındaki başarılı ve başarısız uygulamalarını, gelecek kazanımlar için hedeflerini paylaşarak birbirlerinin deneyimlerinden faydalanmışlardır. Bu uygulamanın yanı sıra öğretmenler iki haftada bir de okul yöneticileriyle toplanarak okulun işleyişi ve toplumun ihtiyaçları konusunda paylaşımlarda bulunmuşlardır. Hanifan (1920) bu uygulamanın daha başarılı bir eğitim-öğretim süreciyle sonuçlandığını ifade etmiştir.

Okul içinde ve dışında düzenlenen etkinlikler de öğretmenler ve okul yöneticilerinin önerileri arasındadır. Bu doğrultuda öğretmen, öğrenci ve veliler için proje, seminer, eğitim ve konferans gibi etkinliklerin düzenlenmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca öğretmenler ve öğrencilerin dahil olacağı gezi, piknik, yarışma, drama etkinliği gibi aktivitelerin düzenlenmesi, özel günlerin kutlanıp bir araya gelinmesinin gerekliliği ve sosyal sermayeye desteği üzerinde durulmuştur. Ergüven Akbulut'un (2019) araştırması da benzer noktada bu çalışmanın sonucunu desteklemiştir. Sınıf öğretmenlerine göre okulların sosyal yapısını iyileştirmek amacıyla aile ve öğrencilere yönelik seminerler, sosyal ve sportif aktiviteler düzenlenmeli, öğretmenler arasında ilişkilerin kalitesini arttırmak için sosyal etkinlikler, fikir

birliği oluşturma gibi fırsatlar yaratılmalı; öğretmenler, öğrencilere pozitif yönde rol model olacak davranışlarda bulunmalı ve veli ziyaretleri, velilere yönelik etkinlikler ve diğer kurumlarla işbirliği gibi okul çevresiyle ilişkileri güçlendirecek çalışmalar yapılmalıdır. Hanifan (1920) da sosyal sermaye için insanların eğlenceler, piknikler gibi çeşitli sosyal aktivitelerle bir araya gelmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca birlikte zaman geçirmeyi ve eğlenmeyi alışkanlık haline getirmiş gruplarda oluşan sosyal sermayenin başarılı bir yönlendirmeye tüm toplumun gelişimi ve faydası için kullanılabileceğini vurgulamıştır.

Öneriler

Araştırma bulguları çerçevesinde uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik bazı önerilere yer verilmiştir.

Uygulayıcılara Öneriler

1. Öğretmenler ve okul yöneticileri sosyal sermaye kavramını açıklarken iletişim, güven, aidiyet hissi, iş birliği, dayanışma, paylaşım, verimlilik ve birlikte bir şeyler gerçekleştirme isteği gibi konulara vurgu yapmışlardır. Bir okulda sosyal sermaye düzeyinin artırılması ve okulun genel ve özel hedeflerine ulaşabilmesi sürecinde sosyal sermayeden faydalanabilmek için vurgulanan bu öğelerin okullarda gerçekleştirilebilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.
2. Öğretmenler okul idaresine güven konusunda birtakım sıkıntılar yaşandığını, okul idaresine güvenin temelinde okul idaresinin okulda şeffaf bir tutum içinde olmasının ve ders programı düzenleme gibi konularda öğretmenlere eşit ve adil yaklaşmasının yer aldığını belirtmişlerdir. Örgütlerde sosyal sermayenin başlıca unsurlarından biri olan güvenin sağlanması için yöneticilerin şeffaf, eşit ve adil bir tutum içinde olarak örgüt üyelerinin güvenini kazanması gerekmektedir.
3. Öğretmenler ve okul yöneticileri ortak amaçlar etrafında toplanarak etkileşim içinde olma durumunun sadece resmi olarak görev tanımı içinde bulunan belirli gün ve haftaları kutlama ve projelerde görev ve sorumlulukları yerine getirme konularında gerçekleştiğini

ifade etmişlerdir. Okullarda sosyal sermaye düzeyinin ve kullanımının artması için okul yöneticileri ve öğretmenlerin bu resmi görevler dışında bir araya gelerek gönüllü bir şekilde belirli amaçlar etrafında etkileşimde bulunmak ve sosyal sermayenin temel unsurlarından biri olan sosyal ağları genişletmek için çalışmalar yapması gerekmektedir.

4. Öğretmenler ve okul yöneticileri sosyal sermayenin temel kaynaklarından birisi olan iletişimin öğretmenler arasında gruplar bağlamında gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Okullarda var olan bu gruplaşmaların daha geniş bir iletişim ve etkileşim ortamına dönüştürülmesi için sosyal aktiviteler ve ortamlar oluşturulmalıdır.
5. Sosyal sermayenin bileşeni olarak belirtilen farklılıklara ve yeniliklerin okulun amaçlarına hizmet ettiği ve öğrencilere katkıda bulunduğu sürece desteklendiği ve güzel karşılandığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda okulların sosyal sermayesini geliştirecek, örgüt üyelerine katkıda bulunacak, öğretmenlerin mesleki gelişimini ve motivasyonunu destekleyecek, sosyal sermayeyi zenginleştirecek farklılıklar ve yeniliklere okullarda alan açılarak fırsatlar oluşturulmalıdır.
6. Öğretmenler ve okul yöneticileri okullarda öğretmenlere, öğrencilere ve velilere yönelik düzenlenen sosyal etkinliklerin ve bunlara katılmanın kaynaşmayı, iletişim ve etkileşimi arttırdığını, motivasyon arttırdığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda sosyal sermayeyi oluşturan öğelerden birisi olan katılımı sağlamak ve arttırmak için örgüt üyelerinin istek ve ihtiyaçları bağlamında sosyal etkinlikler ve ortamlar oluşturulmalıdır.
7. Öğretmenler ve okul yöneticileri okullarda normlar ve kuralların işleyişi konusunda öğretmenlerin derslere geç girmesi, nöbet yerine geç gitmesi ya da gitmemesi gibi bazı sıkıntılarla karşılaştığını, bu sıkıntıların çözümünde yaptırımlara başvurulmadığını ve bu durumun okulun sosyal sermayesini olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Sosyal sermayenin normlar ve kurallardan beslenip gelişmesi için okullarda normlar ve kuralların sağlıklı bir şekilde işlenmesini sağlayan yaptırımlar uygulanmalıdır.

8. Öğretmenler ve okul yöneticileri okullarda sosyal sermayenin geliştirilmesi aşamasında karşılaşılan en büyük engellerden birinin öğretmenlerin resmi görev tanımları dışında herhangi bir sosyal ve akademik konuda gönüllü olarak görev ve sorumluluk almak istememesi ve değişime kapalı olması durumunu ifade etmişlerdir. Okullarda öğretmenlerin mesleki motivasyonunu arttıracak, yeniliğe, değişime, gelişime ve katılıma yönelik bakış açılarını değiştirecek ve teşvik edecek çalışmalar yapılmalıdır.
9. Öğretmenler okul yöneticileriyle iletişim kuramadıklarını, fikirlerine değer verilmediğini, karar alma sürecine dahil edilmediklerini, onların desteğini hissetmediklerini belirtmişlerdir. Okullarda sosyal sermayenin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için öğretmenler ve okul yöneticileri arasında iletişimin geliştirilmesi, güvene dayalı ilişkiler kurulması ve öğretmenlerin karar alma sürecine dahil edilmesi gerekmektedir.
10. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin okulların sosyal sermayesinin geliştirilmesine olumsuz etki eden faktörlerden birinin velinin okul faaliyetlerine katılmaması, okula gelme isteksizliği ve yapılacak faaliyetlerde öğrencileri engellemesidir. Veliler okulda yapılan eğitim öğretim ve sosyal faaliyetlere dahil olmalı, bu faaliyetlerde aktif olarak rol almalı ve bakış açılarını geliştirmelidir.
11. Okulların sosyal sermaye düzeyinin artırılması için okul yöneticileri, öğretmenler, öğrenciler ve velilerin katılım sağladığı, sosyal ağları ve bağları kuvvetlendirecek, iletişim, etkileşim ve paylaşımı arttıracak seminer ve eğitim gibi okul içi; gezi ve piknik gibi okul dışı sosyal aktiviteler düzenlenmelidir.

Araştırmacılara Öneriler

1. Bu araştırma, Ankara ili Çankaya, Yenimahalle, Etimesgut, Mamak, Sincan, Keçiören, Altındağ ilçelerinde yer alan resmi ortaokullarda yapılmıştır. Araştırma Ankara ilinin diğer ilçelerinde ve Türkiye'nin farklı illerinde yer alan diğer okullarda uygulanabilir.

2. Bu araştırmanın katılımcıları resmi ortaokullarda çalışan öğretmen ve okul idarecilerdir. Sosyal sermayeye ilişkin çalışmalar farklı eğitim öğretim kademelerinde ve özel okullarda da uygulanabilir.
3. Bu araştırmanın çalışma grubunda öğretmenler ve okul yöneticileri vardır. Sosyal sermayeye konusuna ilişkin veliler, öğrenciler ve okullarda görev yapan personelin de örneklem grubunda olduğu çalışmalar yapılabilir.
4. Sosyal sermaye kavramı bu konuyla ilişkili olan örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışları gibi başka olgularla birlikte nitel araştırma yöntemiyle incelenebilir.
5. Bu çalışmada uygulanan görüşme yöntemine ek olarak anket gibi veri araçları kullanılarak karma yöntem bağlamında konu farklı bir açıdan ele alınabilir.
6. Sosyal sermaye konusunun okullar bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alındığı konuya yönelik derinlemesine bir anlayış sunacak çalışmalar yapılabilir.

Kaynaklar

- Adaklı, I. (2014). *John Field'in "Sosyal Sermaye" eserinin yüzeysel bir eleştirisi*. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Akbulut Ergüven S. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin kültürel sermayeleri, öz-yeterlikleri ve okullarındaki sosyal sermayeye yönelik algılarının incelenmesi*. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Akyürek, M. (2019). *Okullarda sosyal sermaye ve örgüt sağlığı ilişkisi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Alemdar, M. (2019). *Sosyal sermayenin eğitim öğretim süreçlerine yansımaları: Duygusal okuryazarlık ve duygusal emek bağlamı*. Yüksek Lisans Tezi. Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Altun, N. & Hira, İ. (2011). Suçu önlemede sosyal sermaye olarak sosyal kontrolden yararlanmak. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 111-124.
- Arshad, R., Forbes, J. & Catts, R. (2007). The role of social capital in Scottish education policy. *Scottish Educational Review*, 39(2), 127-137.
- Arslanoğlu A. E. (2014). *Sosyal sermaye farkındalığı ile ilkokul ve ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin iş doyumu arasındaki ilişki: Diyarbakır ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Zirve Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Ayalp, B. G. (2010). *Sosyal sermaye ve değer ilişkisi: Özel bir lise örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydemir, M. A. (2011). *Sosyal Sermaye*. Konya: Çizgi.
- Becker, G. S. (1994). *Human capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education* (3. b.). The University of Chicago: Chicago Press.
- Berber, M. (2018). *İktisadi büyüme ve kalkınma* (7.b.). Trabzon: Derya Kitabevi
- Beycioğlu, K., Özer, N. & Kondakçı, Y. (2018). *Eğitim yönetiminde araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Bhandari, H. & Yasunobu K. (2009). What is social capital: A comprehensive review of the concept. *Asian Journal of Social Science*, 37(3), 480-510.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Westport, CT: Greenwood Press.
- Bowles, S. & Gintis, H. (2002). Social capital and community governance. *The Economic Journal*, 112, 419-436.
- Bursalioğlu, Z. (2003). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bursalioğlu, Z. (2010). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış* (10. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Burt R. S. (1992). *Structural holes: The social structure of competition*. Harvard: Harvard University Press.
- Büyüköztürk ř., Kılıç akmak, E., Akgün, . E., Karadeniz, ř., Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (13. B.). Ankara: Pegem Akademi.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2015). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz* (1. b.). (A. Aypay, Ed.) Ankara: Anı.
- Cohen, d. & Prusak, L. (2001). *Kavrayamadığımız Zenginlik: Kuruluşların sosyal sermayesi*. İstanbul: Mess.
- Coleman, J., S. (1987). Norms as social capital, in Gerard Radnitzky and Peter Bernholz (eds), *Economic Imperialism: The Economic Approach Applied Outside the Field of Economics*, New York: Paragan House Publishers, 133-55.
- Coleman, J., S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 95-120.
- Cote, S. & Healy, T. (2001). *The well-being of nations: The role of human and social capital*. *Organisation for Economic Co-operation and Development*, 39-63.
- Creswell, J.W. (2013). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. (4th Ed.). London: SAGE Publications

- Demircan, N. & Ceylan, A. (2003). Örgütsel güven kavramı: Nedenleri ve sonuçları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 10(2), 139-150.
- Deschenes, S., Cuban, L., & Tyack, D. (2001). *Mismatch:historiacl perspectives on schools and students who don't fit them*. Deth, Dario Castiglione Jan W. Van; Wolleb, Guglielmo, 103(4), 525-547.
- Devamoğlu, S. (2008). *Sosyal sermaye kuramı açısından türkiye'de demokrasi kültürü açısından bir değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Dika, S. L. & Singh, K. (2002). Applications of social capital in educational literature: A critical synthesis. *Review of Educational Research*, 72(1), 31-60.
- Eker, D. (2014). *Öğretim elemanlarının örgütsel sosyal sermayeleri ve örgütsel özdeşleşmeleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Ekinci, A. (2008). *Genel liselerdeki sosyal sermaye düzeyinin öss başarısına etkisi*. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Ekinci, A. (2010). *Okullarda sosyal sermaye*. Ankara: Nobel.
- Ekşi, H. (2009). *Sosyal sermaye -önemi, üretimi ve ölçümü- üzerine bir alan araştırması*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Erbil, C. (2008). *Sosyal sermayeye örgütsel yaklaşım: Bir model önerisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Erdoğan U. (2018). *Ekonomik ve kültürel sermaye bağlamında sosyal sınıfların farklılaşması: Ankara örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ersözlü, A. (2008). *Sosyal sermayenin ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin iş doyumuna etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Eşkinat, R. (2015). Sosyal sermayenin sürdürülebilir kalkınmaya etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), 75-90.

- Field, J (2006). *Sosyal sermaye*. (1.b.). (B. Bilgen, B. Sen, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Flint, N. (2011). Schools, communities and social capital: Building blocks in the “Big Society”, (Research Associate Full Report).
- Fukuyama, F. (1997). Social capital. *The Tanner Lectures on Human Values, delivered at Brasenose College, Oxford, May 12, 14, and 15, 377-484*
- Fukuyama, F. (2000). *Social capital and sivil society*. International Monetary Fund Working Paper, WP/00/74, 1-18
- Galstyan, M. & Movsisyan, V. (2013). The relationship between years of education and social capital.
- Gerni, G. M. (2013). *Sosyal sermaye ve örgütsel boyutu*. İstanbul: Beta.
- Güngör, G. (2011). *İlköğretim okullarının öğretmen görüşlerine göre sosyal sermaye düzeyleri ve dezavantajlılıkları ile ilgili değişkenler arasındaki ilişki: Mersin ili Mezitli ilçesi örneği*. Yüksek Lisan Tezi. Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Günkör, C. (2016). *Öğretim elemanlarının sosyal sermaye ve eğitim ortamına ilişkin algıları: Gazi Eğitim Fakültesi örneği*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Günkör, C. & Özdemir, M. (2017). Sosyal sermaye ve eğitim ilişkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(1), 70-90.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*, (5. b.). Ankara: Seçkin.
- Hanifan, L. J. (1920). Social capital- It's development and use, in *The Community Center*, Chapter VI, Boston, New York.
- Ihlen, Q. (2005). The power of social capital: Adapting Bourdieu to the study of public relations. *Public Relations Review*, 31(4), 492-496.
- Iyer, S., Kitson, M. & Toh, B. (2005). Economic growth and regional development. *Regional Studies Association* 39(8), 1015-1040.

- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Vintage Books, A division of random house.
- Kahraman, İ. (2016). *Sosyal Sermayeyi Geliştirmeye Yönelik Etkinliklerin Öğretmenlerin Sosyal Sermaye Düzeyine Etkisinin İncelenmesi*. Doktora Tezi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Kapu, H. (2008). Sosyal sermaye ve organizasyonların öngörü yeteneğini geliştirme gücü. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 259-288.
- Karaçay, H. & Varol Ç. (2015). Sosyo-ekonomik kalkınmada fiziki, beşerî ve sosyal sermaye yatırımları: Vakıflar genel müdürlüğü örneği. *Gazi Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 100-121.
- Karagül, M. (2002). *Beşerî sermayenin iktisadi gelişmedeki rolü ve Türkiye boyutu*. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Karagül, M. & Masca M. (2005). Sosyal sermaye üzerine bir inceleme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 37-52.
- Karagül, M. (2012). *Sosyal sermaye (Kapitalizmin kör noktası)*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Keleş, H. N. (2012). *Sosyal sermaye*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Keskin, M. (2008). *Sosyal sermaye ve bölgesel kalkınma: Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası üyelerinde sosyal sermaye ve belirleyicilerinin analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Keskin, A. (2011). Ekonomik kalkınmada beşerî sermayenin rolü ve Türkiye. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 125-153.
- Kuşcu, M. K. (2006). *İş yaşamında sosyal sermayenin çalışanın fiziksel ve ruhsal sağlığındaki yeri*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Lin, N. (1999). Building a network theory of social capital. *Connections*, 22(1), 28-51.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma*, (3.b.) Ankara: Nobel.

- Namalı, M. M. (2015). *Okul yöneticileri ve öğretmenlere göre sosyal sermayenin okullarda kullanma düzeyi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Neuman, W. L. (2014). *Social research methods qualitative and quantitative approach* (7th ed.). Upper Saddle River:Pearson.
- Öğüt, A. & Erbil, C. (2009). *Sosyal sermaye yönetimi* (2.b.). İstanbul: Çizgi Yayınevi.
- Ören, K. (2007). Sosyal sermayede "güven" unsuru ve işgücü performansına etkisi. *Kamu-İş Dergisi*, 9(1), 71-90.
- Özan, M. B., Özdemir, T. Y. & Yaraş, Z. (2017). The effects of social capital elements on job satisfaction and motivation levels of teachers. *European Journal of Education Studies*, 3(4), 49-68.
- Özbilen, F. (2019). *Öğretmen adaylarının sosyal sermaye ve girişimcilik düzeylerinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Özcan B. (2011). *Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, A. A. (2007). *Sosyal ağ özellikleri bakış açısıyla sosyal sermaye ve bilgi yaratma ilişkisi: Akademisyenler üzerinde yapılan bir alan araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Özdemir, A. (2008). Sosyal ağ özellikleri bakış açısıyla sosyal sermaye ve bilgi yaratma ilişkisi: akademisyenler üzerinde yapılan bir alan araştırması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 81-102.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Plagens, G. K. (2011). Social capital and education: Implications for student and school performance. *Education and Culture*, 27(1), 40-64.
- Polatcan, M. (2017). *Okullarda sosyal sermaye ile yenileşme iklimi arasındaki ilişki*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Putnam, R. (1993). The prosperous community: social capital and public life. *The American Prospect*, 13(4), 35-42.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65-78.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Püsküllüoğlu, E. I. (2015). *Öğretmen görüşlerine göre lise müdürlerinin sosyal sermaye düzeyleri ile öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki: Muğla ili örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Rice, J. K. & Croninger, R. G. (2005). Resource generation, reallocation, or depletion: An analysis of impact of reconstitution on school capacity. *Leadership and Policy in Schools*, 4(2), 73-103.
- Samuelson P. A. & Nordhaus, W. D. (2009). *Economics*. New York: McGraw Hill.
- Şahin, M. & Ünal, Z. (2010). *Sosyal sermaye kuram, uygulama, eleştirisi*. İstanbul: Değişim.
- Şahin, C. (2011). *Sosyal sermaye ve entelektüel sermayenin ilköğretim ile ortaöğretim okullarında kullanılma düzeylerinin okul yöneticilerinin görüşleri doğrultusunda incelenmesi*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Şan, M. K. (2007). Bilgi toplumuna geçişte sosyal sermayenin taşıdığı önem ve Türkiye gerçeği. *Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management*, 2(1), 70-95.
- Şan, M. K. & Şimşek, R. (2011). Sosyal sermaye kavramının tarihsel-sosyolojik arkaplanı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 89-110.
- Şavkar, E. (2011). *Sosyal sermayenin unsurları ve ekonomik kalkınmayla ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Şenkal, A. (2008). Sosyal sermaye ve bölgesel kalkınma ilişkisi perspektifinden bir değerlendirme. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(1), 118-143.

- Şimşek, R. D. (2013). *İlkokul ve ortaokullardaki sosyal sermaye düzeyi ile öğretmenlerin iş doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Subramaniam, M. & Youndth, M. A. (2005). The influence of intellectual capital on the types of innovative capabilities. *Academy of Management Journal*, 48, 450-463.
- Svendson, G. & Sorensen, J. F. (2006). The socioeconomic power of social capital: A double test of Putnam's civic society argument. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 26(9/10), 411-429.
- Temple, J. (2000). Growth effect of education on social capital in the OECD Countries. OECD Working Paper No:00/36.
- Tiken, M. (2019). *Okulların sosyal sermayesi ve velinin eğitim sürecine katılımı*. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Tocqueville, A. (1840-1945). 'Of the use of which the Americans make of public associations in civil life', 'Of the relation between public associations and newspapers', 'Relation of civil to political associations', 'how the Americans combat individualism by the principle of self-interest rightly understood', in Phillips Bradley (ed.), *Democracy in America*, Volume II, Chapters V-VIII, New York: Alfred A. Knopf, 106-24
- Toprak E. & Bozgeyikli H. (2011). Öğretmen adaylarının sosyal sermaye düzeylerinin karşılaştırmalı incelenmesi: Erciyes Üniversitesi örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(31), 125-147.
- Töremen, F. (2002). Okullarda Sosyal Sermaye: Kavramsal bir çözümleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 8(32), 556-573.
- Turna, Y. & Ceylan, R. (2022). Türkiye'de ekonomik büyüme ile fiziki sermaye, beşeri sermaye ve enerji tüketimi arasındaki ilişki: Nardl yaklaşımı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 223-242.
- Türk, E. (2015). Sosyolojik düşüncede sosyal sermaye tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Coleman bağlamında karşılaştırmalı bir analiz. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 127-149.

- Türnüklü, D. A. (2000). Sınıf içi davranış yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 21(21), 141-152.
- Uğuz, H. E. (2010). *Sosyal sermaye*. Ankara: Orion.
- Winter, I. (2000). Towards a theorised understanding of family life and social capital. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Woolcock, M. (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcomes. *ISUMA: Canadian Journal of Public Policy Research*, 2(1), 1-10.
- Woolcock, M. & Narayan, D. (2006). Social capital: Implications for development theory, research and policy revisited, Bebbington, Anthony (Ed.), *The Search for Empowerment*, Kumadian, 31-62.
- Yarç, S. (2011). Pierre Bourdieu'da sosyal sermaye kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi* 6(1), 126-135.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10.b.). Ankara: Seçkin.
- Yıldız, Z. & Topuz, H. (2012). Sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma ilişkisi açısından Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Journal of Social Policy Conferences*, 0(61), 201-226.

EK-A: Veri Toplama Aracı**ORTAOKUL YÖNETİCİLERİNİN VE ÖĞRETMENLERİNİN SOSYAL SERMAYEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNE YÖNELİK FENOMENOLOJİK BİR ÇALIŞMA**

Değerli Öğretmenim,

Bu görüşme formu, “*Ortaokul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerinin Sosyal Sermayeye İlişkin Görüşlerine Yönelik Fenomenolojik Bir Çalışma*” başlıklı yüksek lisans tezime veri toplamak amacıyla geliştirilmiştir. Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kişisel bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde ortaokul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin sosyal sermayenin anlamına, sosyal sermayenin bileşenlerine, sosyal sermayenin kullanımına yönelik uygulamalara, sosyal sermayenin avantajlarına, sosyal sermayenin geliştirilmesi sürecinde karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla çeşitli sorular bulunmaktadır.

Veriler bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Gösterdiğiniz ilgi ve araştırmanın gerçekleşmesine sağladığınız katkı için şimdiden teşekkür eder, saygılar sunarım.

Sevilay ÇALIŞKANOĞLU

Hacettepe Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

A. KİŞİSEL BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek
2. Mesleki kıdeminiz:
3. Bu okuldaki kıdeminiz:
4. Yaşınız:
5. Branşınız:
6. Öğrenim durumunuz: () Lisans () Yüksek Lisans () Doktora

B. ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN SOSYAL SERMAYEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

1. Sosyal sermaye sizde nasıl bir anlam uyandırıyor? Hangi kavramlar ile anlatabilirsiniz?

Sonda: Okulunuzda göreve başladığınızdan itibaren öncelik verdiğiniz konular nelerdir? Okulunuzda bir fark yaratmak adına ne gibi konulara önem verdiniz?

2. Sosyal sermayenin oluşumunda rol oynayan faktörler neler olabilir?

Sonda 1. Okulunuzda güven sağlama, kişiler arası güven duygusuna ilişkin ne gibi gözlemleriniz var?

Sonda 2. Okulunuzdaki iletişime ilişkin görüşleriniz nelerdir? Okulunuzun iç ve dış paydaşları arasındaki iletişimi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Sonda 3. Okulunuzda ortak amaçlar çerçevesinde iş birliği içinde hareket etme, ortak bir dil kullanma kültürüne ilişkin düşünceleriniz nelerdir?

Sonda 4. Okul faaliyetlerinin işleyişi, okuldaki düzen ve kurallara yönelik, kuralların oluşumları, uygulanması, yaptırımları konularında görüşleriniz nelerdir?

Sonda 5. Okulunuzun verimli işleyişine ve başarısına engel olan problemler nasıl çözülüyor?

Sonda 6. Okulunuzun etkili işleyişini sağlamak, sosyal ağı genişletmeye ilişkin ne tür etkinlikler düzenleniyor?

Sonda 7. Okulunuzda farklı perspektiflere, sıra dışı uygulamalara, rutinin dışında gerçekleşen durumlara yaklaşımlar nasıldır? Farklılıklara tolerans konusunda düşünce ve deneyimleriniz nelerdir?

Sonda 8. Siz bir öğretmen olarak okulda göreve başladığınızdan beri sosyal sermayenin unsurlarını inşa sürecinde nasıl bir rol oynadığınızı düşünüyorsunuz?

Sonda 9. Çalışanların bağlılığını artırmak için nelere dikkat ediliyor? Okuluza bağlılık hissediyor musunuz? Eğer evet ise sizin okula bağlılığınızda rol oynayan etmenler nelerdir?

3. Okulunuzun sosyal sermaye kaynakları nelerdir?

Sonda 1. Okul çevre etkileşiminizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Okulunuzun çevre ile etkileşiminde nelere dikkat ediyorsunuz?

Sonda 2. Okul çevre etkileşimini sağlamaya yönelik ne gibi faaliyetlere yer veriyorsunuz? Sizin bu faaliyetlere katılım ve organizasyonu konularına yaklaşımınız nasıldır?

4. Sosyal sermayenin kişisel ve örgütsel katkıları konusunda neler düşünüyorsunuz?

Sonda. Sizce güçlü bir iletişim ağı, güven duygusu ve sosyal normların varlığı hem size kişisel olarak hem de kurumunuza ne gibi katkılar sağlayabilir?

5. Okulunuzda sosyal sermayenin geliştirilmesine engel olan durumlar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Sonda. Okulunuzun verimli işleyişine, başarısının artmasına, açık iklime sahip olmasına engel olan etmenler neler olabilir?

6. Okulunuzun sosyal sermaye düzeyinin artırılması için neler yapılabilir?

Sonda. Okulunuzda güvenin, herkesin kabul ettiği kurallara uymanın, okul-çevre arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, üyelerin bir araya gelebilecekleri sosyal ortamlar hazırlanması, örgüte ait kültürün bir unsuru olan örgütsel hikâyelerin yaygınlaştırılması ve iş birliğinin özendirilmesi için daha farklı neler yapılabilir? Neler önerebilirsiniz?

EK-B: Veri Toplama Aracı**ORTAOKUL YÖNETİCİLERİNİN VE ÖĞRETMENLERİNİN SOSYAL SERMAYEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNE YÖNELİK FENOMENOLOJİK BİR ÇALIŞMA****Değerli Okul Yöneticisi**

Bu görüşme formu, “*Ortaokul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerinin Sosyal Sermayeye İlişkin Görüşlerine Yönelik Fenomenolojik Bir Çalışma*” başlıklı yüksek lisans tezime veri toplamak amacıyla geliştirilmiştir. Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kişisel bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde ortaokul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin sosyal sermayenin anlamına, sosyal sermayenin bileşenlerine, sosyal sermayenin kullanımına yönelik uygulamalara, sosyal sermayenin avantajlarına, sosyal sermayenin geliştirilmesi sürecinde karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla çeşitli sorular bulunmaktadır.

Veriler bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Gösterdiğiniz ilgi ve araştırmanın gerçekleşmesine sağladığınız katkı için şimdiden teşekkür eder, saygılar sunarım.

Sevilay ÇALIŞKANOĞLU

Hacettepe Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

e

A. KİŞİSEL BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek
2. Mesleki kıdeminiz:
3. Bu okuldaki kıdeminiz:
4. Yaşınız:
5. Branşınız:
6. Öğrenim durumunuz: () Lisans () Yüksek Lisans () Doktora

B. ORTAOKUL YÖNETİCİLERİNİN SOSYAL SERMAYEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

1. Sosyal sermaye sizde nasıl bir anlam uyandırıyor? Hangi kavramlar ile anlatabilirsiniz?

Sonda: Bir okul yöneticisi olarak okulunuzda göreve başladığınızdan itibaren öncelik verdiğiniz konular nelerdir? Okulunuzda bir fark yaratmak adına ne gibi konulara önem verdiniz?

2. Sosyal sermayenin oluşumunda rol oynayan faktörler neler olabilir?

Sonda 1. Okulunuzda güven sağlama, kişiler arası güven duygusuna ilişkin ne gibi gözlemleriniz var?

Sonda 2. Okulunuzdaki iletişime ilişkin görüşleriniz nelerdir? Okulunuzun iç ve dış paydaşları arasındaki iletişimi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Sonda 3. Okulunuzda ortak amaçlar çerçevesinde iş birliği içinde hareket etme, ortak bir dil kullanma kültürüne ilişkin düşünceleriniz nelerdir?

Sonda 4. Okul faaliyetlerinin işleyişi, okuldaki düzen ve kurallara yönelik, kuralların oluşumları, uygulanması, yaptırımları konularında görüşleriniz nelerdir?

Sonda 5. Okulunuzun verimli işleyişine ve başarısına engel olan problemleri nasıl çözüyorsunuz?

Sonda 6. Okulunuzun etkili işleyişini sağlamak, sosyal ağı genişletmeye ilişkin ne tür etkinlikler düzenliyorsunuz?

Sonda 7. Okulunuzda farklı perspektiflere, sıra dışı uygulamalara, rutinin dışında gerçekleşen durumlara yaklaşımlar nasıldır? Farklılıklara tolerans konusunda düşünce ve deneyimleriniz nelerdir?

Sonda 8. Siz bir okul yöneticisi olarak okulda göreve başladığınızdan beri sosyal sermayenin unsurlarını inşa sürecinde nasıl bir rol oynadığınızı düşünüyorsunuz?

Sonda 9. Çalışanlarınızın bağlılığını artırmak için neler yapıyorsunuz?

3. Okulunuzun sosyal sermaye kaynakları nelerdir?

Sonda 1. Okul çevre etkileşiminizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Okulunuzun çevre ile etkileşiminde nelere dikkat ediyorsunuz?

Sonda 2. Okul çevre etkileşimini sağlamaya yönelik ne gibi faaliyetlere yer veriyorsunuz? Sizin bu faaliyetlere katılım ve organizasyonu konularına yaklaşımınız nasıldır?

4. Sosyal sermayenin kişisel ve örgütsel katkıları konusunda neler düşünüyorsunuz?

Sonda. Sizce güçlü bir iletişim ağı, güven duygusu ve sosyal normların varlığı hem size kişisel olarak hem de kurumunuza ne gibi katkılar sağlayabilir?

5. Okulunuzda sosyal sermayenin geliştirilmesine engel olan durumlar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Sonda. Okulunuzun verimli işleyişine, başarısının artmasına, açık iklime sahip olmasına engel olan etmenler neler olabilir?

6. Okulunuzun sosyal sermaye düzeyinin artırılması için neler yapılabilir?

Sonda. Okulunuzda güvenin, herkesin kabul ettiği kurallara uymanın, okul-çevre arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, üyelerin bir araya gelebilecekleri sosyal ortamlar hazırlanması, örgüte ait kültürün bir unsuru olan örgütsel hikâyelerin yaygınlaştırılması ve iş birliğinin özendirilmesi için daha farklı neler yapılabilir? Neler önerebilirsiniz?

EK-C: Etik Komisyonu Onay Bildirimi

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-35853172-300-00001430284
Konu : Sevilay ÇALIŞKANOĞLU Hk. (Etik Komisyon İzni)

3.02.2021

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 07.01.2021 tarihli ve E-51944218-300-00001391785 sayılı yazı.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Bilim Dalı tezli yüksek lisans programı öğrencisi **Sevilay ÇALIŞKANOĞLU**'nun **Doç. Dr. Didem KOŞAR** danışmanlığında hazırladığı **“Ortaokul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Sosyal Sermayeye İlişkin Görüşlerine Yönelik Fenomenolojik Bir Çalışma”** başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **26 Ocak 2021** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: A5A36262-C1DA-48BB-8697-BAB3D40CBFEE

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik
Ağ: www.hacettepe.edu.tr
Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992
Kep: hacettepeuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Duygu Didem İLERİ

Memur

Telefon: .

EK-Ç: İl Milli Eğitim Araştırma İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Tarih: 08/03/2021 14:16
Sayı: E-605.99-00001487528

Sayı : E-14588481-605.99-21855765
Konu : Araştırma İzni

05.03.2021

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 2020/2 sayılı Genelgesi.
b) 11.02.2021 tarihli ve 00001443719 sayılı yazınız.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi yüksek lisans öğrencisi Sevilya ÇALIŞKANOĞLU'nun "**Ortaokul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Sosyal Sermayeye İlişkin Görüşlerine Yönelik Fenomenolojik Bir Çalışma**" konulu çalışması kapsamında İlimiz merkez ilçelerine bağlı ortaokullarda uygulama yapma talebi ilgi (a) Genelge çerçevesinde incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda, söz konusu araştırmanın Müdürlüğümüzde muhafaza edilen ölçme araçlarının; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Milli Eğitim Temel Kanunu ile Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına uygun olarak, ilgili yasal düzenlemelerde belirtilen ilke, esas ve amaçlara aykırılık teşkil etmeyecek, eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde okul ve kurum yöneticilerinin sorumluluğunda, gönüllülük esasına göre uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Turan AKPINAR
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

Ek:
Uygulama Araçları

Dağıtım:
Gereği:
Hacettepe Üniversitesi

Bilgi:
9 Merkez İlçe

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Emniyet Mah. Alparslan Türkeş Cad. 4/A Yenimahalle/ANKARA

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (312) 306 89 07
E-Posta: istatistik06@meb.gov.tr
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Bilgi için: D. KARAGÜZEL
Unvan : Memur
Faks: _____

İnternet Adresi: www.meb.gov.tr

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden a7d6-bd66-3aa4-90af-6e3f kodu ile teyit edilebilir.

EK-D: Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında,

- * tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- * görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- * başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- * atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- * kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- * bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

...../...../.....

(İmza)

Sevilay ÇALIŞKANOĞLU

EK-E: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu

16/05/2023

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanlığına,

Tez Başlığı: Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Sosyal Sermayeye İlişkin Görüşlerine Yönelik Fenomenolojik Bir Çalışma

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmamın tamamı (kapak sayfası, özetler, ana bölümler, kaynakça) aşağıdaki filtreler kullanılarak **Turnitin** adlı intihal programı aracılığı ile kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Rapor Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı	Gönderim Numarası
16/05/2023	138	227537	25/04/2023	%5	2094521487

Uygulanan filtreler:

- Kaynaklar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarını inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan eder, gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad Soyadı: Sevilay ÇALIŞKANOĞLU

Öğrenci No.: N18133373

Ana Bilim Dalı: Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

İmza

Programı: Eğitim Yönetimi

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Didem KOŞAR

EK-F: Thesis/Dissertation Originality Report

16/05/2023

HACETTEPE UNIVERSITY
Graduate School of Educational Sciences
To The Department of Educational Sciences

Thesis Title: A Phenomenological Study on The Opinions of Teachers and School Administrators about Social Capital

The whole thesis that includes the *title page, introduction, main chapters, conclusions and bibliography section* is checked by using **Turnitin** plagiarism detection software take into the consideration requested filtering options. According to the originality report obtained data are as below.

Time Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defense	Similarity Index	Submission ID
16/05/2023	138	227537	25/04/2023	%5	2094521487

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Educational Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Last name: Sevilay ÇALIŞKANOĞLU

Student No.: N18133373

Department: Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Program: Eğitim Yönetimi

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

Signature

ADVISOR APPROVAL

APPROVED

Doç. Dr. Didem KOŞAR

EK-G: Yayınlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezimin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezimin aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimin ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

..... / /

(imza)

Sevilay ÇALIŞKANOĞLU

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tez erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3 şahıslara veya kurumlara haksız kazanç; imkân oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tez erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

*Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir

